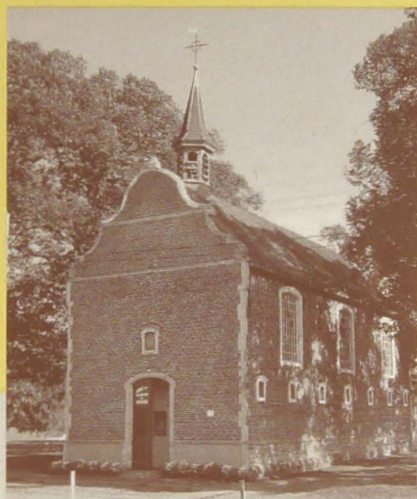

Heemkundige Kring De Vierschaar VZW

INHOUDSOPGAVE

Van “Petattenblomme” en andere vindingrijkheid tijdens W.O.II

Guy Hoebeke
p. 5

De kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Troost ter Warande in Sint-Kruis-Winkel

Eddy Van Acker
p.37

1925: Hongaarse kinderen bij ons deel 2

Wies Creve
p. 97

Van Wynkel Sportief tot F.C. Sint-Kruis-Winkel

Etienne Van Kenhove
p. 165

Wachtebeke in Amerika. Vrouw en man zijn één gespan: Evelyn Accoe en Albert Van Puyvelde

Guy Hoebeke
p. 187

**VAN “PETATTENBLOMME”
EN ANDERE VINDINGRIJKHEID
TIJDENS W.O. II**

Guy Hoebeke

In het museum van onze heemkundige kring staat een mooi exemplaar van een toestel dat ik nog weten gebruiken heb tijdens de Tweede Wereldoorlog en waar ik zelf nog mee gewerkt heb: een handmolen om “petattenblomme” mee te maken.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het niet altijd gemakkelijk aan tarwebloem te komen. Er werd gezocht naar een vervangingsmiddel en dat was aardappelbloem. Die kon door iedereen thuis gemaakt worden. Zoals bij veel gezinnen het geval was, trachtte mijn moeder met aardappelbloem een soort “cake” te bakken, wat aardig lukte en lekker was. Ze waagde zich ook aan pannenkoeken, maar dat was niet zo’n succes. Die waren veel te dik en erg brokkelig. Of ze de bloem nog voor andere dingen gebruikte, weet ik niet meer. Het was mijn vaders taak de bloem te maken. Soms stak ik een handje toe. Als jongen van negen jaar (1944) vond ik het echter een zwaar en vermoeiend werk. Het bestond erin ofwel de trommel te doen draaien ofwel op de aardappels te duwen met een plankje voorzien van een handvat voor een goed contact van de aardappelen met de rasp van de trommel. Van het maken van de rasptrommel herinner ik me het volgende. Er waren toen grote cilindervormige blikken met vijf kilo appelsienconfituur, in het Engels ‘marmelade’ genoemd. Die werden leeg gemaakt en de bovenkant en de bodem werden er uitgehaald. Er bleef toen een holle cilinder over. Die werd opengesneden en vlak gemaakt, zodat er een rechthoekig blik overbleef. Met een hamer en een kepernagel werden over de ganse oppervlakte gaten geslagen, waarbij het blik naar buiten uit stulpte. Iedereen die zich al eens gesneden heeft aan een geopend soepblik, weet dat de bramen van een blik vlijmscherp zijn. Zo ook hier. Het van gaten voorziene blik, werd dan over een trommel geplooid, met de uitstulping van de gaten naar buiten, en vastgemaakt. Zoals te zien op de foto werd die trommel gemonteerd in de handmolen en voorzien van een zwengel. De zeer zorgvuldig gespoelde aardappelen werden in een rechthoekige trechter boven de trommel gegoten. Onder de molen stond een kuip of een emmer gevuld met water.

Er waren me echter meerdere dingen i.v.m. de werking van het toestel niet meer helemaal duidelijk, o.a. of er al dan niet een doek bij te pas kwam, hoe de aardappelbloem naar de bodem van de emmer of het kuipje zakte, en wat de geraspte aardappelpulp tegenhield. Hulp werd dus gezocht bij mensen met een beter geheugen of met een iets hogere ouderdom. Een aangewezen lokaal om meer te weten te komen was ons praatcafé “den Dhust”, open elke eerste zondagvoormiddag van de maand. Er werd ook een oproep geplaatst in ons tijdschrift “De Vierschaar”. Het werd een onverwacht suc-

ces. De verschillende bijdragen werden hier bijna ongewijzigd opgenomen, zodat de authenticiteit van de verhalen bewaard blijft. Uit wat volgt blijkt dat er heel wat verschillende kanten waren aan dit schijnbaar eenvoudige bedrijf en meerdere – zelfs onverwachte – toepassingen voor de bloem. Nu en dan is er zelfs een verwijzing naar andere besparingen. De verhalen over aardappelbloem stoken niet altijd met elkaar. Vooral de geschatte opbrengst van de bloem per 50 of 100 kilo aardappelen verschilt nogal sterk. Oordeel zelf.

Veruit de vroegste reactie kwam van ons medelid **Petrus Stroobandt** (°1931) uit Sint-Lievens-Houtem. Hij schreef ons op 11 juli 2008 in zijn brief:

Naar aanleiding van uw tijdschrift nr. 2 Bl. 4 over “patattenblomme” maken. Wel ik heb dit nog gedaan tijdens de oorlog... Eerst werden de patatten gesorteerd. Alleen de middelgrote en de kleintjes werden gebruikt. Deze werden zeer goed gespoeld en gewassen tot alle aarde was verdwenen. Dan werden ze in het bakje van de molen gedaan en draaien maar. De molen werd eerst op een grote waskuip geplaatst, die gevuld was met water, en die op tijd bijgevuld werd met emmers water, zodat de kuip over liep. Zodoende liepen stukjes patat en schillen weg. “Patattenbloem” is zeer zwaar en zinkt direct naar de bodem. Als de patatten op waren – 50 tot 100 kilo – werd alles goed omgeroerd en afgegoten. Weer spoelen en afgieten, wel voorzichtig zodat de bloem op de bodem bleef. Dit alles werd herhaald tot het water helder was. Op de bodem van de kuip lag nu een laag helderwitte bloem. Deze werd er uitgeschept, op een propere tafel uitgespreid en in de zon gedroogd. Zo maakten wij “patattenblomme”. Het apparaat werd geleend en terug bezorgd. Na deze bewerking hadden we “blomme” voor een jaar of tweedrie.

Een bezoek op 26 januari jl. bracht nog volgende aanvulling. Aardappelbloem werd gemaakt in de maanden augustus, september. De aardappelen werden met de hand gesorteerd. Van honderd kilo aardappelen maakte de familie Stroobandt anderhalve kilo bloem. Dat volstond om twee tot drie jaar saus en confituur mee aan te dikken.¹ M. Stroobandt moest als 11/12-jarige aan de zwengel draaien. Op één dag waren die honderd kilo erdoor. De gebruikte aardappelen waren bintjes. De bloem werd ook

1. Anderhalve kilo bloem stemt overeen met zes pakjes van 250 gram, zoals maïzena nu nog verkocht wordt. Of dit voldoende is om gedurende twee of drie jaar sausen aan te dikken, taarten te bakken en confituur meer gebonden te maken?

gebruikt door een tante om fruittaarten mee te maken.

Op gebied van verwarming stookte men klodden in een ketel van een meter hoog. In Stekene waren er toen (WO II) veel vlasbedrijven. Het vlas werd geteeld op 'vagen' (stukken land), afgemaaid, in bussels gezet, naar een schuur gebracht en daar gezwingeld. Dat laatste was een busstel in twee handen houden en ermee slaan. Daarbij werden de halmen kapot geslagen. De kern van de halm is vlas. De harde delen van de halmen (de klodden) werden er dus af geklopt. Die 'klodden' werden in zo'n ketel gedaan en aangestamp. De ketel werd dan met zijn bodem omhoog op de Leuvense stoof gezet. De klodden verbrandden en de ketel gaf warmte. Als de klodden niet zakten, schudde men de ketel aan zijn twee oren.

De volgende uitgebreide reactie kwam – niet verwonderlijk – van mijn illustere voorganger, **Cesar David**.

Gevolg van de vraag in verband met het aardappelasstiel uit ons museum. Hierbij mijn verhaal.

Over het robuuste toestel voor de 'patatterblomme' weet ik zowat alles, omdat ik in mijn jeugd meer dan eens aan de zwengel gedraaid heb of aardappelen in de vulmond heb gestopt. Voor zover ik mij kan herinneren was het een bedoening die plaats vond kort na de aardappeloogst. De aardappelschillen waren dan nog vrij dun en er waren nog warme dagen om de klus te klaren. Bij ons was het 'achterbuiten' te doen, op het gras. Er kwam immers nogal wat water aan te pas en smodderen kon geen kwaad. Op een zonnig-warme dag werd het instrumentarium in gereedheid gebracht: een paar zinken waskuipen, emmers, schraaptoestel, scheplepel, roerder en de nodige aardappelen. Alles werd proper afgewassen en gekuist want het ging ten slotte om voedingswaar. De waskuip werd halfvol gedaan met water en erboven kwam de schraper. Het afneembare bovendeksel werd afgenomen en de vulmond werd vol gedaan met aardappelen. Het deksel er weer op en draaien maar aan de zwengel; een lastige karwei. De ruwe ijzeren trommel schraapte de aardappelen af tot minuscuul kleine stukjes waarbij vel en vlees werden gescheiden. Naarmate het werk vorderde, zakten de aardappelen en als er niet genoeg gewicht meer was om het afschrappen deftig te laten verlopen, werden aardappelen bijgevuld of werd het deksel handmatig of met een gewicht verzaard naar beneden geduwd om voldoende druk te geven. Het aardappelschraapsel viel in het water, waarbij de velletjes bovendrijven en het zetmeel naar de bodem zakte. Eens de klus geklaard werd de schraper weggenomen, de aardappelvelletjes werden afgeschuimd en het water omzichtig weggegoten nadat al het zetmeel

voldoende naar de bodem was gezakt. De kuip werd terug gevuld met water en het meel werd duchtig omgeroerd om eventueel achtergebleven pelletjes naar de oppervlakte te krijgen. Afschuimen en zowat een halfuur wachten tot het zetmeel naar de bodem was gezakt en het water terug zuiver was. Omzichtig het water er af gieten en een smetteloos witte laag lag te blinken op de bodem. Uitscheppen en dunnetjes uitspreiden op een oud laken zodat de bloem kon drogen in de zon. Eens poerdroog werd de aardappelbloem in afsluitbare dozen gedaan en klaar was kees. Dit ritueel werd meerdere keren herhaald en, na een halve dag gesmos, hadden wij onze jaarvoorraad binnen.

Toen ik dit verhaal vertelde aan zoon Carlos, vroeg die zich af wat wij aanvingen met zo'n massa aardappelbloem. Men vindt dit, of maïzena, nu nog wel in de winkel, maar het verbruik ervan is danig klein. Beotiër in de keuken als ik ben bleef ik het antwoord schuldig. In den Dhust vond ik wel de oplossing. Een van onze trouwe bezoekers wist mij te vertellen dat 'patatterblomme' werd gebruikt voor het aandikken van saus en onder andere ook gebruikt werd in de beenhouwerij. Het was bovendien zowat het enige zetmeel dat ter beschikking was. Maïs kwam immers uit Amerika en dat was dus niet voorhanden. De eetgewoonten waren toen ook anders. Bij ons was het gezeul zowat uitsluitend voor eigen gebruik bestemd, al waren er wel enkelen die meedeelden in onze buit. Ik denk hierbij aan Tante Coralie (haar man was stationschef), Honoré onze knecht en Door Puts onze landwerkman. Er waren er natuurlijk ook – zoals Andrea's vader Dees Veters² – die bloem maakten voor de verkoop en ook siroop en dergelijke. Hij moest zijn gezin toch met iets in leven houden en harde werker en gewiekst koopman was hij wel.

Op vele boerenhoven werd er tijdens de oorlog aardappelbloem gemaakt. Erg moeilijk te fabrikeren was het rasptoestel trouwens niet. De trommel bestond uit een bij voorkeur zinken plaat (onroestbaar en vrij zuiver) die kwistig doorboord werd door er gaten in te slaan met een zware nagel. Met de slagkant naar binnen en de bramen dus naar buiten werd die tot een cilinder gevormd rond twee ronde planken. In het midden een as daardoor, langs een kant eindigend op een zwengel. Nog wat timmerwerk voor de vulmond en twee balkjes om het geval boven de kuip te houden en de klus was geklaard.

Bestuurslid **Wies Creve** kreeg een telefonische reactie van ons medelid, mevrouw **Lucrèce Kamoën** die nu in Eeklo woont, en speelde ze me door in de Dhust.

2. Met Andrea De Vetter wordt bedoeld de echtgenote van ons bestuurslid Wies Creve.

Waar nu de zaak van Dirk Coppens is op de Smishoek, woonde vroeger beenhouwer Firmin Kamoen. Die maakte aardappelbloem tijdens WO II en verfijnde ze door er "essence" van vanille bij te doen. Die essence ging hij halen rechtover zijn deur, bij apotheker Coppens. De bloem werd dan uitgespreid op een laken, dat op een plat dak lag, om te drogen.

Mevrouw **Lucrèce Kamoen** (telefonisch) en haar zuster **Hermina Kamoen** (per brief) vertelden het nadien, iets uitvoeriger, als volgt:

Vader was beenhouwer. Hij woonde waar nu de kledingzaak is in de Smishoek. Hij verkocht 'petattenblomme' in zijn winkel. Dat mocht niet. Als beenhouwer verkocht hij vlees met rantsoen-zegels, maar 'blomme' behoorde niet tot de produkten die in een beenhouwerij mochten verkocht worden. De bloem werd verpakt in witte papieren zakken. Vader kende veel boeren en kocht wel twee balen aardappelen van 50 kilo. Hij had een molen, zoals er een staat in het museum van de H.K. Waar hij die gehaald heeft is ons niet bekend. Hij monteerde er de motor van de wasmachine aan om de rasptrommel aan te drijven, maar dat kon ook met de hand gebeuren. De 'blomme' werd gemaakt in de slachtstal. We hadden een grote opbrengst, want de aardappels bevatten veel zetmeel! Maar het was veel werk, het duurde dagen. Ik zie mijn vader nog zitten, bespat van top tot teen.

De aardappelen moesten vooraf heel grondig gewassen worden om de aarde te verwijderen. De molen werd boven een oude gegalvaniseerde kuip gezet, die gevuld werd met water. Door middel van een houten stamper werden de aardappelen op de draaiende rasp geduwd. De pulp viel in de onderstaande kuip met water en bleef drijven en de bloem zonk naar de bodem. Als het schrapen gedaan was, werd de pulp van de kuip af geschept en in propere jutezakken gedaan, tot ze halfvol waren. De zakken werden bovenaan goed toegebonden. Vader legde de jutezakken met pulp dan in zuiver water en kneedde de zakken herhaaldelijk en waste ze ook, om het laatste beetje bloem er uit te krijgen. De overblijvende pulp werd aan de boeren geleverd. Men liet dan alles een nacht rusten, zodat de bloem op de bodem kon zakken. Het vuile water werd dan afgegoten en zuiver water opnieuw toegevoegd. Alles werd dan weer omgeroerd en men liet het weer rusten. Dit werd herhaald tot het water en de bloem zuiver bleven. De bekomen natte bloem werd dan op een rek gelegd van kippendraad, dat bedekt was met een laken. Ze lag wel vijf centimeter dik. Zo werd ze dan gedroogd buiten in de zon. Dat duurde verscheidene dagen. De rekken werden achteraan ons huis op een platform van 4x4 m gelegd.

Om fijne bloem te bekomen zonder klonters, gebruikten we een mortier met stamper van apotheker Michel Coppens, vader van Dirk, rechtover de deur.

De bloem werd gebruikt om sausen te dikken. Apotheker Coppens gaf aan vader ook een soort geel poeder met vanillesmaak, dat we onder de aardappelbloem mengden en zo hadden wij vanillebloem. Met melk erbij werd er vanillecrème gemaakt. Moeder maakte er ook taarten mee: met de bloem maakte ze een soort zanddeeg en spreidde er vanillecrème en appeltjes op.

Tijdens een gesprek over het onderwerp in ‘Den Dhust’ op 5 oktober van vorig jaar, spitste mevrouw **Yvonne De Bruycker** (die geregeld helpt in ons praatcafé) uit de Achterhoek de oren, mengde zich in de discussie en vertelde het volgende.

Ik werd geboren te Sint-Kruis-Winkel in 1929 in de toenmalige Kloosterstraat, nu Jozefienenstraat. Mijn vader, Leonce De Bruycker, was veekoopman in kaiveren en varkens en hij smokkelde alles wat hij kon. Ikzelf smokkelde bollen kaas. Ik was klein van gestalte en als ik de douaniers zag komen, kroop ik in hooioppers. Vrouwen smokkelden met corsets, waaraan zakken genaaid waren. Daar staken ze vlees in, dat heb ik zelf nog gezien. Bij ons thuis kwamen er grote zakken met aardappelen om aardappelbloem te maken. Mijn vader kende uiteraard veel boeren.

De aardappels werden eerst gewassen om alle vuil er af te halen, zo dat het niet in de bloem terecht kwam. We hadden thuis een oude houten wasmachine met ijzeren banden rond. De aardappels werden in de wasmachine gedaan. Daar waren raspen ingebouwd, die rond draaiden. Eerst deden we dat met de hand en ik heb dat ook nog bediend. Later werden de raspen aangedreven met een elektrische motor. Het geraspte (de pulp) en de bloem werden dan uit de wasmachine gehaald en in kuipen met water gedaan om ze te scheiden. De bloem (die zwaarder was dan de pulp) zakte naar beneden en de pulp bleef boven drijven. Dan werd er water bij gedaan in de kuip, zodat de pulp over de rand verdween. Het water verdampte en de bloem met een beetje water op bleef in de kuip. De bloem werd dan uitgeschept op een laken, dat nat werd, en dan nog eens overgeschept naar een tweede – droog – laken en werd te drogen gelegd op zolder. De droge bloem werd geschept in grote witte katoenen zakken, die mijn moeder naaide, en de zakken droge bloem werden dan beneden in de veranda gezet, waar het warm was.

Ik verkocht de bloem per kilo of twee kilo aan de mensen. Die kwamen van Gent en omstreken. Mijn moeder bakte er “jan in de zak” mee. Onze bloem had veel succes. Er waren ook zakken zo groot als een ‘netzak’ met een tiental kilo bloem in. Het seizoen om dit te maken liep in augustus, september en oktober. De gebruikte aardappelen waren allemaal witte. Rode kwamen niet in aanmerking.

‘Den Dhust’ blijft een vruchtbare verzamelplaats voor allerlei nieuwtjes. Mijnheer **Arthur De Bruycker**, medelid, geboren te Sint-Kruis-Winkel in 1926, wist het volgende te berichten.

Mijn vader, Florent, was beenhouwer en ik ook. Tijdens WO II hadden alle mensen, die alleen hun rantsoen gebruikten, honger. Ik was 14 jaar bij het begin van de oorlog op 10 mei 1940. Ik sliep toen bij een tante in Winkel. De ‘facteur’ kwam op haar hof en zei “’t Es oorlog!”. Er waren al vliegers te zien. Mijn familie deed in het zwart: aardappelbloem, kaas van geitenmelk, ... en we slachten ook. Om aan controle van de Duitsers te ontsnappen, waren er in de hagen tussen de hovingen gaten gemaakt, waar ‘zwarte’ produkten door geschoven werden en ook mensen door kropen. Bij de smid Bruggeman hadden ze een molentje om bloem te maken. Wij en andere families gingen het halen. De bloem werd gebruikt om saus mee aan te dikken. Er werd ook cake en taart mee gemaakt. Na de oorlog, toen ik naar de beenhouwersschool ging, werd er nog aardappelbloem gebruikt. Dat is namelijk het beste bindmiddel voor hespeworst. We kweekten zelf aardappels in het zwart. De aardappels, zoals veel andere zaken, waren toen gerantsoeneerd. De mensen konden een contract afsluiten met een boer voor hun rantsoen. Mijn vader had een contract met boer Bouters uit de Mendonkse dreef. Dat contract moest bij het gemeentebestuur bekend zijn, zodat boer Bouters minder moest leveren aan de Duitsers.

De meeste mensen hadden akkers met aardappelen en rogge. Ze moesten hun oogst aangeven bij de gemeente, want die maakte evenzeer deel uit van hun rantsoen. Hoe meer ze zelf teelden, hoe minder ze kregen voor hun officiële rantsoen. Varkens kweken mocht ook op voorwaarde dat het bekend was bij de Duitsers. Bij het slachten van varkens kwam de rantsoeneringsdienst bij de mensen schatten hoeveel vlees er was. Dat werd dan afgetrokken van hun vleesrantsoen. Het spreekt vanzelf dat varkens en kalveren altijd lager geschat werden dan ze werkelijk wogen, b.v. 60 kilo als het 100 kilo was. De schatter kreeg dan wat vlees mee naar huis. Er werd ook in het zwart geslacht.³

Een totaal ander verhaal kregen we op 7 januari 11. te horen in het restaurant Ter Heide te Lembeke van onze tafelenoot, Fregatkapitein Stafbrevehouder **Jan De Beurme**, geboren te Deinze maar met diepe familiale wortels in West-Vlaanderen.

3. Dit zwart slachten hield een gevaar in. De varkens werden dikwijls gekweekt in een klein stalletje in een afgesloten tuin. Daar hadden de Duitsers geen weet van. Bij het kelen van het varken echter maakte het enorm lawaai. Als er dan toevallig een Duitser in de buurt was, kon het wel faliekant aflopen. Maar bij mijn jeugdvriend thuis op de Suikerkaai te Zelzate heb ik elk jaar, gans de oorlog, een varken weten slachten.

Aardappelbloem werd ook gebruikt ter vervanging van talkpoeder. Als er hard gewerkt moest worden op het land, gebeurde het geregeld dat er door het zweten schaafwonden ontstonden. Dat was, zowel bij mannen als bij vrouwen, in de vouw van hun dijen (bilnaad) en bij de vrouwen bovendien nog onder de borsten en in de buikplooi. Die wonden werden “kertesmer-ten”⁴ genoemd. Om de pijn te verzachten, moest men wachten tot de wonde droog “gedept” was en dan de aardappelbloem aanbrengen. Talkpoeder had het nadeel niet zo zacht te zijn en bij het aanbrengen kon het fel prikken. Niets daarvan bij de aardappelbloem. Ook na WO II werd dit middel nog gebruikt. Een andere uitdrukking i.v.m. die zweetwonden was “ie spuërt briëd” (hij spoort breed). Als men schaafwonden had aan zijn dijen, trachtte men elk contact ertussen te vermijden. Vandaar dat men liep met de dijen enigszins uit elkaar gespreid, waardoor de voetstappen (het spoor) wat verder uit elkaar stonden.

Professor emeritus **A. Huyghebaert** geeft zowel volkse als wetenschappelijke uitleg over de ‘blomme’.

Winning van aardappelzetmeel uit aardappelen.

Onder oorlogsomstandigheden waren de mensen spitsvondig in het zoeken naar oplossingen voor praktische problemen. De bevoorrading van veel goederen viel weg, ondermeer van zetmeel en veel andere dagelijkse gebruiksgoederen. Er werden nieuwe vormen van winning van zetmeel uitgewerkt, hetgeen in de huidige literatuur omschreven wordt als dorpstechnologie, aangepaste of rurale technologie. Dit is nog steeds toepasselijk in ontwikkelingslanden.

Mijn verhaal is gebaseerd op getuigenis van mijn moeder en mijn schoonmoeder.

Werkwijze:

- *de aardappelen werden gewassen,*
- *zij werden fijn geraspt in water,*
- *de rasp bestond uit een houten plankje met hierop omgekeerde kroonkurken van flesjes bier (genageld met grote kloefnagels) en als handvat een riem om rolluiken op te trekken*
- *in de andere getuigenis werd een draaiende rasp gebruikt,*

4. “Kertesmerthen” volgens onze informant, bestaat uit “kerte” en “smerten”. “Kerte” komt van “kerven”, een inkeping maken in een hard voorwerp. In Oostende en meer bepaald in de volkswijk “OPEX - Ostende Plan d'Expansion” duidt men ook de bilnaad met het woord “kerf” aan. In West-Vlaanderen zegt men niet “maak een inkeping” maar wel “maak een kerte”. Een “kerte” is dus een spleet, een inkeping, en verwijst hierbij naar de bilnaad. “Smerte” spreekt voor zich, afgeleid van smart, pijn.

- de geraspte goederen bleven in water,
- de bovendrijvende laag werd afgeschept,
- er werd veelvuldig gespoeld (de getuigenissen benadrukken dit),
- nadien werd het water verwijderd en het zetmeel werd verder gedroogd in de zon.

De toepassingen waren als zetmeel in de keuken als verdikkingsmiddel van sausen ter vervanging van maïszetmeel. Er waren ook toepassingen bij het bakken, alsook als stijfjel van hemden, zakdoeken enz.

Wetenschappelijke verklaring.

Zetmeel komt in de natuur voor onder verschillende vormen en in verschillende planten, vooral in graangewassen, knollen en bollen (ondergrondse plantendelen). Aardappelen zijn in onze streken een evidente bron. De opbrengst per hectare is zeer groot, veél groter dan bij tarwe en rogge. Deze laatste waren waarschijnlijk te kostbaar om als bron van zetmeel te gebruiken en ook veel moeilijker te verwerken.

Het zetmeel bevindt zich onder de vorm van korrels ('granules' genoemd) in de cellen. Door het raspen wordt de celstructuur doorbroken en komen de zetmeelkorrels vrij. Deze worden dan gescheiden van de andere bestanddelen zoals celwandmateriaal en andere (pulp). Deze zetmeel-korrels zijn intact, hetgeen goed onder de microscoop kan waargenomen worden. Ieder type zetmeel vertoont een eigen korrelstructuur, waardoor zij kunnen geïdentificeerd worden. Onder de microscoop kan het typische Maltezer kruis van zetmeel waargenomen worden. Dit heeft te maken met de structuur in de zetmeelkorrel en de rangschikking van de zetmeelmoleculen, de amylose en de amylo-pectine, in de korrel.

Zetmeel vertoont de volgende belangrijke technologische eigenschappen. Het bevat in droge vorm ± 15 % water. Het kan veel water opnemen met behoud van de structuur tot 30 %. Het is daarom een goed droogmiddel ondermeer toegepast in de confiserie. Bij hogere vochtopname en bij verhitting gaat de structuur verloren. De zetmeelmoleculen gaan in oplossing en verstijfselen. Er treedt verdikking op zoals bij sausen. De wijze van verdikking en de temperaturen, waarbij verdikking optreedt, verschillen volgens het type zetmeel. Bij afkoeling wordt een gel gevormd zoals bij pudding. Ook bij brood treedt dit op. Zetmeel ligt trouwens ook aan de basis van het oudbakken worden van brood, waarbij het terug de neiging vertoont om te kristalliseren zoals in de oorspronkelijke korrel.

Verontrust door de lage raming van ons medelid Petrus Stroobandt, die sprak van 1,5 kilo bloem uit 100 kilogram aardappelen, gingen we nog even te rade bij professor Huyghebaert, met volgend resultaat.

Aardappelen bevatten ongeveer 20 % zetmeel naast andere bestanddelen. De theoretische opbrengst is 20 kg zetmeel uit 100 kg aardappelen. Uiteraard zullen er grote verliezen geweest zijn. De scheiding tussen zetmeel en water was ongetwijfeld niet ideaal. Tevens zal de fijnheid van het raspsel een rol gespeeld hebben: hoe fijner het raspsel, hoe beter het zetmeel vrijgesteld wordt omdat de celstructuur beter verstoord werd. Een opbrengst van 1,5 kg uit 100 kg aardappelen vind ik wel laag. Ik denk dat het wel hoger zal geweest zijn: zeker meerdere kg.

Aardappelzetmeel heeft een sterk verdikkende werking in sausen en dergelijke. Er is niet zoveel nodig, zodat enkele kilo's zeker volstonden om geruime tijd rond te komen. Vergeet niet dat zetmeel ook gebruikt werd als stijfsel voor hemden en dergelijke. Ik vermoed dat dit ook een belangrijke toepassing was, ondermeer volgens mijn moeder.

Ook op zondag 1 februari bleek 'Den Dhust' een vruchtbaar oord voor inlichtingen. Ons medelid en gebuur **Willy Van den Broecke** belichtte nog een ander aspect.

Hij werd geboren te Moerbeke-Waas in 1934. Zijn vader was metselaar. Binst de oorlog maakten ze thuis aardappelbloem eind september, begin oktober. Vader maakte zelf een handmolen. Hij nam een vierkante bak zoals van een slijpsteen. Daarop monteerde hij een cylinder voorzien van een blikken plaat met uitstulpende bramen. Er werd niet van boven op de aardappelen geduwd. Het eigen gewicht moest volstaan. In de bodem van de bak waren grote gaten voorzien om de pulp en het meel door te laten naar een onderstaande kuip gevuld met water. Geregeld werd langs boven in de bak een halve emmer water gegoten om pulp en meel naar beneden te laten zakken. De aardappelen ging M. Van den Broecke rapen op het land, nadat de boer ze geoogst had. Die had al een machine met lange metalen tanden, die de aardappelen uit de grond zwiepten en verspreidden. De aardappels die daarbij geschonden werden, bleven liggen, maar waren wel goed voor het maken van de bloem. Op het einde van september had de familie dan zo'n 150 kilo verzameld in zakjes van 15 kilo, zgz. 'vaderlanderkes'. De aardappels werden emmer per emmer – ongeveer tien kilo – op de molen gegoten. Na een drietal emmers werd de pulp, die boven op het water in de kuip dreef, er uit geschept en het water werd afgegoten. De bloem plakte aaneen gelijk mager zand, dus was bijna alle water afgietbaar. Dan werd er vers water in de kuip op de bloem gedaan en werd er duchtig geroerd om overblijvend vuil naar boven te brengen. Dat werd weer afgeschept, het water vernieuwd, omgeroerd, ... Als het water proper bleef,

werd de bloem uitgeschept en op een proper linnen doek gelegd, ongeveer een vinger dik, om te drogen buiten in de zon. Dat werd ook nog geregeld omgewoeld om een door en door droog product te krijgen. De bloem werd verkocht. Waar M. Van den Broecke woonde stonden 's nachts altijd twee stoomlocomotieven te draaien. De machinisten kregen dan aardappelbloem in ruil voor kolen. De familie Van den Broecke ruilde die kolen dan om tegen boter en andere eetwaren. Moeder gebruikte de bloem om saus aan te dikken, cake en kroketten te maken ... Tegen klonters in de bloem werd een deegrol gebruikt, waarmee men over de bloem rolde. Daarna werd de bloem door een zeef gegoten. Een bijzondere toepassing was de bloem te gebruiken tegen koortsblazen. Men plakte die er op en dat droogde de blaas uit.

De allerlaatste bijdrage hebben we te danken aan Het Nieuwsblad. In het dagblad van vrijdag 30 januari verscheen een artikel **'In 's lands belang: verkwist geen gist'**.⁵ Tijdens WO II was er echt gebrek aan van alles en moesten de mensen zichzelf behelpen. In *De Boerin*, het contactblad van de Boerinnenbond, verschenen tijdens de oorlogsjaren en ook nog daarna allerlei artikels met tips, zoals *'Houtassche voor de wasch'* – *'Uit moeders ouden mantel'* – *'Nieuwe kousen uit versleten kousen'* – *'Uit een oude onderbroek twee nieuwe broekjes'* – *'Waarom zouden we de hooikist niet gebruiken'* – *'In 's lands belang verkwist geen gist'* en verder ook een vermelding over het maken van aardappelbloem uit bedervende aardappelen. Dit was een gedroomde afsluiter voor dit artikel. Hij werd ons bezorgd door dhr. **Luc Swerts**, redacteur van de H.K. Kasterlee-Lichtaart-Tielen.

Praktische Wenken'

HET MAKEN VAN AARDAPPELMEEL

Schil of borstel de aardappelen, rasp ze op een grove rasp fijn.

Bij groote hoeveelheden, maal ze, in grove stukken gesneden, door een vleeschmolentje. Doe de aardappelbrij in een niet te grove zeef, plaats deze op een emmer of groote pan en giet er zooveel water over tot het water in de zeef staat. Wasch er met de handen het laatste restje aardappelmeel uit (tot de aardappelbrij brokkelig wordt) en laat het meel bezinken. Giet het gekleurde water daarna voorzichtig af, voeg opnieuw versch water toe, roer

5. D. Musschoot, "In 's lands belang: verkwist geen gist", Het Nieuwsblad, 30.01.2009, 14-15.

Met dank aan de Heemkundige Kring Kasterlee-Lichtaart-Tielen: heemkring.kasterlee.be.

Dezelfde dag vroegen we meer inlichtingen langs de webstek van deze H.K. Vier dagen later viel een brief met twee artikelletjes in onze brievenbus, dankzij de snelle reactie van dhr. Luc Swerts, redacteur van de jaarboeken van de bovenvermelde kring.

het meel hierdoor en laat weer bezinken. Herhaal deze bewerking tot het water helder blijft. Schep ten slotte het aardappelmeel in een dunne laag op een doek en laat het op een luchtige warme plaats langzaam drogen. Wrijf het meel daarna door een zeef om klontjes te verwijderen.

VAN BEDERVENDE AARDAPPELEN BLOEM MAKEN

Bij het nazien van den aardappelvoorraad worden er allicht enkele kilo's stilaan bedervende of halfrotte knollen aangetroffen. Weet ge dat de aardappelbloem zelfs in de aangetaste deelen gaaf gebleven is? Deze knollen kunnen in hun geheel tot aardappelbloem verwerkt worden.

Het product aldus bekomen zal uitstekende diensten bewijzen bij de voeding der kalveren. Wie per liter afgeroomde melk 40 of 50 g aardappelbloem kan toedienen, zal voorzeker beste uitslagen boeken. Ook fijn gemalen veldwortelen geven goede uitslagen. De drie liter volle melk waarover ge beschikt, zijn verder aan te vullen met fijngemalen haver en klein graan waarmee een papje gemaakt wordt.

Tot daar de rijke getuigenissen over een aspect van het leven van vroeger. Hoeveel mensen van de naoorlogse generatie zouden hier nog iets over vernomen hebben?

Guy Hoebeke

De proef op de som

In het voorgaande was er enige tegenstrijdigheid i.v.m. de opbrengst bij het maken van aardappelbloem. Tussen anderhalve kilo of vijf kilo uit 50 kilo aardappelen gaapte een te brede kloof. Daarom werd besloten zelf bloem te maken met het toestel uit ons museum.

Pas op voor de valse profeten

Matteus 7 , 15

Gewaarschuwd door dit bijbelcitaat beslisten wij geen blindelings geloof te hechten aan de wilde oorlogsverhalen over het vervaardigen van “patatterblomme”. Wij hebben er voor gekozen om heel de procedure zelf over te doen om de productie van aardappelbloem naar waarheid te kunnen neerpennen.

Op een zomers-warme 1 juli (2009) zijn wij er aan begonnen. Te vroeg eigenlijk, want om economisch rendabel te zijn moet men “muizen”, alias “bintjes”, gebruiken; maar die zijn helaas slechts omstreeks augustus oogstrijp. Ons was het echter niet alleen te doen om economie, maar ook om techniek en daarom hebben wij ons beholpen met de vroege aardappelsoort “Première”.

Met de grootste zorg werd dan ook alles in gereedheid gebracht. Een zakje nieuwe aardappelen, een tafeltje zonder blad, waarop de aardappelschraapmolen rustte, twee zinken baden allebei gevuld met water (één onder de molen om het schraapsel op te vangen en één om de aardappelen schoon te spoelen), twee zinken emmers (om het benodigde water bij te halen) en twee arbeiders in ribfluwelen broek en linnen streepjeshemd; alles minutieus zoals het er in de oorlogsjaren van '40 moet uitgezien hebben. De enige toegeving aan de moderne tijd waren een beroepsfotograaf, die al de verschillende handelingen vastlegde ter staving, een hupse dame die met vrouwelijke fijngevoeligheid de kleine details bijvijlde bij dit eerder smoderige gebeuren en enkele burens die vanop veilige afstand het gedoe gadesloegen.

Eerst de aardappelen spoelen dus, flink omroeren in het water, afgieten, terug vers water en één voor één afborstelen om het laatste restje vuil te verwijderen. Dan de aardappelen met twee of drie tegelijk in de molen (het was een klein model) en met een plankje aandrukken, terwijl de andere pseudo-boer zachtjes aan de zwengel draaide om de rasp in beweging te houden. Het dunne schraapsel viel in het met water gevulde bad. Stoppen, bijvullen, verder draaien tot wij van oordeel waren dat ongeveer 5 kilo een voldoende

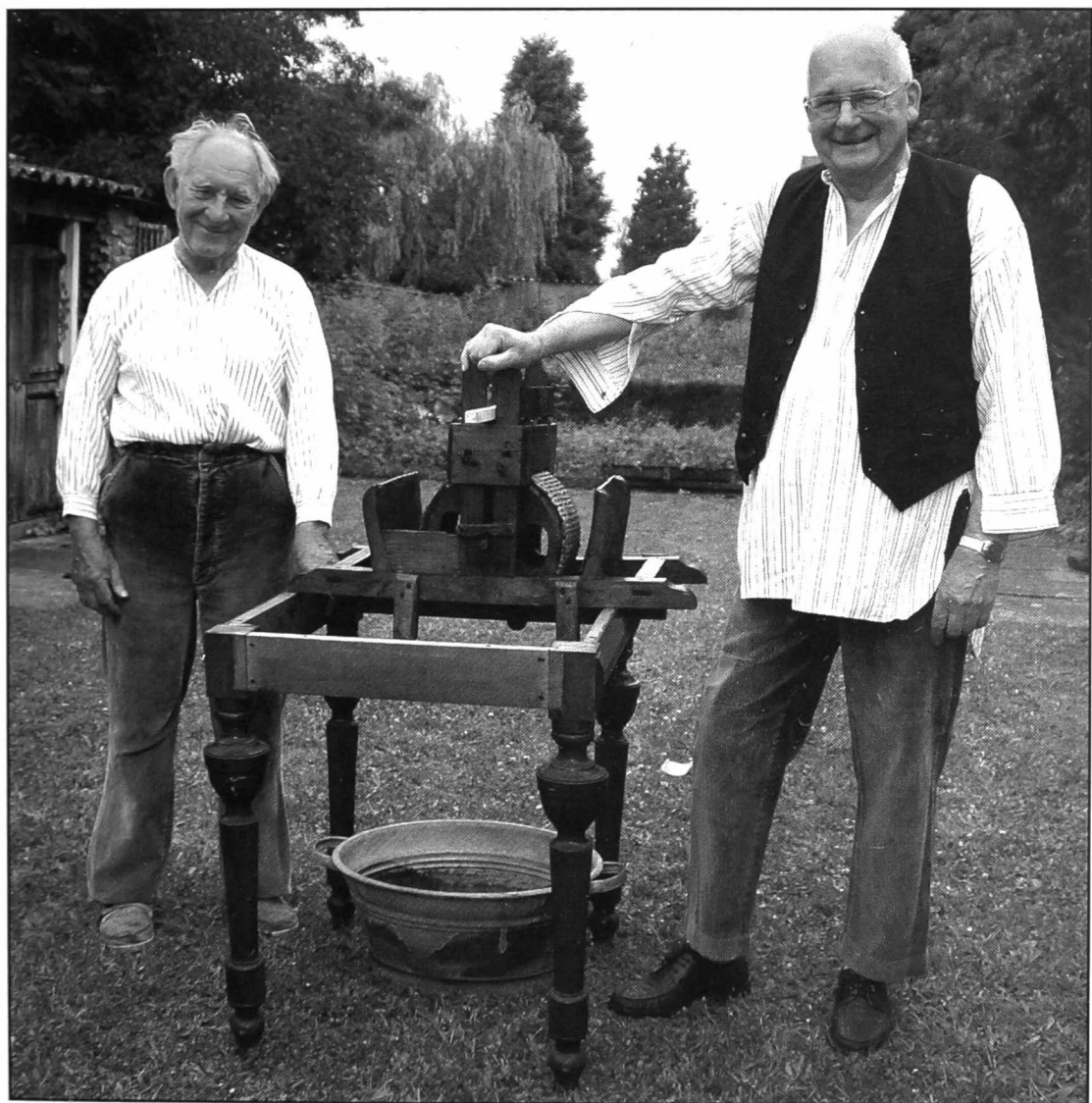
de hoeveelheid was om het eerste deel van het experiment af te sluiten. De molen had zijn werk gedaan en werd verwijderd. In het bad dreef een dikke schuimlaag die zorgvuldig met een schuimspaan afgeroomd werd, waarna het water werd omgeroerd en de brij kon bezinken. Dat de aardappelschil-letjes zouden boven drijven en konden afgeschept worden bleek dus een verzonnen verhaal.

Na een uurtje of wat lag de brij stevig op de bodem en kon het water worden afgegoten. Vervolgens werd de brij overgeschept in een filtergaas boven een ander bad. Als gaas werd een oud gordijn gebruikt, dat hiervoor ideaal geschikt bleek. Om het uitlogen te optimaliseren werd af en toe wat water toegediend en ten slotte werd de brij zorgvuldig uitgeperst om zoveel mogelijk zuiver zetmeel te oogsten. Na enkele uren rusten werd het water voorzichtig afgegoten en lag een dikke laag hagelwitte bloem op de bodem van het bad. Met een lepel werd de bloem van de bodem geschraapt en op een wit laken gelegd om te drogen in de brandende zon. Dat dezelfde avond kon geoogst worden bleek ook al een fabeltje, de bloem was nog veel te vochtig en dus hebben wij ze op een grote schotel binnen bewaard en ze 's anderendaags terug in de zon gelegd. 's Avonds werd de intussen poerdroge bloem gezeefd, waaraan ook een houten stamper te pas kwam om de vele dikke brokjes te pletten, en ten slotte werd de fijne aardappelbloem in een glazen bokaal opgeborgen ter bewaring.

Al deze werkzaamheden brachten ook opheldering in de hoegrootheid van de opbrengst. Tijdens de voorbereidende studie kregen wij de meest fantastische indianenverhalen te horen wat de hoeveelheid betrof. Van enkele tientallen grammen per kilo aardappelen tot gigantische hoeveelheden; geen touw aan vast te knopen. Thans kunnen wij met gerust geweten stellen dat één kilo aardappelen ruim 100 gram bloem oplevert; een rendement dus van goed 10%. Wij oogstten van vijf kilo patatten, 400 gram zuivere bloem.

Rekening houdend met het feit dat in onze oude molen regelmatig dunne schillen aardappel tussen de mazen glipten en de voorhanden zijnde soort all esbehalve optimaal geschikt was, moeten destijds de augustus-september werkzaamheden met "muizen" zeker iets meer dan 10% "patatter-blomme" opgeleverd hebben.

Cesar David

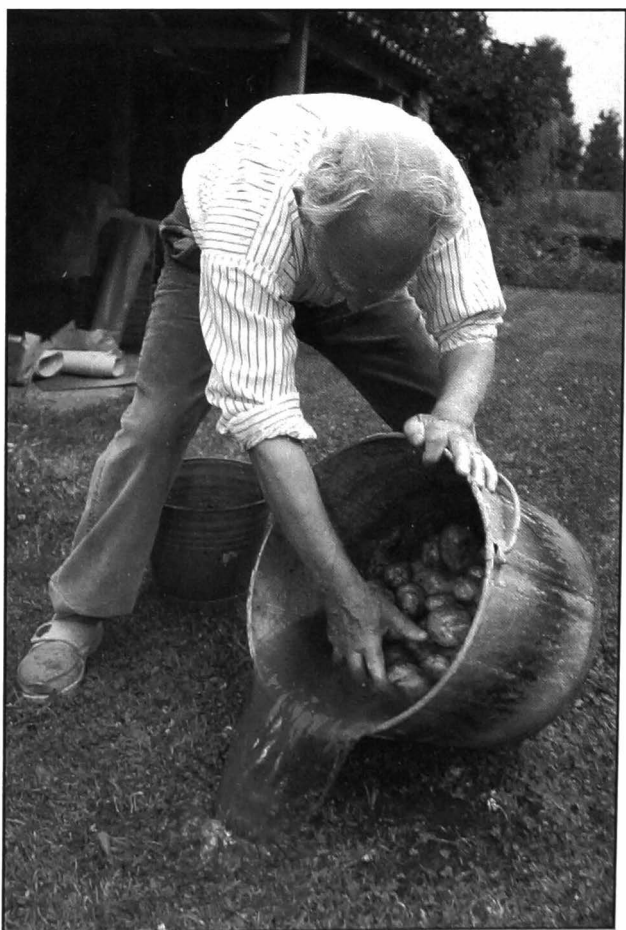

De uitvoerders

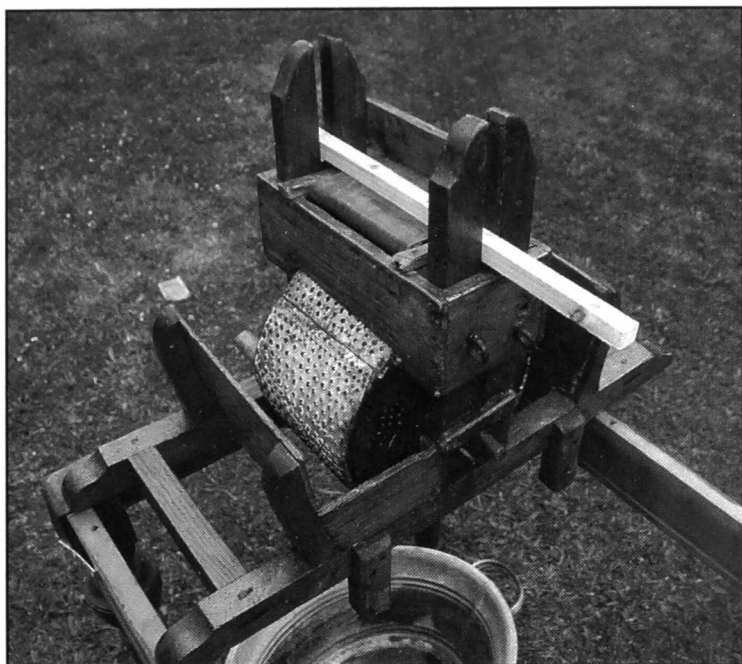
*De aangepaste kledij werd geleend door mevrouw Rita L'Ecluse,
waarvoor onze hartelijke dank.*

Water in de ketel om de aardappelen te spoelen.

Het vuile spoelwater wordt afgegoten.

De opstelling van de molen. Het handvat van de zwengel is zichtbaar links van de rasp. Het nieuwe latje diende om het plankje op de aardappelen in het bakje te duwen.

De opstelling: het kuipje met water gevuld om het geraspte op te vangen.

De start. De rechtse boer nam het raspen op zich. De linkse boer had de algemene leiding.

De aardappelen werden in het bakje gelegd. De knoestige handen van de linkse boer houden het plankje vast om op de aardappelen te duwen. Het latje was toen al gesneuveld.

Van de aardappelen bleef een "pel" over, die onderaan het bakje met een plons in het kuipje verdween.

Volop aan het werk.

Het kuipje.
Er drijft reeds schuim
op het water.
Op de bodem bemerkt
men al wat geraspt en
zelfs een "pel".

Het geraspte
kwam niet
alleen in het
kuipje terecht.

Close-up
van het geraspte.
Er ligt al veel meer
"drets" in het kuipje.

Het kuipje stond
te laag en er viel
te veel geraspt
naast. Enkele
stenen brachten
de oplossing.
Let op de dikke
schuimlaag.

Gedaan met raspen.
Wat zit verborgen
onder het witte
schuim?

Niets laten verloren gaan. De laatste beetjes geraspt afspoelen.

Afscheppen van het schuim.

Zachtjes water bijgieten, om de laatste restjes schuim over de kuiprand te laten verdwijnen.

Het kuipje zonder schuim. Het geraspte rust op de bodem.

Voorzichtig afgieten.

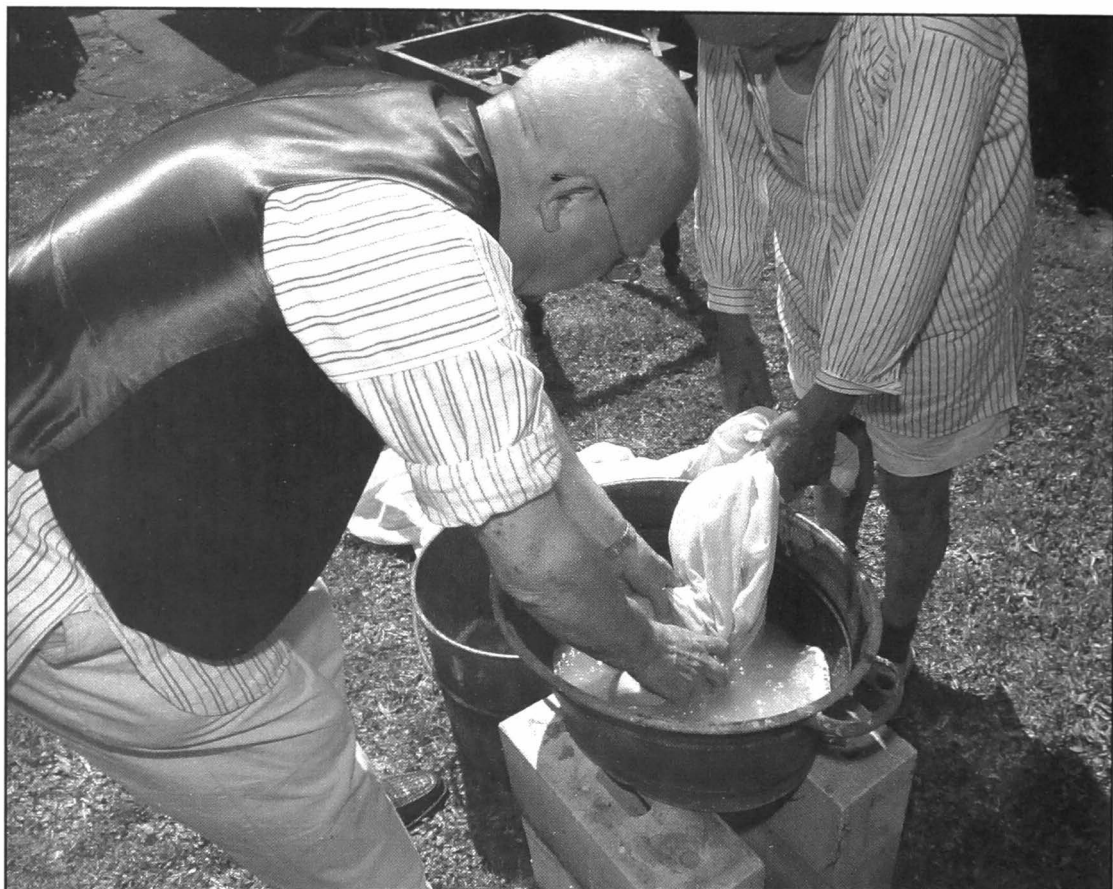

Voorlopig resultaat.

De "oogst" wordt door een oud gordijn met kleine openingen gegoten om het geraspte van de aardappelbloem te scheiden.
De witte vlek rechts is het afgeschepte schuim.

Zuinig wezen. Het geraspte, opgevangen in het gordijn, wordt gekneed en gespoeld in het kuipje om er de laatste resten bloem uit te recupereren.

Het laatste beetje wordt bij de "oogst" gegoten. Let op de - intussen aan- gepaste - kledij van de linkse boer! Ze geeft een idee van de harde arbeid in de brandende zon.

Na een laatste keer spoelen, wordt het water afgegoten.

Wat overbleef.

Afschrapen van de aardappelbloem van de bodem van de ketel.

De afgeschraapte, geklonterde bloem wordt op een laken gelegd om te drogen.

De hagelwitte bloem op een inox-schotel.

De bloem wordt gezeefd en de korreltjes in de zeef worden geplet om ook als bloem te eindigen.

Het eindresultaat: 400 gram fijne bloem uit een viertal kilo aardappelen.
Het kan echter nog beter!

**De kapel van
Onze-Lieve-Vrouw van Troost
ter Warande
in Sint-Kruis-Winkel**

Bijdrage tot de geschiedenis van de Warandekapel
te Sint-Kruis-Winkel

Eddy Van Acker

Woord vooraf

In februari 2001 werd naar aanleiding van de restauratie van de H.-Kruiskerk van Sint-Kruis-Winkel, en de herontdekking van haar 16e-eeuwse glasramen, het 'Project Winkel' opgestart. Het was een samenwerking tussen de Gentse Dienst Stadsarcheologie, de Gentse Vereniging voor Stadsarcheologie (GVSA) en enkele lokale personen. Bij deze laatste groep was ook een delegatie van onze vereniging, die bestond uit onze voorzitter, Guy Hoebeke, onze secretaris, Luc. De Maesschalck en ondergetekende.

De uiteindelijke doelstelling van het Project Winkel was een cultuurhistorisch beleidsdocument op te stellen, gebaseerd op een degelijke interdisciplinaire erfgoedinventaris. Om dit te realiseren werden er werkgroepen opgericht die elk op hun terrein de nodige opzoekingen uitvoerden. Naast enkele archeologische prospecties werden hiervoor in hoofdzaak verschillende archieven geconsulteerd. Op die wijze werd in de loop van 2001, 2002 en 2003 een heuse verzameling archiefmateriaal samengebracht. Maar waar het aanvankelijk de bedoeling was al deze gegevens uit te werken tot een degelijke publicatie, stierf in de loop van 2004 het Project Winkel een stille dood. Ter gelegenheid van de Winkelse Sinksenkermis 2007 organiseerde de Heemkundige Kring 'De Vierschaar' nog een tentoonstelling over de bewoningsgeschiedenis van Winkel, waarvan het merendeel van het tentoongestelde kaartmateriaal enkele jaren voordien door de leden van het Project Winkel was samengebracht. Met dit initiatief hoopten wij het project nieuw leven te kunnen inblazen. Maar de Gentse interesse voor het project was verdwenen, er kwam geen enkele reactie.

De vraag was dan natuurlijk: wat moet er gebeuren met al het teruggevonden archiefmateriaal? Enerzijds was er een afspraak om niets te publiceren zonder de toestemming van de leden van het project, maar anderzijds was mondeling ook overeengekomen dat, indien het project zou opgeheven worden, er toch zou kunnen gepubliceerd worden in de tijdschriften of jaarboeken van de Heemkundige Kring 'De Vierschaar'.

Het hiernavolgende artikel over de Warandekapel is dan ook voor het overgrote deel gebaseerd op de notities van Daniël Lievois. Hij was de coördinator en voortrekker van het Project Winkel en bracht hiervoor vele uren door in tal van donkere archiefruimtes. Met het door hem gevonden archiefmateriaal hopen wij in de loop van de komende jaren nog meerdere artikels te kunnen stofferen.

Eddy Van Acker

Inleiding¹

In de 20e eeuw ontstond de theorie dat de oorsprong van het merendeel van de Vlaamse kapellen terug zou gaan tot een Keltische of Germaanse cultusplaats. De hedendaagse wetenschap echter trekt deze theorie in twijfel, immers er bestaan geen schriftelijke bewijzen uit die periode, de oudste overgeleverde teksten dateren uit de Romeinse tijd. Men is er echter wel van overtuigd dat, zowel bij de Kelten als bij de Germanen, zich naast de grote officiële heiligdommen zoals in het Zweedse Uppsala, ook kleinere cultusplaatsen bestonden. En het is ook aannemelijk dat de Germanen een deel van hun religieuze opvattingen en rituelen overnamen van de Kelten, om ze nadien te laten vermengen met de Romeinse cultuur.

Indien we nu die Romeinse religie vergelijken met de christelijke volkscultuur bemerken we enkele frappante gelijkenissen, zoals de afgelijnde precisie waarmee de rituelen moeten worden uitgevoerd, of de christelijke kruisdagen, naar analogie van de Romeinse *ambervalia*, een processie rond de stad om onheil te voorkomen. De belangrijkste Romeinse sacrale plaatsen waren de *templum*, de tempel, en de *sacella* of *sacraria*, kleine heiligdommen en/of private cultusplaatsen. Het verkleinwoord van *sacrarium*, *sacellum*, werd in de middeleeuwen vertaald als ‘kapel’. Ten tijde van de kerstening werden veel van deze *sacraria* omgevormd tot, of gekoppeld aan christelijke cultusplaatsen.

Naast deze sacrale bouwwerken vormden ook natuurelementen zoals bossen, grotten en bronnen voor de Romeinen een cultusplaats. De Romeinse god van het woud en de jacht, Silvanus, was een van de meest vereerde goden, maar er is echter nooit een officiële tempel voor hem opgetrokken. Zijn cultus speelde zich in hoofdzaak af in kleinere heiligdommen. Hij werd vooral geëerd in de lagere sociale klassen, bij herders en bij jagers. Zij brachten met regelmaat offers om hun kuddes, die meestal in de uitgestrekte bossen graasden, te beschermen. In een engere betekenis was Silvanus ook de god van de grenzen en de grenspalen, waarbij op de scheiding van aan elkaar palende eigendommen een bos aan hem werd gewijd. De cultusplaatsen voor Silvanus bevonden zich dan ook voornamelijk op kleine open plekken in een bos, maar ze werden ook teruggevonden aan kruispunten, die net als de uitgestrekte bossen als gevaarlijk of behekst werden beschouwd. Dit denkpatroon vinden we ook terug in de middeleeuwse christelijke volkscultuur, waar op initiatief van de lokale bevolking in bos-

1. Als basis werd vooral gebruik gemaakt van: GEYBELS, H.: Kapellen in Vlaanderen, *Uitgeverij Davidsfonds NV, Leuven, 2006.*

sen en op kruispunten, naar analogie van de Romeinse cultuur, plekken gemarkeerd werden met een kruis of een heiligenbeeldje. Deze evolueerden dikwijls tot kleine kapelletjes.

Het middeleeuwse christendom

In het zog van de Romeinen bereikte dus ook het christendom onze streken; rond 350 werd Servatius vermeld als bisschop van Tongeren. Na de inval van de Franken en de val van het Romeinse rijk in het begin van de 5e eeuw, kwam er een voorlopig einde aan de eerste kersteninggolf. Een tweede, intensere kersteningperiode ontstond in de Merovingische tijd, na de *bekering* van Clovis (496), en met hem de gehele Germaanse militaire aristocratie. Dit had tot gevolg dat vanaf de 6e eeuw onze streken door tal van Engelse, Ierse en Franse missionarissen werden doorkruist. Zij stichtten verschillende kloosters en kerstenden de lokale gemeenschappen. Meteen werden de eerste kerken en kapellen opgetrokken. Jammer genoeg is er uit die tijd weinig tastbaars bewaard gebleven. Enkele belangrijke missionarissen uit die tijd waren: Audomarus (Omaar) (begin 7e eeuw), Amandus (° rond 590, † rond 676), Bavo (° rond 600, † rond 653), Eligius (Elooi) (° rond 588, bisschop van Noyon-Doornik in 641), Willibrordus (° rond 658, † rond 739), en Bonifatius (° rond 675 † rond 755).

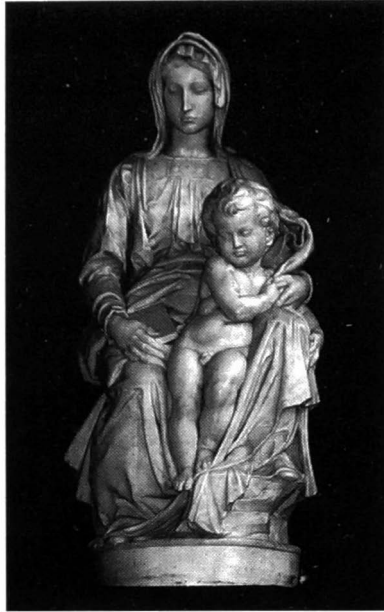
Tijdens de religieuze renaissance van de twaalfde eeuw, ontstond er een groeiende aandacht voor het individu en zijn of haar betekenis voor de samenleving. Dit resulteerde in de 13e eeuw o.a. in een sterke toename van de heiligenverering, met daar aan gekoppeld de bouw van verschillende kapellen. De belangrijkste heilige was ontegensprekelijk Maria, de moeder van Jezus. Maar, onder impuls van o.a. de bedelorden, werden wel meer heiligen gepromoot zoals: Petrus, Paulus, Catharina, Lucia, Maurus, en Barbara om er maar enkele te noemen. Ook de oud-missionarissen uit de vroegste middeleeuwen, Servatius, Amandus, Eligius e.a., konden op een vernieuwde waardering rekenen. In diezelfde tijd won ook de devotie tot het H. Sacrament of de eucharistie, waar de kruisdood van Jezus werd herdacht, aan populariteit. Dit was meteen de aanzet voor de oprichting van talloze sacraments- en H.-Kruiskapelletjes, waarbij de volksdevoties gespijst werden met bloedende hosties, passietaferelen, dodendansen, vagevuur, hel enz.

De Reformatie en de Contrareformatie

Op het einde van de middeleeuwen, in de 15e eeuw, was de kerkelijke devotie op haar hoogtepunt. Er werden verschillende broederschappen en andere vrome stichtingen opgericht terwijl de gewone mensen elkaar in de kerken verdrongen en West-Europa door talloze pelgrims werd overspoeld.

Maar bij de elite van deze gelovigen ontstonden er toch twijfels. Vele godsdienstoefeningen bleken immers niet altijd bijbels gefundeerd, terwijl verschillende devoties ontstonden ten voordele van persoonlijk gewin. De middeleeuwse parochies en hun kerken waren in hoofdzaak eigendom van edellieden, abdijen en kapittels. Zij stonden ook in voor de benoeming van de parochiepriesters, waardoor zij over enige macht over hen beschikten. Maar deze soms ongeletterde clerus nam het niet altijd zo nauw met de kerkelijke voorschriften. Het was voor hen vooral een voortdurend schipperen tussen hun plicht aan de kerkelijke overheid en hun loyaliteit aan hun parochianen. Hierbij probeerden zij wel steeds hun lokale heren ten dienste te blijven. Zo verkochten de priesters de aflaten, een vrijspraak van een straf die door de kerkelijke overheid werd opgelegd voor een zonde, zodat de rijken hun hemel konden kopen, terwijl de gewone man in boetedoening ondergedompeld werd. De verontwaardiging over deze toestand vinden we, zij het sterk uitvergroot, terug in het boek "Lof der zotheid" van de humanist Erasmus van Rotterdam, een satire uit 1511.

Het protest dat uit deze wanpraktijken voortvloeide zou uiteindelijk leiden tot de Reformatie, het ontstaan van het protestantisme en de Beeldenstorm, waarbij zo goed als alle katholieke devotiebeeltenissen werden verwoest. De hoogmoedige corrupte katholieke kerk reageerde vrij traag op deze veranderende maatschappelijke opvattingen. Echte maatregelen werden pas getroffen tijdens het Concilie van Trente (1545-1563). Bij deze Contrareformatie werden de kerkregels grondig aangepast, maar in tegenstelling tot de het protestantse gedachtegoed bleef de verering van heiligenbeelden toegestaan, omdat men volgens de katholieke kerk zich niet tot het beeld richtte maar tot de heilige die het symboliseerde. Anderzijds werd wel een aantal heiligen van de kalender geschrapt. Dit alles betekende een grote heropbloei van de heiligencultus waardoor niet alleen de verwoeste kapellen werden heropgebouwd, er werden vele nieuwe opgericht. Net zoals in de middeleeuwen nam Maria hier een vooraanstaande plaats in. Op het einde van de 16e eeuw, maar vooral in de 17e eeuw, ontstonden er talloze legendes, vooral over miraculeuze Mariabeeldjes, waarbij een goddelijke boodschap aanwees waar en hoe een nieuwe cultusplaats of kapel opgericht moest worden. Deze plaatsen groeiden dikwijls uit tot lokale bedevaartsoorden, waarbij hun succes vaak afhankelijk was van de impact die de legende had op de lokale bevolking.

Mariavoorstelling tijdens de 16e en 17e eeuw

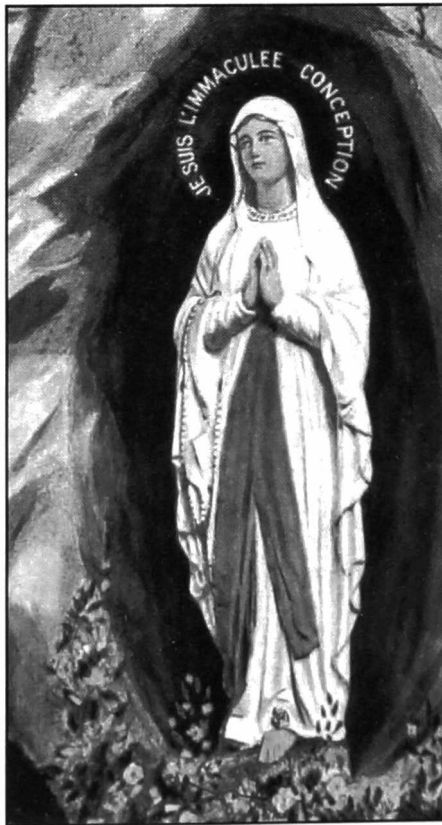
Deze nieuwe 17e-eeuwse kapellen waren prachtige barokkapellen. De gelovige werd er overrompeld door dramatische voorstellingen en realistische afbeeldingen in triomfantelijke stijl. Zij symboliseerden de waarheid van het katholicisme tegenover de protestantse leugen. De talloze Mariakapellen die toen opgericht werden vormden zo als het ware een katholieke verdedigingsgordel tegen het ketterse protestantisme.

Onder impuls van de vele rozenkransbroedersschappen werd ook propaganda gevoerd voor het 'rozenhoedje' als het gebed bij uitstek ter verering van Maria. Het bezit van een rozenkrans werd zo een uiterlijk teken bij de katholieke aanhang, wat hen duidelijk onderscheidde van de protestanten.

De Verlichting en de Romantiek

De heropbloei van het katholicisme was vooral terug te vinden bij de gewone mensen. De meesten van hen waren immers analfabeten of laag geschoold, waardoor de kerkelijke overheid hen makkelijk kon overtuigen van haar kracht en haar waarheid. Zowel de politieke als kerkelijke wereld werden nog op autoritaire wijze bestuurd, waartegen de weerstand vanaf de tweede helft van de 17e eeuw steeds aangroeide. Nieuwe politieke, filosofische, wetenschappelijke en religieuze opvattingen vormden de basis van een nieuwe stroming: de Verlichting. Dit leidde uiteindelijk in 1789 tot de Franse revolutie met desastreuze gevolgen voor het volksgeloof en haar cultusplaatsen. De kerkelijk goederen werden aangeslagen en openbaar verkocht. Er kwam een absoluut verbod op alle erediensten en de parochie-

priesters werden verplicht trouw te zweren aan de Franse republiek. Als reactie op de ideeën van de Verlichting ontstond de Romantiek. Deze stroming legde de nadruk op het subjectieve, het spontane en het emotionele. Er ontstond een uitgesproken aandacht voor het genie, voor de held, ... voor de heilige. Men wou terug naar de middeleeuwse wortels van het Europese christendom en in de loop van de 19e eeuw ontstonden er hernieuwde heiligenculten en liturgische feesten. En net zoals in 16e eeuw was Maria de populairste heilige. Er werden ontelbare aan Maria gewijde gebedsboekjes verspreid en de H. Maagd werd tientallen keren door devote bewonderaars waargenomen. Haar verschijning aan Bernadette Soubirous in Lourdes in 1858 ontketende een ware Maria-rage. In Vlaanderen werden een groot aantal Lourdesgrotten gereconstrueerd, en de nieuwe of heropgebouwde bedehuizen werden, verwijzend naar de middeleeuwen, in de meer sobere neogotische stijl opgetrokken. In tegenstelling tot de 16e en 17e eeuw waren de 19e-eeuwse Mariabeelden ook geen statige Madonna's met kind meer, maar toonden zij nu een slanke, in het licht stralende jonge maagd.

19e-eeuwse Mariavoorstelling

1) Op zoek naar de eerste sporen van de Warandekapel

In de inleidende tekst hebben we gezien dat de eerste kapelletjes opgericht werden vanaf de 6e en de 7e eeuw. Een tweede bouwperiode situeerde zich in de 12e eeuw, een derde in de 16e en de 17e eeuw, en tenslotte een vierde in de 19e eeuw. In hoeverre en op welke wijze we de Warandekapel in een van deze periodes kunnen situeren is niet zo eenvoudig, immers we beschikken maar vanaf de 16e eeuw over geschreven bronnen waarin er naar een kapel in de Warande verwezen wordt. Daarom zullen we stap voor stap deze periodes vergelijken met hoe de toestand in onze omgeving was.

De kapel van O.-L.-Vrouw van Troost ter Warande

1.1) De eerste menselijke aanwezigheid in de Warande

Aan de hand van archeologische vondsten in de omgeving van de Warande blijkt dat deze plek al sinds het Mesolithicum (ruwweg 8000 - 4000 v.C.) door de prehistorische mens bezocht werd. Deze hogere zandrug op de rand van de Moervaartvallei was een uitgelezen plek voor bv. een tijdelijk tentenkamp. Men vond er klein wild en vruchten in de omliggende bossen en heidezones, terwijl men in de lagere vallei op visvangst ging. Het is best mogelijk dat het verblijf van deze mensengroepen seizoensgebonden was,

zodat zij hier voor langere tijd hebben verbleven. In de ruimere omgeving van de Moervaartvallei werden, zij het in mindere mate, ook sporen uit het Midden tot Laat-Neolithicum gevonden (4200 v.C. - 2000 v.C.)².

Gedurende de Duinkerke 1-transgressie (200 v.C.- 100 n.C.), sneed de zee heel diep in het land in. In hoeverre dit gevolgen had voor de omgeving van de Moervaartvallei, die via de Schelde in verbinding stond met de open zee, is nog onduidelijk. Algemeen kan aangenomen worden dat de Moervaartvallei deels overstromde en de omgeving nauwelijks door mensen bezocht werd. Het einde van de Duinkerke 1-transgressie liep ongeveer parallel met de komst van de Romeinen (12 v.C. - 450 n.C.). Uit die tijd dateren ook de eerste geschreven verwijzingen naar de bevolking in het noorden van het huidige Vlaanderen, de Keltische stam de Menapiërs. In de befaamde "*inscripties van Rimini*" wordt verwezen naar de *zoutzieders van het district van de Menapiërs, en de modder, die meer gedroogd wordt door de wind dan door de zon waar zij hun voedsel en hun door de noorderwind verkleumde handen aan verwarmen*.³

Deze algemene beschrijving laat weinig aan de verbeelding over: dit was een guur en ongezellig gebied. Het vormde voor de Romeinen slechts een uithoek van hun rijk. De vraag is dan ook in hoeverre het christendom hier toen is doorgedrongen.

Het verdwijnen van de Romeinen is gekoppeld aan de Duinkerke 2-transgressie (250 n.C. – 800 n.C.), waarbij het noorden van het huidige Vlaanderen andermaal door de zee overspoeld werd, en het gebied opnieuw, of verder werd ontvolkt.

De oudste geschreven tekst die rechtstreeks betrekking kan hebben op het gebied rond de Moervaartvallei, dateert van 944-946. De tekst verwijst naar een schenking in het jaar 694 door de non Childela aan de kapel te Mendonk.⁴ Deze kapel stond waar in het midden van de 7e eeuw de kluis van Bavo stond. Bavo was een volgeling van Amandus, een van de eerste

2. VAN VLAENDEREN, L., Steentijdvondsten te Wachtebeke en te Sint-Kruis-Winkel, in: *Over den Vier Ambachten, Duerinck bv, Kloosterzande, 1993, p 121-128.*

3. DE SMET, G., Kelten, Romeinen, Germanen, in: *Over den Vier Ambachten, Duerinck bv, Kloosterzande, 1993, p 129-132.*

De vermelding van de gedroogde modder is ook de eerste verwijzing naar het steken van turf, wat vanaf de 12e eeuw in onze omgeving op grote schaal werd uitgevoerd.

4. VERVAET, A., De verering van de H. Bavo te Mendonk, in: *H.K. De Oost-Oudburg, jb XXXIX, 2002, p 7-60.*

Deze schenking wordt vermeld in het Liber Traditionum Antiques, een oud eigendomsregister van de Sint-Pietersabdij. Oorspronkelijk zou deze schenking vermeld zijn geweest in een eigendomsregister van de Sint-Baafsabdij uit de 9e eeuw, op basis van de oorspronkelijke schenkingstekst uit 694. Hierbij werd een notitie toegevoegd met de vermelding dat Bavo in de kapel te Mendonk 40 dagen en nachten in gebed en vasten heeft doorgebracht.

missionarissen van de tweede kersteningperiode ten tijde van de Merovingers. Algemeen wordt aangenomen dat deze kapel ook het eerste bedehuis in onze omgeving was. Het zou zelfs een vooruitgeschoven post geweest zijn in het christianiseringsproces ten noorden van Gent.⁵

Naast de algemene materiële verwoesting die de invallen van de Noormannen in de 9e eeuw teweeg hadden gebracht, betekende de komst van deze woestelingen ook een sterke achteruitgang van het geestelijk leven. Zo goed als alle kerken, kapellen en abdijen werden vernield, terwijl de monniken op de vlucht sloegen en hun kerkelijke gronden onbeheerd achterlieten. Deze kerkelijke eigendommen kwamen nadien in handen van de adel en in het bijzonder van de graaf van Vlaanderen (usurpatie). Deze lekeninvloed in de kerk zou uiteindelijk de aanleiding zijn voor de religieuze renaissance van de 12e eeuw.

Nadat de Noormannen vanaf 891 stelselmatig verdreven werden, werden de vernielde steden in een versterkte vorm heropgebouwd. Gent ontwikkelde zich als een florerende versterkte handelsstad met een aanzienlijke bevolkingsaan groei tot gevolg; het platteland was immers veel te onveilig. Vanaf het laatste kwart van de 11e eeuw werden nieuwe ontginningsdorpen gesticht. In de loop van de 12e en 13e eeuw werd deze politiek nog verder uitgebreid. Het is tijdens deze periode dat het merendeel van de dorpen in het noorden van Oost-Vlaanderen ontstaan zijn.

Uit het voorafgaande is geen enkel rechtstreeks spoor te vinden naar de Warandekapel. Zowel ten tijde van de Kelten, Germanen als de Romeinen vermoedt men dat de omgeving van de Moervaartvallei vrij dun bevolkt was. Dit sluit echter niet uit dat op deze geografisch goed gelegen plek er geen kleine cultusplaats zou kunnen geweest zijn; er zijn alleen geen sporen teruggevonden. De eerste geschreven bronnen gaan terug tot het einde van de 7e eeuw, en verwijzen naar de kersteningperiode ten tijde van de Merovingers.

1.2) De eerste vermelding van een kapel in de Warande

Het ontstaan van de parochie Winkel is ergens in de loop van de 13e eeuw te situeren. Zij wordt voor de eerste maal vermeld in 1295 met als patroonheilige: Onze-Lieve-Vrouw. Voordien, vermoedelijk bij haar stichting, was

5. VERVAET, A., De verering van de H. Bavo te Mendonk, in: *H.K. De Oost-Oudburg*, jb XXXIX, 2002, p 7-60.

De auteur verwijst hier naar de benadering van RENIER PODEVIJN, die aanvankelijk werd verworpen, maar nadien door hooggewaardeerde professor GEORGES DE CLERCQ als aanneembaar werd aangezien.

zij echter toegewijd aan het H. Kruis.⁶ In 1298 wordt ene *Ser Jan, parochiepape van den Winkele* vermeld.⁷ Hij zou dan een van de eerste, zo niet de eerste pastoor van Winkel zijn geweest. Verder is er zowel voor de 13e als de 14e en de 15e eeuw geen bronnenmateriaal i.v.m. de parochie meer teruggevonden.

Wat hier meteen opvalt is dat in 1295 als patroonheilige van de parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw wordt opgegeven. Tot hoelang Onze-Lieve-Vrouw patroonheilige was, is niet bekend; in ieder geval was de parochiekerk in 1611 aan het H.Kruis toegewijd.⁸

De tot nu toe oudste vermelding van een kapel in de Warande hebben we teruggevonden in de Tiendenbeschrijving van de Bijloke uit **1531**.⁹ Hierin wordt het gebied omschreven waar de abdij van de Bijloke het tiendenrecht bezat, d.i. het recht op een tiende van de opbrengst van de bewoners uit verschillende parochies in het Ambacht Assenede. De tekst i.v.m. de kapel luidt als volgt:

*..... int rechte ghesceet van den prochien van Wachtebeke ende van Wincle loopende westwaert lanx den meerschcante totten **cappellekene** en de voor bij de **cappellekene** lanx den heerweghe totten priesteragen lant van Wincle.....*

... van aan de grens van de parochie Wachtebeke met Winkel, westwaarts langs de meerskant tot aan het **kapelletje**, en voorbij het **kapelletje** langs de heerweg tot aan het land van de pastorie van Winkel....

De vermelding *cappellekene* toont aan dat het hier gaat over een eerder kleiner bouwwerk. Er is echter geen verwijzing naar de persoon aan wie deze kapel was opgedragen.

6. BRAND, K.J.J. en BRAND, W.J.P.M., Geschiedenis van kerk en godsdienst in Zeeuws-Vlaanderen en het in België gelegen deel van de Vier Ambachten, in: *Over den Vier Ambachten, Duerinck bv, Kloosterzande, 1993, p 697-734.*

De auteurs verwijzen hier naar: STOCKMAN, L., 1982.

7. RAG, Fonds abdij Doornzele Oorkonden 46b, 1298.

8. WEEMAES, R., Visitatieverslagen van Karel Maes, bisschop van Gent Diarium mei-juni 1611, Brussel, 1987.

9. SAG, reeks LXXV, Religieuze en caritatieve instellingen, Fonds Abdij Bijloke, nr. 280.

De omgeving van de huidige Winkelwarande werd in de 20ste eeuw in de volksmond dikwijls aangeduid als enerzijds 'De Warande' en anderzijds als 'D'heide', de Heide, doch zij zijn geen synoniemen.

Een warande kan best vertaald worden als een kleinere bosstrook die door de adel als jachtgebied voor klein wild gereserveerd werd.

De warande te Winkel omvatte de smalle percelen aan weerszijden van de Warandekapel en strekte zich uit tot in Wachtebeke.

Een heide daarentegen is niets meer dan arme zandgrond waar weinig opbrengst uit te puren viel. Zij deed aanvankelijk enkel dienst als graasveld voor schapen.

De heide te Winkel omvatte de percelen op de hoek van de Kapelledreef en Winkelwarande richting Wachtebeke. Zij werd omschreven als 'Gemene Heide', wat inhoudt dat zij door iedereen mocht gebruikt worden. Deze percelen werden pas in 1842 verkaveld uit één groot perceel. Er werden toen 11 nieuwe huizen opgetrokken.

De Warande rond 1915

De percelen rechts vormden de eigenlijke Warande; de percelen links, verschoolen achter de populieren waren de Gemene Heide.

2) De Warandekapel tijdens de Tachtigjarige Oorlog

2.1) De eerste protestanten te Sint-Kruis-Winkel

De oudste tot nu toe teruggevonden vermelding van de kapel dateert dus van 1531. Dit is tijdens de Reformatie, de godsdienstige beweging die de katholieke Kerk van binnenuit wilde hervormen. Uit de weigering van zowel de kerkelijke als de wereldlijke macht om deze hervormingen te steunen, gekoppeld aan de sociale mistoestanden, ontstond het protestantisme. Maar door gebrek aan een centraal gezag bestond het protestantisme uit verschillende stromingen, waarvan het Calvinisme en het Lutheranisme de bekendste zijn. Een van de meer radicale stromingen was het Anabaptisme of de Wederdopers. Door hun opzweepende prediking waren de Anabaptisten het meest succesvol bij de armere laag van de bevolking. Maar door hun radicalisme, hun onmaatschappelijke opstelling en hun principiële afkeer voor de ‘zondige buitenwereld’, waren zij ook de meest vervolgdde protestanten. Zij werden als staatsgevaarlijk aangezien, en door hun hardnekkige overtuiging eindigden velen van hen dikwijls op de brandstapel.¹⁰

De eerste doperse kernen in Vlaanderen vinden we vanaf 1535 vooral terug in West-Vlaanderen, maar ook te Gent, Merendree, Sluis, Axel, Zuiddorpe en... Sint-Kruis-Winkel. In 1538 werd er een klopjacht gehouden, waarbij men te Sint-Kruis-Winkel op zoek ging naar Lieven Van Haverbeke, Adriaen Bral en Jacob Everwyn. Gelukkig konden zij tijdig vluchten, en Adriaen Bral sloot zich nadien aan bij het broederschap te Gent. Jacob Everwyn echter werd in 1561 te Brugge op de brandstapel gezet. Of deze Winkelse Anabaptisten toen enige materiële schade aan de kerk of de kapel hebben aangebracht is niet bekend.

Deze schade was er zeker toen in 1566 de Beeldenstorm over Vlaanderen raasde, en tijdens de daaropvolgende Tachtigjarige Oorlog tussen Spanje en de opstandige Nederlanden (Staatsen). Aan de hand van een aantal verwijzingen naar de *capelle binnen Wynckle* in de penningkohieren van **1571** en **1572** kunnen we aannemen dat er op zijn minst nog iets van dit gebouw te bespeuren was, maar de kapel op zich wordt er niet meer in vermeld.¹¹ Na de Pacificatie van Gent in 1576 en de omvorming van deze stad tot een calvinistisch bolwerk in 1577, werd het katholicisme volledig aan banden

10. DECAVELE, J., *De eerste protestanten in de Lage Landen, Geloof en heldenmoed, Davidsfonds Leuven, 2004, p 114 en 115.*

DECAVELE, J., *De Reformatie*, in: *Over den Vier Ambachten, Duerinck bv, Kloosterzande, p 743 ev.*

11. SAG, Reeks 28 doos 66 nr. 267, Kohier van de 20ste penning, Sint-Kruis-Winkel 1571.

gelegd en Vlaanderen werd een calvinistische regio. Bijna alle parochies in de Vier Ambachten beschikten in 1579 over een eigen predikant,¹² waarbij de Winkelse parochie een van de eerste was. Dit betekende echter niet dat de inwoners van Winkel hun katholieke geloof niet trouw bleven.¹³ De komst van Alexander Farnese, de hertog van Parma, als de nieuwe Spaanse landvoogd in 1578, betekende immers een groot gevaar voor de calvinisten. Deze fijnzinnige diplomaat en militair-strategisch sterke persoonlijkheid, zorgde ervoor dat stelselmatig verschillende gewesten opnieuw onder Spaans gezag kwamen. Maar globaal genomen betekende dit echter dat eigenlijk niemand wist wie op welke plaats nu eigenlijk de macht in handen had.

2.2) De Ceuringhe van der prochie van Wynckele in 1580

Door de strijd tussen de katholieke Spanjaarden en de calvinistische opstandelingen enerzijds, en de gevolgen van het graven van de Sasse Vaart tussen 1545 en 1563 anderzijds, werd het Ambacht Assenede bestuurlijk omgevormd. In 1579 verkregen de parochies Wachtebeke en Sint-Kruis-Winkel de toestemming van de Spaanse overheid om een aparte vierschaar op te richten.¹⁴ Meteen werden de Winkelse parochiegrenzen een weinig aangepast en alles werd in 1580 netjes genoteerd in de *Ceuringhe van der prochie van Wynckele*.¹⁵

In deze *Ceuringhe* werd de parochie *Wynckele* in 73 belopen onderverdeeld, waarbinnen elk gecultiveerd perceel werd genummerd. Hierbij werden ook de eigenaars, de pachters, de relatieve ligging, de oppervlakte en de eventuele bebouwing vermeld.

Het perceel waar de kapel stond vinden we terug in het 47e beloop onder nr.4. Het beloop droeg de naam 'Warande', en strekte zich uit ten zuiden van de heerweg, tussen de grens met Wachtebeke in het oosten, de meersen in het zuiden en het dorpscentrum in het westen. Het perceel nr.4 had een oppervlakte van 1 gemet en 83 roe, of ongeveer 0,57 ha, maar van enig bouwwerk is helemaal geen sprake. De eigenaar van dit perceel was Jacob Van Nieuwenhuys. Zijn hofstede bevond zich op de zuidzijde van de *Volderstrate*, op de hoek van de huidige Jozefienenstraat en de Kapelledreef

12. DECAVELE, J., De Reformatie, in: *Over den Vier Ambachten, Duerinck bv, Kloosterzande, 1993, p 743 ev.*

13. DE POTTER & BROECKAERT, *De geschiedenis van de gemeenten van de provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Gent, Deel 7, Sint-Kruis-Winkel, p 8.*

14. Voor meer informatie over de Vierschaar, zie: CREVE, W. De Vierschaar te Wachtebeke, in: "*De Vierschaar*", *Tijdschrift van de Heemkundige Kring "De Vierschaar"*, jg. 36, 2009, nr. 3, blz.2-28.

15. SAG, reeks LXXV, Religieuze en caritatieve instellingen, Fonds Abdij Bijloke nr. 315. Dit betreft een afschrift van 1638 naar het oorspronkelijk van 1580.

Aan de hand van de Tiendenbeschrijving van de Bijloke uit 1531 en de belopenbeschrijving in de *Eveninghe van de prochie van Wynckele* uit 1580 in een afschrift van 1638, proberen we een globaal beeld te schetsen over hoe de omgeving rond de kapel er in de 17e eeuw uitzag.

Centraal liep de heerweg tussen Winkel en Wachtebeke. De gronden op de noordzijde van deze weg waren een afwisseling van zandige akkers en verschillende stukjes heide. De zuidzijde, van aan de grens met Wachtebeke tot even voorbij de kapel, vormde een smalle strook bos, de Warande genaamd. Enkel het perceel waar de kapel stond was boomloos. Het westelijk aanpalende perceel van deze warande, richting dorpscentrum, heette de *Meulewal*, wat erop kan wijzen dat hier voordien een molen had gestaan. In oostelijke richting strekte deze strook Warande zich verder uit op het grondgebied van Wachtebeke. Ten zuiden van deze warandebossen lagen de uitgestrekte meersen aan de Moervaart. Ter hoogte van de kapel droegen zij de naam *Huttenbilcken*. De benaming 'bilk' of 'bulk' wijst erop dat deze waterzieke percelen met grachten omzoomd waren.

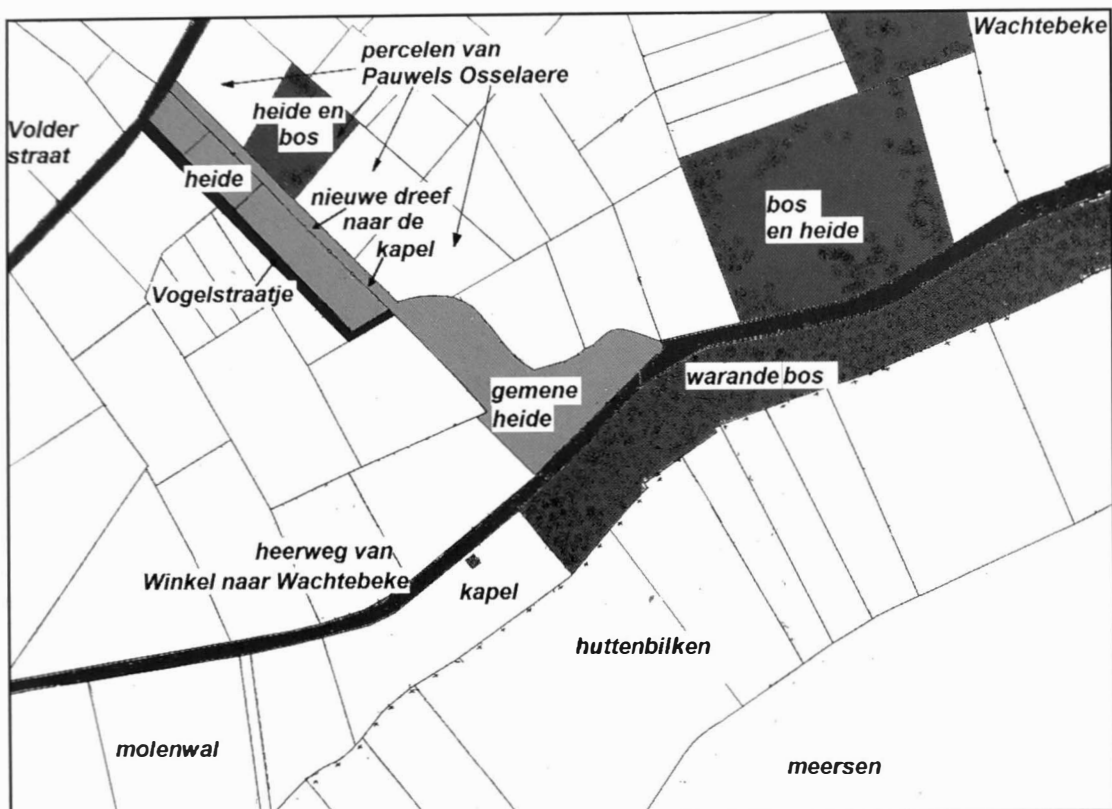
De *nieuwe dreef naar de kapel* werd in 1635, als processiewegel aangelegd (zie verder). Zij liep parallel met het Vogelstraatje en verbond de *Volderstraete*, de huidige Jozefienestraat, met de gemene heide.

Buiten de kapel en twee hofsteden in de *Volderstraete* stond er hier geen enkel gebouw. In 1580 was de dichtstbijzijnde woning de *hofstede ghe-naempt de Priesteraige*, of de pastorie. Deze pastorie werd tijdens het Twaalfjarig Bestand, rond 1615, verplaatst naar haar huidige locatie bij de kerk.

En hoe verliep het aan het front?

Alexander Farnese slaagde in 1584 in zijn opzet om Gent opnieuw onder Spaans gezag te brengen. De Gentse calvinisten waren toen al deels naar het noorden gevlucht, waarbij wordt aangenomen dat op 10 november **1583** het Winkelse dorpscentrum, inclusief de kapel, werd gebrandschat, en dit omdat de inwoners van Winkel zich aan Spaanse, katholieke zijde hadden geschaard.¹⁶ Maar aangezien de kapel al in 1580 niet meer werd opgetekend valt te betwijfelen of er aan de Warande nog iets resteerde om aan de vlammen over te leveren.

16. DE POTTER & BROECKAERT, *De geschiedenis van de gemeenten van de provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Gent, Deel 7, Sint-Kruis-Winkel*, p 8.

De omgeving van de Warandekapel in de 17e eeuw

De herovering van Gent in 1584, gevolgd door de inname van Antwerpen in 1585, had tot gevolg dat er een frontlinie zou ontstaan tussen ruwweg Sas van Gent en Hulst. De polders rondom Axel werden onder water gezet (geïnunderd) en her en der werden zowel Spaanse als Staatse forten opgetrokken. Axel en Terneuzen bleven volledig calvinistisch, terwijl de zuidelijke parochies van het Ambacht Assenede katholiek werden. Althans de weinige personen die er nog woonden. Door alle oorlogsellende en vooral door de terreur van de vrijbuiters, was het Ambacht Assenede, met o.a. de parochies Wachtebeke en Winkel, immers grotendeels ontvolkt.¹⁷ Daarbij was de Antwerpse heerweg, die doorheen beide parochies liep, met haar overtocht aan de Sasse Vaart te Rieme, een voornamelijk aanvoertroute voor de Spaanse troepen aan de frontlinie.¹⁸

17. DE KRAKER, A., De Scheiding van de Vier Ambachten tijdens de Tachtigjarige Oorlog, 1568-1648, in: *Over den Vier Ambachten, Duerinck bv, Kloosterzande, 1993, p 765-772.*

18. De Antwerpse heerweg was de middeleeuwse verbinding tussen Antwerpen en Brugge. Om die reden treffen we hem soms ook aan als de Brugse heerweg. In onze regio volgde hij in Wachtebeke Peene, Kalve, Molenhoek, Lindestraat, Rechtstro en Walderdonk. Ter hoogte van het huidige Kloosterbos liep hij in westelijke richting naar het Winkels gehucht Rostijne (nu terrein ArcelorMittal, het vroegere Sidmar), en kruiste ter hoogte van Rieme de Sasse Vaart.

Toen in 1600 Staatse troepen landden in Philippine, en zij in 1604 IJzendijke, Aardenburg en Sluis innamen, werd ook de Sasse Vaart tussen Gent en Sas van Gent tot verdedigingslinie omgevormd. Hiervoor werden op de oostelijke oevers een reeks forten opgetrokken.¹⁹ Meteen paalden Winkel en Wachtebeke nu zowel aan de noordzijde als aan de westzijde aan een frontlinie.

2.3) De toestand van de parochie Winkel tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621)

In de periode 1592-1594 bleek dat de parochiale werking in het karig bewoonde Winkel totaal ontredderd was. Na het overlijden van pastoor Jan de Pau was de eerste zorg een nieuwe zielenherder te vinden. Het duurde nog tot 1607-1608 vooraleer de graaf van Izegem, die als de *begever der geestelijke beneficiën* het recht had een pastoor voor te dragen aan de Gentse bisschop, pater Lucas Dhondt als kandidaat pastoor ad interim aanduidde. Pas toen kon men geleidelijk de parochie heropbouwen.²⁰

Over de toestand aangaande de parochiekerk vinden we een weinig terug in de visitatieverslagen van de Gentse bisschop Karel Maes uit 1611. Hij vermeldt hier dat de H.-Kruiskerk toen in een heel slechte staat was en dat de altaren waren ontwijd.²¹ Over de kapel in de Warande werd niets genoteerd. Het is heel aannemelijk dat de nodige herstellingen aan de kerk voor de heropbouw van de parochie prioritair waren.

Om deze herstellingen te financieren verkreeg men in 1617 van de Spaanse overheid de toelating om een belasting te heffen op alle bruiloften en begravenissen en op het bier- en wijnverbruik in de herbergen.²² Toen in 1625 de Gentse bisschop Antonius Triest de parochie Winkel bezocht kon hij vaststellen dat de kerk al terug goed voorzien was en over een degelijke

19. De Sasse Vaart vormde toen de westelijke verdedigingslinie voor het Land van Waas. Sas van Gent vormde de aansluiting met de verdedigingslijn naar Hulst en was zo het belangrijkste bolwerk. Op de oostelijke oevers van de Sasse Vaart werden van hieruit in zuidelijke richting verschillende forten opgetrokken zoals fort Sint-Anthonius, fort Zelzate, fort Sint-François, Fort Rieme, Fort Sint-Angelo (ter hoogte van de Bokstraat), Fort Sandvoort (ter hoogte van de voormalige Kamerstraat), Fort Terdonk (ter hoogte van de overzetboot), Fort Rodenhuize (ter hoogte van de huidige overbrugging van de Moervaart door de J.F. Kennedylaan), Fort Meintjesbrug, Fort Roskam en Fort Langerbrugge.

STOCKMAN P. EN EVERAERS P., *Frontiersteden en Sterckten, Vestingswerken in Oost-Vlaanderen en Oost-Zeeuws-Vlaanderen 1584-1839, Uitgeverij De Maelstede, 1997, p.125.*

20. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de H.-Kruiskerk van Sint-Kruis-Winkel.

21. WEEMAES, R., Visitatieverslagen van Karel Maes, bisschop van Gent Diarium mei-juni 1611, Brussel, 1987.

22. DE POTTER & BROECKAERT, *De geschiedenis van de gemeenten van de provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Gent, Deel 7, Sint-Kruis-Winkel, p 12.*

sacristie beschikte. Drie jaar later, na een grotere herstellingsfase, wijdde de bisschop hier in 1628 het altaar ter ere van Sint-Sebastiaan in.²³

Opvallend bij deze laatste herstellingen is dat toen, maar ook tijdens de daaropvolgende herstellingsperiode tussen 1629 en 1638, er weinig verbouwingswerken hadden plaatsgevonden aan het altaar van Onze-Lieve-Vrouw in het noordelijk deel van de kerk. Dit is nog meer opmerkelijk als men weet dat dit altaar van oudsher administratief verbonden was met de Warandekapel, en dat de ontvanger van de Warandekapel een geldbedrag verleende om de herstellingen aan de kerk uit te voeren. Een eventuele reden hiervoor kan zijn dat deze ontvanger en ook toenmalig pastoor Arnould Everaert, die tevens kapelmeester was van de Warandekapel, voor de kapel in de Warande nog geen concrete plannen hadden. Er werd in 1628 wel, zoals in vele parochies, een Broederschap van de Rozenkrans opgericht.²⁴

3) Een nieuwe kapel aan de Warande (1635-1863)

3.1) De bouw van een nieuwe kapel

Uit het voorafgaande kan afgeleid worden dat sinds de vernieling van de Warandekapel ten tijde van de Beeldenstorm, het gebouw uiteindelijk tot een ruïne was herleid. Nadat de meeste herstellingen aan de kerk achter de rug waren kon men nu de aandacht richten op de verwoeste kapel.

Het eigenlijke initiatief voor de herbouw van de kapel werd in 1635 genomen door kapitein jonker Charles Schoorman, een militair in dienst van de Spaanse koning Filips IV. Hij werd hierin bijgestaan door bisschop Anthonius Triest, die een groot ijveraar was voor de katholieke restauratie die door het Concilie van Trente was ingezet. Naast deze hoge heren kon men ook rekenen op de geldelijke steun van een aanzienlijk aantal gelovigen. Hoewel de originele bouwrekeningen van de nieuwe kapel in de loop der tijden zoek zijn geraakt, kunnen we gelukkig beroep doen op een afschrift uit 1849.²⁵ Hierin wordt vermeld dat de totale uitgaven voor de nieuwe kapel 309 pond groot bedroegen, waarvan iets meer dan de helft al

23. SPANHOVE, J.: De kerkgebouwen tussen 1623 en 1657, in: *Over den Vier Ambachten, Duerinck bv, Kloosterzande, 1993, p755.*

24. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de H.-Kruiskerk van Sint-Kruis-Winkel.

25. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

Dit afschrift werd gemaakt door Albin van Waes, voorzitter van de kerkfabriek.

SAG, Fonds Sint-Kruis-Winkel, nr. 769bis, Register der administratie van de Capelle ter Warande
De tekst werd in 1875 getranscribeerd door pastoor Jozef De Feyter.

Archief Kerk Winkel, Memoriale De Feyter, p. 80-86.

voor de bouwwerken aanvatten, was bijeengebracht. De voornaamste mecenasen waren:

Kapitein Charles Schoorman: 40 pond groot.

Meester Jacques Borrem: zijn aandeel in een hofstede te Moerbeke.

Verder werden ook vermeld: David Clyncke, Lucas de Meulenaere en griffier Van Damme. Deze laatste bestemde zijn bijdrage voor het opmaken van het achterste deel van de nieuwe kapel, wat de uitbreiding was van de oude 16e-eeuwse kapel.

Het merendeel van de geldsom waren echter de opbrengsten van de offerblok, de schaal en de verkoop van waskaarsen: 105 pond.

Die financiële inbreng van de bevolking laat vermoeden dat het eerder in deze periode was dat de legende van de kapel is ontstaan. Deze legende beschreef Joseph De Feyter, parochiepriester van Sint-Kruis-Winkel tussen 1855 en 1880, in zijn *'Hand-boek der Pastorij van Wynkel'* onder het hoofdstuk *'Historieks der Kapelle van O.L.Vrouw ter warande ofte ad Silvam te Wynkel'* :

Volgens een vulgaire traditie of legende, zoude een deel van dezer Kapelle gebauwd zijn door eenen Spaanschen heer in dienst zijnde van den Koning van Spangnien, welke van zijner vijanden vervolgd zijnde, en komende voor de Moervaart, waarvan het water bevroren was; gedrongen door het perykel of gevaar, belofte deed, zoo hij, die te paard was, de riviere over het ijs konde passeren, hij op de eerstkomende bekwame plaats eene Kapelle zoude doen bouwen ter eere van de heilige Moeder Gods Maria, wiens hulpe en bijstand hij verzocht hadde.

Dezen man, vol betrouwen op Marias bescherminge, passeerde de rivier over het ijs dat zeer licht bevroren was, maar eenen hond, welke hij bij zich had, viel door het ijs en verdrong. Deze heer dit bemerkende, en herkende zijne miraculeuze overkomste, zoude niet uitgesteld hebben, zijne belofte te volbrengen.'

Het perceel aan de Warande waar de restanten van 16e-eeuwse kapel stonden, was toen in handen van Abraham Kips, een landbouwer die woonde te Terdonk, op de zuidzijde van de huidige Jaak Janssensstraat en die eigenaar was van verschillende percelen en enkele hofsteden, verspreid over de ganse parochie.²⁶

26. SAG, reeks LXXV, Religieuze en caritatieve instellingen, Fonds Abdij Bijloke nr. 315.

Uit de bouwrekening is af te leiden dat het achterste deel van de nieuwe kapel, palend aan de straatzijde, een verbouwing was van de 16e-eeuwse kapel. Het voorste deel, wat het koor uitmaakte, zou pas later volledig tot stand worden gebracht.

Eerst werden de nodige grondwerken uitgevoerd om het terrein bouwrijp te maken. Deze werken werden uitgevoerd door Jan Drieghe en Pieter Broeckaert. Het metselwerk betreffende de aanpassingen aan de oude kapel werd uitgevoerd door Guillame Sanders. Het ijzerwerk, zoals de ankers en roeden voor het overwelven, werd geleverd door Jacques (Joos) Van Houcke. De bouw van het voorste deel, of de uitbreiding, werd verricht door meester-metselaar Lieven Sanders. De ankers en roeden voor dit deel werden vervaardigd door de locale smid Guilliam Dupont. De nodige stenen en kalk werden aangekocht deels bij N. Cocquyt en deels bij Roelandt Luytens, terwijl Nicolaes de Backere instoncti voor het *orduin* dat o.a. (vermoedelijk) gebruikt werd in de nieuwe voorgevel. Deze laatste leverde ook het wijwatervat.²⁷ Al deze materialen werden via de Moervaart en de Schipgracht, een kanaaltje tussen de Moervaart en de omgeving van de kerk²⁸, door verschillende schippers aangevoerd.

Na het metselwerk werd de dakconstructie opgetrokken. Op dit schaliedak werd op het achterste deel aan de straatzijde, een torentje geplaatst. Voor het nodige hout voor de dakconstructie velde Adriaen Moens een aantal bomen. Zij werden geleverd door Lucas de Vos en werden door Jan de Backere aangevoerd. Lucas de Vos stond ook in voor het volledige timmerwerk. Het nodige ijzerwerk en spijkers werden geleverd door een smid uit Gent. Het schaliedak, inclusief torentje, werd geplaatst door schaliedekkers uit Gent. Samen met Antoon Gillis waren zij ook de leveranciers van de nodige schalies, spijkers en lood. Het schalieberd, of de bebording waarop de schalies werden bevestigd, werd bezorgd door Antoon Garnier. Het nieuwe torenkruis werd gesmeed door Guilliam Dupont. De koperen appel van dit kruis werd aangekocht bij Arnoudt Losschaerdt. Na deze ruwbouwwerken werd de meitak gestoken, waarvoor timmerman Lucas de Vos een (wellicht met groen en bloemen versierd) lattenwerk aanbracht, en werd er naar aloude traditie gefeest. De nieuwe kapel had nu ongeveer de lengte van 9 meter en een breedte van 3,5 meter.

De volgende fase was de aankleding en binnendecoratie. Bij een niet bij naam genoemde slotenmaker en smid werden *dry isere cassynen voor de veynsters*, of drie ijzeren ramen aangekocht. Vermoedelijk werden ook enkele ramen van de oude kapel gerecupereerd; zij werden hersteld door

27. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

28. SAG, reeks LXXV, Religieuze en caritatieve instellingen, Fonds Abdij Bijloke nr. 315.

glazenmaker Machiel de Grootte, die ook vijf nieuwe glasvensters leverde. Naar alle waarschijnlijkheid werd in een van deze glasvensters een scène afgebeeld uit de legende van de Spaanse heer en zijn hond. De sleutel van de nieuwe kapel werd, samen met een kaarsenkroon en allerlei ander ijzerwerk, bezorgd door de eerder vermelde smid Jacques (Joos) Van Houcke. Aangezien er nergens sprake is van de aankoop van een nieuw altaar, is het meer dan waarschijnlijk dat ook het oude altaar werd gerecupereerd. De communiebank, het doksaal inclusief laddertje en ander schrijnwerk zoals een kaarsentafeltje, werden vervaardigd door de Gentse meester-houtsnijder Jacques Sauvage. De afgewerkte communiebank en de tuin of omheining van het doksaal werden door (Gentse) schippers via de Moervaart naar Winkel overgebracht. Er werd ook nog een vergoeding betaald aan de weduwe De Busschere voor het leveren van planken en ander schrijnhout. De muren en de deur werden geverfd en er werd een gordijn aangebracht. Initiatiefnemer kapitein Charles Schoorman schonk een geborduurd altaarkleed en een kazuifel, terwijl de baljuw van Ambacht Assenede, Jonker Jacques de Bavieres, de kapel begiftigde met een zilveren lamp. De ontvanger van het Ambacht Assenede schonk vier koperen kandelaars en griffier Van Damme leverde een klavecimbel. Dit instrument diende wel eerst hersteld te worden. Samen met de parochianen van Winkel, Wachtebeke en Zelzate schonk griffier Van Damme ook een waardevol schilderij.²⁹ Dit doek werd geschilderd door Nicolas de Liemacker en stelt Sint-Dominicus voor die een rozenkrans ontvangt van Onze-Lieve-Vrouw.³⁰

In diezelfde periode gaf Pauwels Osselaere, een landbouwer wonende in een *behuusde hofstede in de Groenstraete*,³¹ (Nu Albert De Smetstraat 61), toestemming om via zijn vier perceeltjes grond tussen de Volderstraat en de Gemene Heide, naar de kapel te gaan.³²

29. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

30. Brochure: Sint-Kruis-Winkel met bedevaartsoord: de kapel van O.L.Vrouw van troost ter Warande, jubileumuitgave, 1988.

31. Origineel: Stadsbibliotheek Kortrijk, Verzameling Goethals-Vercruysse, in: codex 327, Ligger van de bezittingen van de Guldenbergabdij van Wevelgem, 1624. 'Groote, canten ende abouten vande hofsteden, landen ende merschen toebehoorende t'Clooster ende Abdijs van Wevelghem ghelegen inde prochie van Wijnckele', 1635; kopie in: SAG, reeks LXXV, Religieuze en caritatieve instellingen, Fonds Abdij Bijloke nr. 315.

32. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over processies te Winkel.

Schilderij van Nicolas de Liemacker
Sint-Dominicus ontvangt de rozenkrans van Onze-Lieve-Vrouw.

3.2) Op weg naar de Vrede van Münster (1648)

Hoewel het tijdens de eerste dertig jaar van de 17e eeuw het in onze regio, dankzij de verdedigingslijnen tussen Gent en Sas van Gent enerzijds en tussen Sas van Gent en Hulst anderzijds, relatief rustig was gebleven, betekende dit niet dat alle gevaar geweken was. Om de steeds dreigende Staatse aanvallen in te perken werden in 1634 alle forten in de verdedigingslinie tussen Sas van Gent en Hulst, met een dijk verbonden. Maar toen in 1644 Sas van Gent door Frederik Hendrik werd ingenomen werden de Spanjaarden verplicht een nieuwe verdedigingslinie op te richten. Het noordelijk deel van de Sasse Vaart werd als verdedigingslijn opgeheven en men bouwde in 1645 ten zuiden van de Moervaart, tussen Rodenhuize en Terwest te Moerbeke, enkele nieuwe forten. Van Terwest werd nog een fortenreeks aangelegd in noordelijke richting naar Hulst.³³ Hierdoor werden de parochies Wachtebeke en Winkel een makkelijk doelwit voor de Staatse rooftochten. De gevolgen bleven dan ook niet uit. Waar de Gentse bisschop Triest in 1642 de Winkelse bevolking nog geprezen had voor de wijze waarop zij hun parochiekerk hersteld hadden zodat dit gebouw volgens hem alle andere kerken in de omgeving overtrof, constateerde hij in 1646 dat de ganse parochie opnieuw door de Staatsen erg was toegetakeld. Tijdens dit laatste bezoek wijdde de bisschop twee nieuwe altaren in die door de ketters waren vernield. En andermaal bleef de bevolking niet bij de pakken zitten. Ondanks de penibele toestand slaagden de Winkelse parochianen in hun opzet om hun H.-Kruiskerk een waardig uitzicht te geven. Bij een volgende bezoek in 1648, toen de strijd bijna gestreden was, noteerde de bisschop dat zowel de binnen- als de buitenzijde van de Winkelse kerk *goed versierd* waren. Hij bracht toen ook een bezoek aan de Warandekapel, waarover hij vermeldde dat de kapel erg beschadigd was geworden en het altaar ontwijld was. Maar ook over de kapel hadden de Winkelse parochianen zich ontfermd en ze zo goed als mogelijk hersteld.³⁴

In datzelfde jaar werd de Vrede van Münster ondertekend waardoor de oorlogsdreiging tijdelijk werd afgewend. Dit betekende meteen dat er nu echt werk kon gemaakt worden van de heropbouw van de parochie.

3.3) De verdere uitbouw van de kapel en haar stijgend succes

In de eerste jaren na de Vrede van Münster werden vooral in de parochie-

33. De forten langsheen de Moervaart waren: Fort Rodenhuize, Fort Mendonk, Fort Misère of Fort Wachtebeke en Fort Terwest. In noordelijke richting naar Hulst: Fort Keizershoek of Fort Papenmutse, Fort Francipanie en het eerder gebouwde Fort Moerspui.

STOCKMAN P. EN EVERAERS P., *Frontiersteden en Sterckten, Vestingswerken in Oost-Vlaanderen en Oost-Zeeuws-Vlaanderen 1584-1839*, Uitgeverij De Maelstede, 1997, p.121.

34. SPANHOVE, J.: *De kerkgebouwen tussen 1623 en 1657*, in: *Over den Vier Ambachten*, Duerinck bv, Kloosterzande, 1993, p755.

kerk herstellings- en aanpassingswerken uitgevoerd.³⁵ Voor eventuele werken aan de Warandekapel was het nog enkele jaren wachten, maar de bedevaarten werden wel vrij vlug hernomen. Hiervoor werd de doorgang over de eigendommen van de toen reeds overleden Pauwels Osselaere, omgevormd tot een processieweg. Op 15 mei 1650 werd hierover tussen toenmalig pastoor Jan Baptiste Hasselaer, de wethouders van Winkel, de notabelen van het Ambacht Assenede en de erfgenamen van Pauwels Osselaere een akkoord opgemaakt. Op de zuidwestelijke zijde van vier aaneengesloten stukken land die zij hadden geërfd van hun vader Pauwels Osselaere, werd een dreef of passage aangelegd, beginnende aan de Volderstraat en eindigend aan de Gemene Heide. Deze dreef werd met een gracht afgescheiden van die vier stukken land. De kinderen Osselaere wensten voor het gebruik van de dreef geen vergoeding, behalve de beschikking over het gras en de bomen. Niemand anders mocht enig récht over de dreef laten gelden, noch er doorgang op nemen met paarden, koeien en dergelijke. Zij, en hun opvolgers, mochten de dreef aan weerszijden afsluiten met een hekken, een balie of een draaiboom, met een behoorlijke opening om de *ommeganckgaanders* door te laten en ook nu en dan voor de processie.³⁶

Naast de aanleg van deze processieweg werd voor de bedevaarten naar de kapel zelfs een heuse reclamecampagne opgezet. Er werden tussen 1653 en 1657 bij de Gentse drukker Baudewyn Manilius, 100 plakbrieven besteld. Aan de hand van de kapelrekeningen van 1654 tot 1656 kan men opmaken dat de kapelommegangen opgeluisterd werden door zangers en speellieden. Samen met de begeleidende paters ongeschoeide karmelieten, werden zij nadien door de kapelmeesters getrakteerd. Parallel met het stijgend succes van deze bedevaarten steeg ook het aantal schenkingen aan de kapel, wat uitmondde in een oprissing van het gebouw. Naast de jaarlijkse controle en herstellingen aan het dak door Pieter Posier, onderhield Pieter Praet de glasvensters. Roelant van Thennebroeck voerde enkele metselwerken uit waarvoor Cornelis Van Damme vier blauwe stenen leverde en Servaes van Hereweghe de kalk, waaronder Mechelse kalk. Roelant van Thennebroeck stond ook in voor het witten van de kapelmuren. Hiervoor ontving hij op 1 juni 1656 een vergoeding. Er zijn ook aanwijzingen dat het altaar grondig werd aangepast. Meester Jan Dykmans bezorgde een nieuw tabernakel en Jaspaert Herrebauts voorzag het cultusbeeld van Onze-Lieve-Vrouw van een nieuw laagje verf. Voor dit beeld liet Abraham Kips een troon vervaardigen. Verder werd er ook bij de Gentse meester-schilder Jan-Baptiste

35. LJEVOIS, D., onuitgegeven notities over de H.-Kruiskerk van Sint-Kruis-Winkel.

36. LJEVOIS, D., onuitgegeven notities over processies te Winkel.

Gillis een tafereel, een altaarstuk dus, besteld, maar wat er precies op stond werd niet vermeld. Deze meester-schilder kon op heel wat bijval rekenen bij pastoor Jan Baptiste Hasselaer; tussen 1653 en 1657 ging immers 30 procent van de uitgaven en meer dan 40 procent van de inkomsten van Onze-Lieve-Vrouw naar deze Gentse kunstenaar.³⁷ Hij was ook verantwoordelijk voor enkele schilderijen voor de H.-Kruiskerk.³⁸ Tenslotte kochten men voor de kapel bij Jan Serroen een kandelaar en bij de Gentse smid Van Hoecke een ijzeren kroonkandelaar.

Naast de interieurvernieuwing werd ook de directe omgeving van de kapel opgewaardeerd. Dit bestond hoofdzakelijk uit het ophogen van de straat. Voor dit werk werd er geen loon betaald, de werklui werden wel getrakteerd op een ton bier die door *tavernier* Joos vander Linden werd geleverd.

In de periode 1659-1663 werden bij de Gentse drukker Gyselbrecht Manilius opnieuw 100 plakbrieven besteld. Hierop werd aangekondigd dat bij het rituele bezoek aan de Warandekapel een volle aflaat kon worden verdiend. Verder waren er herstellingen aan de glasvensters door Urbyn De Pon(t), en repareerde Charel Terlynck het klavecimbel. De eerder vermelde Gentse schilder Jan Baptiste Gillis werd ingeschakeld voor het maken van diverse schilderijen. Een kwitantie vermeldde de levering van zeven schilderijen met als onderwerp de zeven weeën van Maria. Deze schilderijen werden geleverd inclusief de lijsten.

Het 17e-eeuwse Mariabeeldje van de Warandekapel

37. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

38. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de H.Kruiskerk van Sint-Kruis-Winkel.

3.4 Nieuwe oorlogsdreiging vanuit Frankrijk (1667 - 1713)

In de periode 1663-1674 werd het *siegge wercq* of de koorbanken in de Warandekapel verplaatst en werd de communiebank hersteld door Elias de Voghele. Hierbij schilderde Antone Berrefourt de muur en reinigde hij ook het altaarschilderij. De gebroeders Jan en Bernaert Heylbroeck kregen samen met de eerder vernoemde Urbyn De Pon(t), de opdracht herstellingswerken uit te voeren aan de glasvensters. De gronden voor de kapel werden door Davidt Schatteman opnieuw opgehoogd en er werd een grasveld aangelegd. Op dit grasveld lieten de pelgrims hun aalmoezen en giften achter, die dikwijls uit bv. vlas en boter bestonden. Deze producten werden nadien ten bate van de Warandekapel verkocht. Verder leverde Adryaen Ghijsle enkele jonge eiken die nabij de kapel werden geplant.³⁹

Bij deze herstellingen kan de vraag worden gesteld in welke mate de nieuwe oorlogsomstandigheden hierbij al een rol hebben gespeeld.⁴⁰ In 1667 werden de zuidelijke Nederlanden immers door Franse troepen overspoeld, waarbij in 1667 en 1668 Winkel minstens tweemaal door Duitse huurlingen werd geteisterd. Zij eisten o.a. logement en voedsel voor hun paarden.⁴¹ De regio werd toen wekenlang geterroriseerd door Franse troepen, waarbij huizen en schuren werden vernield en de bevolking constant met plundering en brandschatting werd bedreigd.⁴² In kerkrekeningen over 1673 tot 1675 werd vermeld dat Pieter de Clercq een vergoeding had ontvangen voor het dagvaarden van de gewapende mannen van Winkel en voor het gelag dat hen was aangeboden toen zij het venerabel, of het heilig sacrament, begeleidden toen te Winkel een Engels garnizoen was gelegerd. Naar alle waarschijnlijkheid vreesde men dat de roomsvijandige Engelsen herrie zouden schop-

39. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

40. Nade Vrede van Münster in 1648 ging de strijd tussen Frankrijk en Spanje door tot de Vrede van de Pyreneeën in 1659, die werd bezegeld door het huwelijk van Lodewijk XIV met prinses Maria Theresia van Spanje. Na het overlijden van Filips IV van Spanje maakte Lodewijk XIV op grond van het devolutierecht aanspraak op de zuidelijke Nederlanden. In mei 1667 zette de Franse koning de Devolutieoorlog in. Omdat de Triple Alliantie tussen de Republiek van de noordelijke Nederlanden, Engeland en Zweden dreigde met een militaire interventie, werd de Devolutieoorlog in 1668 beëindigd met de Vrede van Aken. Maar de Vrede van Aken bleek niets meer te zijn dan een kortstondige adempauze. De Triple Alliantie viel uiteen: Engeland koos zelfs de zijde van Frankrijk en samen verklaarden zij in april 1672 de oorlog aan de Nederlandse Republiek. De bedoeling van Lodewijk XIV was Frankrijk uit te breiden tot aan zijn noordelijke natuurlijke grens, namelijk de Rijn. De zogenaamde Hollandse Oorlog werd op 10 augustus 1678 afgesloten door het Vrede van Nijmegen waarbij Franche-Comté van Spaans in Frans bezit overging. Intussen hadden de zuidelijke Nederlanden dikwijls te lijden onder de doortocht van vreemde troepen.

41. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de H.-Kruiskerk van Sint-Kruis-Winkel.

42. DE POTTER & BROECKAERT, *De geschiedenis der gemeenten van de provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Gent, Deel 4, Mendonk.*

pen tijdens de sacramentsprocessie. De gevolgen van deze rampzalige periode vinden we ook terug in een lijst van meer dan honderd namen van overleden personen voor wie de begrafenisrechten werden genoteerd.⁴³

Aan de Warandekapel had de aanwezigheid van deze troepen er voor gezorgd dat de groendecoratie was vernield. In 1674-1675 leverde Joos Boelens vier lindebomen die voor de kapel werden geplant. Hij werd hierbij bijgestaan door Cornelis de Grootte. De weduwe van Jan de Vos bracht hout aan voor het vervaardigen van twee *baelgen*. Deze *baelgen*, of (afsluit)balies, waren voorzien van enig ijzerwerk en werden mogelijk gebruikt voor het vastmaken van de paarden. Vermoedelijk werden zij bij het grasveld voor de kapel opgesteld. Zoals bijna jaarlijks de gewoonte was geworden dienden ook nu weer herstellingswerken aan de glasvensters te worden uitgevoerd. Pieter Adriaensens bracht hiervoor het nodige lood aan en het ijzerwerk werd andermaal geleverd door de Gentse smid Joos van Houcke. Deze materialen werden door de Winkelse marktschipper, Jacques van Hecke, vanuit Gent naar Winkel verscheept.

Het was ook in deze periode dat het perceel waarop de kapel stond eigendom van de Warandekapel werd. Dit perceel was tot dan eigendom van de familie Kips. Na het overlijden van Abraham Kips in oktober 1671,⁴⁴ schonk zijn dochter, Marie Kips, de gronden aan de Warandekapel. Daarbovenop kwam nog een tweede schenking van Pieter de Pape en zijn echtgenote Pierynken Schautheet. Het betrof hier een perceel rechtover de kapel. Dit perceel was in 1676-1678 verpacht aan Davidt Schatteman, waarschijnlijk dezelfde persoon die enkele jaren voordien instond voor het ophogen van de gronden voor de kapel. Maar Davidt vroeg echter om kwijtschelding van de pachtsom en dit *ter causen vande troebel ende groote belastynghe, soo van holansche ende fransche logementen ende swaere conterbusien*.⁴⁵

Het jaar 1676 was dan ook een van de meest verwoestende jaren uit deze oorlogsperiode. Toen in april zeven Franse eskadrons vanuit Mariakerke naar Holland oprukten, werden alle dorpen die ze doorkruisten gebrandschat.⁴⁶ Hierbij werd te Winkel ook blijkbaar de Warandekapel door o.a. brandstichting ernstig beschadigd. De kapel diende nadien door Andries de Witte opnieuw gewit te worden, terwijl Marijn van Doosselaere werd aan-

43. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de H.-Kruiskerk van Sint-Kruis-Winkel.

44. Archief Guido Van Kerckhove en Bea Haemers.

45. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

46. DE POTTER & BROECKAERT, *De geschiedenis der gemeenten van de provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Gent, Deel 4, Mendonk*.

gesproken voor het schoonmaken, schilderen of bijwerken, en vernissen van het (altaar)schilderij, het schilderen van het beeld van de heilige Anna en het vernissen en vergulden van het beeld van Onze-Lieve-Vrouw. Ook de schilderijtjes van de zeven weeën van Maria, het tabernakeltje en de hemel boven het altaar dienden te worden schoongemaakt en hersteld. Uiteindelijk werd tussen 1679 en 1681, door diezelfde meester Marijn van Doosselaere, het altaar geschilderd en gevernist. Maar gedurende deze woeelige jaren bleef de ommegang van de kapel toch doorgaan. Deze werd toen muziekaal opgeluisterd door Jan Scherrens en Cornelis de Ryck.⁴⁷

Vanaf deze periode tot het einde van de 17e eeuw werden geen noemenswaardige werken meer genoteerd aan de kapel. Enkel de jaarlijkse herstellingen aan het dak en de glasvensters werden uitgevoerd. Dit betekende dat de kapel waarschijnlijk zo goed als afgewerkt was. Daarbij was er de permanente oorlogsdreiging waardoor er een algemene welvaartsdaling ontstond en er geen financiële ruimte meer was voor eventuele extra uitgaven. De aandacht ging toen opnieuw in hoofdzaak naar het onderhoud en herstellingen aan de H.-Kruiskerk.⁴⁸

Met het afsluiten van het Verdrag van Rijswijk in 1697, verdween wel de grootste oorlogsdreiging, maar echt veilig was het zeker nog niet.⁴⁹ Toch werden vanaf 1699 nieuwe uitgaven genoteerd voor het verfraaien van de Warandekapel. Tussen 1699 en 1709 werden er hoofdzakelijk marmer-schilderingen aan het altaar uitgevoerd door de Gentse schilder sieur Cornelis Agijs. In 1703-1705 werd hij bijgestaan door Michiel Agijs (zijn broer of zoon?). Het betrof hier de afwerking van deze marmerschildering en het vergulden van het altaar. Michiel Agijs werkte hier tussen 1707 en

47. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

48. Vanaf 1683 dreigde er weer oorlogsgevaar. Lodewijk XIV had de strijd niet opgegeven en bleef streven naar gebiedsuitbreiding. De Franse troepen vielen in 1683 een derde maal Vlaanderen binnen, maar stootten op het verzet van het verzwakte Spanje dat de steun kreeg van de Republiek van de Verenigde Provinciën, die Frankrijk niet als buur wensten, en van Engeland, dat streefde naar een Europees evenwicht, waarbij Frankrijk niet te machtig mocht worden. De Fransen trokken zich terug na de Vrede van Regensburg in 1684.

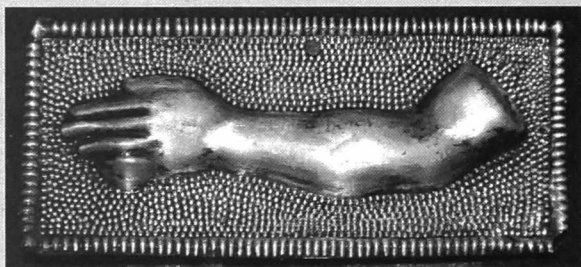
Maar in 1688 trokken de Franse troepen eens te meer door de zuidelijke Nederlanden bij hun aanval op de Republiek van de Verenigde Provinciën, tevens het begin van de Negenjarige Oorlog, die pas in 1697 met het Verdrag van Rijswijk werd afgesloten.

49. Na het overlijden in 1700 van Karel II van Spanje ontstond de strijd om de Spaanse erfopvolging. Het zag ernaar uit dat Frankrijk en Spanje eertlang zouden worden verenigd. Omdat de Verenigde Provinciën, Engeland en Oostenrijk beducht waren voor deze machtsconcentratie, brak de Spaanse Successieoorlog uit. De Fransen bezetten meteen de Spaanse Nederlanden; ook Gent was in Franse handen van 1700 tot 1706. De strijd verliep zeer wisselvallig tot de definitieve regeling van de Spaanse erfopvolging werd vastgelegd in de Vrede van Utrecht (1713) en het Barrièretraktaat (1715). De Spaanse Nederlanden werden overgedragen aan Oostenrijk.

1709 alleen verder aan. Hij logeerde toen ten huize van tavernier Laureijs Schepens, die ook instond voor zijn mondkost.

Naast deze verfraaiing aan het altaar werden tussen 1701 en 1703 twee paar engelen geleverd door (de lokale) beeldsnijder Machiel Neetesonne⁵⁰. En het was ook in deze beginjaren van de 18e eeuw dat er voor het eerst sprake was van *wasse postuerkens*. Zij werden bezorgd door koster Mathijs Braempt. Deze wassen beeldjes waren ex voto's, die aan de kapel werden geschonken als aandenken van een bekomen gunst. Het waren goedkope varianten van de dure zilveren exemplaren die enkel door de meer gegoden betaalbaar waren.⁵¹

Ex voto's zijn een van de meest opgemerkte objecten in een kapel en hebben een prehistorische oorsprong⁵². Het zijn voorwerpen die door de pelgrims geschonken worden als dankbaarheid voor een bekomen gunst. Aanvankelijk zijn deze ex voto's van hout, maar vanaf de tiende eeuw worden zij ook uit zilver en goud vervaardigd. Zij hebben meestal de vorm van de menselijke organen of ledematen, waarvoor de pelgrim op bedevaart was gekomen.

Drie ex voto's uit de Warandekapel

50. Deze engelen van Machiel Neetesonne staan nu in de kerk langs weerszijden van het hoofdaltaar.

51. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

3.5) Een nieuwe impuls voor de Mariaverering.

Het sluiten van de Vrede van Utrecht in 1713 en het Barrièretraktaat van 1715, waardoor de Zuidelijke Nederlanden onder Oostenrijks bewind kwamen, waren het begin van enkele decennia zonder echte oorlogsdreiging. Dit betekende echter niet dat er meteen financiële mogelijkheden waren. Net zoals tijdens de jaren 90 van de 17e eeuw richtte men zijn aandacht in hoofdzaak naar het onderhoud en herstellingen aan de parochiekerk.⁵² Wat de kapel betreft werd in de periode 1717-1719 enkel een vergoeding betaald aan meester Petrus Anthonius Baert voor zijn hulp bij het witten van de kapelmuren. De vraag kan ook gesteld worden in welke mate er toen nog nood was aan herstellings- of aanpassingswerken, de kapel was eigenlijk afgewerkt.⁵³ De aandacht werd dan ook verplaatst naar de Mariaverering zelf. Deze werd in 1722 versterkt door de gift van een relikwie van het habijt van Onze-Lieve-Vrouw, aan de Winkelse pastoor Petrus Anthonius Coene⁵⁴, door de eremijt of kluizenaar, broeder Paulus Braemt. Deze relikwie werd meteen door J.F. Drubbel in een zilveren houder geplaatst, waarvoor priester Cornelius Bertholomeeussen nadien een verguld voetje vervaardigde.

In de daarop volgende decennia werden enkel kleinere onderhoudswerken uitgevoerd. Pas in 1747-1749 werden er opnieuw enkele grotere uitgaven genoteerd. Toen leverde de Lokerse meester-glassmaker twee *formen van nieuwe glaesse vijsters* voor de Warandekapel. Enkele jaren later, tussen 1751 en 1753, leverde hij opnieuw een glasvenster en werd de lijst van het altaarschilderij door meester-timmerman Pieter Van Ackere hersteld.

In 1765-1767 vond men dat de beplanting op de kapelhof aan vernieuwing toe was. Hiervoor leverde Lieven Kips 26 jonge eiken en Philippe François Lippens uit Moerbeke⁵⁵ vier lindebomen.

Tien jaar later, tussen 1775 en 1777, werden er door de weduwe van de Gentse meester-steenhouwer J.A. Thoma, 22 voet (\pm 6 m.) trappen van *sosijnsche* steen geleverd.⁵⁶ Het vervoer per schip en wagen naar de Warande werd verzorgd door Jan De Vilder. De stenen werden door Jacobus Bauwens tot een trap verwerkt. Hiervoor leverde hij ook de nodige kalk.

52. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de H.-Kruiskerk van Sint-Kruis-Winkel.

53. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

54. Petrus Anthonius Coene was parochiepriester te Winkel vanaf 11 maart 1711 tot aan zijn overlijden op 13 april 1730.

55. Philippe François Lippens (1742 – 1817) was een befaamd landmeter, dijkgraaf en een deskundig ontwerper van waterwerken. Als deskundige werd hij al in 1765 aangesteld als raadcommissaris voor het onderhoud van de Moervaart en de Zuidlede. In 1779 werd hij, na de kanalisatiewerken aan de Moervaart, benoemd tot algemeen directeur. Hij was ook hoofdschepen van het Land van Waas en de voorvader van de bekende liberale familie Lippens.

56. *Sosijnsche* steen:blauwe hardsteen uit de steengroeven van Escaussines of Soignies.

Algemeen mag aangenomen worden dat zowel de buitenzijde als het interieur van de kapel in het laatste kwart van de 18e eeuw er best fraai uitzag. Dit trok jammer genoeg ook de aandacht van personen met minder goede bedoelingen. In de periode 1787-1789 werden enkele kerkornamenten uit de Warandekapel ontvreemd. Hiervoor werd het slot van de kapeldeur geforceerd, waardoor nadien de deur door meester-timmerman Jan Francies Schatteman en het slot door meester-ijzersmid Pieter Reijniers hersteld dienden te worden.⁵⁷

Figuratieve tekening van de Warandekapel rond 1758

(RG, Fonds Kaarten en Plannen nr. 1353, *Caerte figurative ofte descriptie vande prochie van Winckel*, J. De Clerck, 1702, aangepaste versie 1758)

3.6) De Warandekapel ten tijde van de Franse Republiek.

Paulus Bernard Emanuel de Turck wordt de nieuwe eigenaar.

De schermutselingen ten tijde van de Franse Revolutie en de inlijving bij Frankrijk in 1795, betekenden andermaal een kaakslag voor de katholieke Vlaamse bevolking. Op 1 september 1796 werden door de Franse overheid alle reguliere religieuze orden, behalve deze die instonden voor onderwijs en ziekenzorg, opgeheven, waarbij al hun bezittingen werden aangeslagen. Een jaar later, op 26 oktober 1797, werd deze ingreep uitgebreid naar alle bezittingen van de seculiere geestelijken die weigerden de eed van trouw aan de republiek en de haat aan het koningschap af te leggen. Aangezien ook de Winkelse pastoor Judocus de Waeghenaere⁵⁸ en zijn onderpastoor Charles de Baere deze constitutionele eed aan de Franse Republiek weigerden af te leggen, werden op 12 juni 1797 zowel de parochiekerk als de Warandekapel gesloten. De kerk werd nadien, vermoedelijk bij de aanstelling van Petrus Dhaenens als nieuwe (Fransgezinde) priester in 1799, opnieuw geopend, maar de Warandekapel bleef onder sekwestering geplaatst

57. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

58. Judocus de Waeghenaere was vanaf 1763 onderpastoor, en vanaf 1772 pastoor te Winkel. Hij werd tussen 1799 en 1800 vervangen door Petrus Dhaenens, die toen op zijn beurt vervangen werd door Francies Van Den Bemden tot 1802. Nadien werd Judocus de Waeghenaere opnieuw aangesteld en bleef pastoor tot 1809.

als eigendom van de Franse Republiek.⁵⁹ Bij de sluiting op 12 juni zou de kapel door Franse soldaten zowat verwoest zijn geweest. Enkele maanden later, op 27 september 1797, werden ook de restanten van een wapenteken boven de kapeldeur verwijderd. Dit wapenteken zou al in 1566, ten tijde van de Beeldenstorm, grotendeels zijn weggehakt en nu, in het kader van de actie tot het verwijderen van alle uiterlijke tekenen van godsdienst en adel, volledig zijn vernietigd.⁶⁰

Om de revolutionaire Franse schatkist verder te spijszen werden alle aangeslagen kerkelijke goederen verkocht. Dit betekende een uitgelezen kans voor heel wat avonturiers om onroerend goed te verwerven. Eén van hen was Paulus Bernard Emanuel de Turck. Hij was de zoon van Matthias de Turck, licentiaat in de rechten en grootgrondbezitter, en Marie Catherine Marico, de dochter van een meester-kleermaker. Dit echtpaar groeide uit tot een succesrijk zakenduo, maar evolueerde in het laatste kwart van de 18e eeuw tot een frauduleus koppel. Om bij een eventueel failliet te vermijden dat hun uitgestrekte eigendommen, inclusief buitenverblijf, te Sint-Amandsberg zouden verloren gaan, lieten zij dit in 1792 over aan hun zoon Paulus Bernard Emanuel. Deze laatste had hier immers in 1786 een heel succesrijke jeneverstokerij opgericht, die hem tot zakenpartner van de latere textielbaronnen Lieven en François Bauwens had gemaakt. Van deze halfbroers is bekend dat zij hun genegenheid voor het Franse regime niet ontkenden. Het was vermoedelijk dan ook door deze contacten met Lieven en François Bauwens, dat Paulus de Turck werd voorgedragen, en op 16 november 1797 aangesteld tot de nieuwe *commissaire du directoire exécutif* voor het kanton Lochristi. In de functie van directiecommissaris was hij dan ook goed op de hoogte wat er reilde en zeilde in de omgeving. Met het oog op de komende verkoop van de aangeslagen kerkelijke goederen, ging Paulus de Turck zich persoonlijk vergewissen van de geschatte waarde van de percelen binnen zijn kanton. Om eventuele aankopen te financieren ging hij dan een aantal leningen aan, waardoor zijn bestaande bezittingen gehypothekeerd werden. In het najaar van 1798 werd hij dan in korte tijdspanne de nieuwe eigenaar van bijna 60ha, gelegen te Gent, Oostakker, Zaffelare, Mendonk en Moerbeke. Op 2 oktober 1798, bij de verkoop van de Warandekapel, inclusief het omliggende land, bracht ook hij het hoogste bod uit.⁶¹

59. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

60. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

Volgens Pieter Francies Van Acker, Meier van Winkel in 1816.

Wat dit wapen precies voorstelde werd nergens teruggevonden.

61. GILLIS, P., Peper- en specerijenmaaldertij A. Capiteyn in Sint-Amandsberg, een molensite met vijf eeuwen geschiedenis, in: *Heemkundige Kring De Oost-Oudburg, jaarboek XLII, 2005, blz. 25 - 128.*

Het lot dat de kapel omvatte werd omschreven als:

Une chapelle de 35,5 pieds de longueur, 14,5 pieds de largeur, construit sur une partie de terre de 366 verges tenant du nord au chemin de Wynckel à Wachtebeke, de l'orient à un chemin de communication, du midi aux prairie, du couchant aux orphelins de Bernard Naudt.⁶²

De kapel had dus een lengte van 35,5 voet, of iets meer dan 9,5 meter, en een breedte van 14,5 voet, of bijna 4 meter. Zij was gebouwd op een perceel met een oppervlakte van 336 roeden, of 0,52ha.

Als directiecommissaris had Paulus de Turck zich ontpopt als een overtuigd aanhanger van de Franse regering, die op autoritaire wijze zijn functie uitvoerde. Maar door het uitbreken van de Boerenkrijg eind oktober 1798, een aantal private financiële tegenslagen in het voorjaar van 1799, maar vooral door corruptie en fraude in het algemeen, werd hij op 7 oktober 1799 uit zijn ambt ontslagen. Kort nadien liet hij, net zoals zijn vader eerder, een deel van zijn eigendommen veilig stellen. Maar officieel zat hij financieel aan de grond.⁶³ Dit failliet had ook tot gevolg dat Paulus de Turck nooit het verschuldigde bedrag voor de aankoop van de Warandekapel had betaald.

Nadat Napoleon in 1815 te Waterloo definitief werd verslagen, werden de Zuidelijke Nederlanden bij de Noordelijke Nederlanden gevoegd. De Warandekapel was toen, door het niet betalen van Paulus De Turck, terug in het bezit gekomen van de Regie der Domeinen. Pastoor Joannes Baptiste Waterschoot, die in 1809 Judocus De Waeghenaere had opgevolgd, drong er in januari 1816 bij de Winkelse meier Pieter Franciscus Van Acker op aan, om de Warandekapel opnieuw in het bezit van de parochiekerk te stellen. Hiervoor werd op 15 januari een verzoekschrift ingediend bij de gouverneur van Oost-Vlaanderen waarop 13 februari 1816 een positief antwoord kwam. Alleen werd er aan toegevoegd dat hiervoor ook de toestemming van koning Willem I was vereist. Op 8 maart 1816 werd dan een Koninklijk Besluit bekomen waarop de ontvanger van de registraties het sekwester wegnam en de kapel opnieuw aan de H.-Kruiskerk toebehoorde.

62. GILLIS, P., idem.

Voor de verkoop van de Warandekapel wordt verwezen naar:

RAG, Schelvedepartement, nr 5870, Registre de Vente de domaines nationaux 7 vendémiaire – 11 vendémiaire jaar VII, veiling 154, lot 20.

63. GILLIS, P., Peper- en specerijenmaalterij A. Capiteyn in Sint-Amandsberg, een molensite met vijf eeuwen geschiedenis, in: Heemkundige Kring De Oost-Oudburg, jaarboek XLII, 2005, blz. 25 - 128.

3.7) Herstellingswerken aan de vervallen kapel

Door de Franse overheersing was de Warandekapel andermaal herleid tot een triestige bouwval. Het dak vertoonde verschillende openingen en bijna alle schaliën waren beschadigd. Ook alle ramen waren stuk, zodat de vou-ten en het altaar door regen en wind het erg te verduren hadden gekregen. In samenwerking met de kerkfabriek werd op 18 april 1816, door pastoor Joannes Baptiste Waterschoot en meier Pieter Franciscus Van Acker, een resolutie getroffen om de werking van de kapel terug aan te zwengelen. Naast beide protagonisten werd deze *extra ordinaire vergaderinge van den Raad der fabrique der Kercke* bijgewoond door *den president Pieter de Paepe, fs Petrus; Livinus vanden Neste, fs Christoffel en Joannes de Vos, fs Jacobus, de twee leste kerckmeesters; Emanuel de Paepe, fs Livinus, ont-fanger; en Fransies Cornelis de Bruyne, fs Cornelis, secretaris*. Op 29 mei 1816 kreeg men hiervoor de toestemming van de Gentse bisschop Maurice de Broglie zodat een week later, op 5 juni, er opnieuw een mis werd opgedragen in de Warandekapel.

Verwijzingen naar degelijke herstellingswerken, waaronder schilderwerken en het witten van de muren, vinden we pas terug in 1825. Maar vermoede-lijk werd er meer gerepareerd, want toen in de zomer van 1826 enkele onverlaten door middel van een ploegijzer in de kapel trachtten in te bre-ken, moesten zij onverrichter zake terugkeren.

Enkele jaren later, in 1828, werden dan de vensters aan de westzijde her-steld. Terzelfder tijd werden aan de noordzijde enkele opgaande beuken geplant. Er werd toen ook op gewezen dat de offerandebus in de deur met regelmaat moest gecontroleerd worden op verstoppingen met papier of steentjes. Dit zorgde ervoor dat het geld niet naar beneden kon vallen zodat dieven er makkelijk bij konden.

In 1830 werd de kapel andermaal gewit. Aanleiding hiervoor was het bezoek van de Gentse bisschop voor het toedienen van het H. Vormsel aan 700 parochianen.

In het kader van de bedevaartstimulering werden in 1832 opnieuw plak-brieven gedrukt.

In 1835 werden de traditionele onderhoudswerken uitgevoerd: het witten van de muren en andere schilderwerken. Deze keer kregen de deur, de com-muniebank, de tombe, het koor en de altaarkandelaars een nieuwe verflaag. Tijdens de twee daaropvolgende jaren werd vooral de omgeving van de kapel opgewaarderd. In 1836 werden, ten behoeve van de bedevaarders, bij de kapel twee banken geplaatst, en in 1837 werd de gracht naast het aan-palende Kapellestuk verlegd. Hierbij werden enkele bomen verplant, en twee lindes die aan de straatkant stonden werden verkocht. Vermoedelijk

verliep het herplanten van de bomen niet zoals men verwacht had, want in 1843 werden zij vervangen door twee beuken, vier lariksen en twee *Spaanse boompjes*, of taxussen.

Hoewel men in 1828 enige preventieve maatregelen getroffen had om diefstal te vermijden, bleken deze in 1844 onvoldoende. Toen gingen immers enkele onverlaten er vandoor met de inhoud van het offerblok in de kapeldeur. Hiervoor hadden zij vermoedelijk gebruik gemaakt van lijmstokjes. Om herhaling te voorkomen werd de offerblok nu met traliewerk afgeschermd.

De verfraaiingwerken aan de buitenzijde van de kapel werden in 1845 verder gezet met schilderwerken aan de voorgevel inclusief de arduinen lijsten. Zij werden gewit met olieverf. Terzelfder tijd werd tussen de kapeldeur en de straat een pad of plankier aangelegd.⁶⁴ Het jaar voordien, in 1844, had het gemeentebestuur namelijk beslist om de weg tussen Wachtebeke en Terdonk te kasseien, maar om financiële redenen werden deze werken enkele jaren uitgesteld.⁶⁵ In 1850 werden twee nieuwe zitbanken geplaatst en werden twee vensters hersteld. Ondertussen was ter hoogte van de kapel de weg van kasseien voorzien, zodat de grond bij de kapel geëffend moest worden.

Ten behoeve van de pelgrims werden in 1854 voor het eerst zes stoelen in de kapel geplaatst. Dit meubilair werd in 1854 uitgebreid met nog eens twee banken op het kapelhof.⁶⁶

In 1854 werd ook het geschilderd portret van Judoca Dierkens, met bisschoppelijke toestemming, aan de rechtermuur in de kapel opgehangen. Dit schilderij was oorspronkelijk eigendom van de toenmalige voorzitter van de kerkraad, Albin Van Waes, die het nu aan de kapel schonk. Judoca Dierckens, geboren op 17 mei 1749 te Sint-Kruis-Winkel, maar woonachtig in Stekene, was de halfzuster van Regina Dierckens, de moeder van Albin Van Waes. Het verhaal wil dat zij op 24 mei 1754, samen met haar ouders naar de Warandekapel kwam, waar zij tijdens intens gebed van haar blindheid en etterende zweren werd genezen.⁶⁷

64. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

65. VANACKER, D. & HENDRYCKX, M.: Langs het kanaal, 1982, blz. 133.

66. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

67. Sint-Kruis-Winkel met bedevaartsoord: de kapel van O.L.Vrouw van troost ter Warande. Brochure uitgegeven in 1988, bij het 125 jaar bestaan van de nieuwe Warandekapel.

Het geschilderd portret van Judoca Dierckens

4) De derde Warandekapel (1863 – heden)

4.1) Pastoor Jozef De Feyter

Met de benoeming van Jozef De Feyter op 3 juli 1855 als nieuwe pastoor van Winkel, werden de activiteiten om en rond de Warandekapel in een hogere versnelling geplaatst. Een reden hiervoor is zeker terug te vinden in de pauselijk bul *Ineffabilis Deus* van paus Pius IX van 8 december 1854.⁶⁸ Deze bul, die de afkondiging was van het dogma van de Onbevleete Ontvangenis, zette onder de katholieke bevolking een nieuwe golf van Mariaverering op gang.

Pastoor De Feyter liet in 1855 drie nieuwe ijzeren ramen vervaardigen door de Winkelse smeden Livinus Marquenie en Joannes Aerens. Het glas werd geplaatst door Petrus de Vetter, glasmaker te Winkel. In 1858 werd de kapel, zowel aan de binnen- als de buitenzijde, van een nieuwe verflaag voorzien. De bedevaartsweg rond de kapel werd heraangelegd en bij de kapelhof werden nieuwe zitbanken geplaatst. Om de bedevaarders tijdens de warme zomermaanden enige schaduwrijke plaatsen aan te kunnen bieden, werden twee oude linden verkocht en door zeven jonge exemplaren vervangen. Tenslotte werden in 1859 twee vensters naast het altaar vernieuwd.⁶⁹

68. In de bul **Ineffabilis Deus (God die onuitsprekelijk is)** onderzoekt Pius IX de katholieke traditie van Mariaverering in het volksgeloof, zowel als verschillende auteurs - waaronder vele van zijn voorgangers - die zich met het onderwerp hebben beziggehouden. Ook verwijst hij naar zijn encycliek van 1849 en naar een bijzonder consistorie dat hij met alle kardinalen heeft gehouden rond het thema.

De formulering van het dogma is als volgt:

Derhalve, na zonder ophouden in vernedering en vasten onze bijzondere gebeden en de openbare gebeden van de Kerk aan God de Vader door Zijn Zoon te hebben opgedragen, opdat Hij door de kracht van de Heilige Geest ons zou besturen en versterken; - de hulp ingeroepen hebbende van geheel het hemels hof, en met verzuchtingen de Geest onze Parakleet om bijstand gesmeekt hebbende, en deze het dus ingevende, zo is het dat wij, ter ere van de heilige en ondeelbare Drievuldigheid, tot siering en luister van de H. Maagd en Moeder Gods, ter verheffing van het Katholiek geloof, en ter uitbreiding van de christelijke godsdienst, op gezag van onze Heer Jezus Christus, van de gelukzalige apostelen Petrus en Paulus en het onze, verklaren, uitspreken en bepalen, dat de leer, welke houdt dat de allerzaligste Maagd Maria in de eerste stand van haar Ontvangenis door een enige bijzondere genade en bevoorrechtiging van de almachtige God, om de wille van de verdiensten van Christus Jezus de Behouder van het mensdom, van alle smet van de erfschuld vrij is bewaard, door God is geopenbaard, en alzo door alle gelovigen vast en bestendig moet geloofd worden. Alzo, wanneer er mochten wezen, die, hetgeen God verhoede, het onderstonden anders dan door ons bepaald is in het hart te menen, dezen mogen weten, en zijn zij het in het vervolg indachtig, dat zij door eigen oordeel veroordeeld ten opzichte van het geloof schipbreuk geleden hebben en van de eenheid van de Kerk zijn afgevallen; en bovendien, dat zij ipso facto zich de straffen bij het recht bepaald op de hals halen, bijaldien zij hetgeen zij in het hart menen, met woord of schrift of op enige andere uiterlijke wijze, zich vermeten kenbaar te maken.

Internet: Wikipedia, De vrije encyclopedie; categorieën: Pauselijke bul / Mariafeest / Mariologie

69. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

Blijkbaar werd een aantal gelovigen door al deze aanpassingswerken en de vernieuwde Mariadevotie sterk aangegrepen, met enkele onverklaarbare medische wonderen tot gevolg. Zo genas in 1859 een Wachtebeekse jongeling plots van zijn zweren en wratten. In datzelfde jaar bezocht een Wachtebeeks soldaat de kapel. Door een ongeval was zijn been in die mate verwond dat een amputatie onvermijdelijk bleek. Maar een dag na het bezoek aan de kapel was hij volledig de oude. Twee jaar later, in 1861, was het de beurt aan twee Winkelse kreupelen. Na hun bezoek en een intens gebed, lieten zij hun krukken verweesd in de kapel achter. In diezelfde periode kreeg de kapel ook verschillende schenkingen. In 1861 schonk Sophie de Pape 200 frank voor de aankoop van een harmonium. Dit instrument werd voor de prijs van 275 frank aangekocht bij Gevaert in de Brabantdam te Gent.

Andere giften waren:

- Een zilveren scepter voor het Onze Lieve Vrouwbeeld en een zilveren wereldbol voor het Kindje Jezus.
- Twee met briljanten bezette kroontjes, één voor Maria en een voor Jezus. Aanvankelijk waren beide kroontjes te klein. Zij werden nadien door een nieuwe gift vervangen.
- Twee gouden kettingen met diamanten kruis.
- Een gouden ketting met een gouden kruis.
- Gouden oorhangers en oorkingen.
- Een gouden ring met diamanten steen.
- Een juwelendoosje met gouden kettingen en met diamant versierde oorkingen.⁷⁰

De vernieuwde Mariaverering zorgde er zelfs voor dat een project werd opgestart om op dezelfde plek een nieuwe kapel te bouwen in dezelfde stijl, en dit meer dan waarschijnlijk om de visuele herkenbaarheid van de kapel bij de bedevaarders te behouden.⁷¹

Ondertussen bleven de wonderbaarlijke genezingen aanhouden. In 1862 genas een jongeling uit Zaffelare van een kwaadaardige koorts en in dat zelfde jaar werd Coleta De Vos uit Zelzate, na haar toevlucht genomen te hebben tot Onze Lieve Vrouw ter Warande, verlost van '*zilt of kanker*'.⁷²

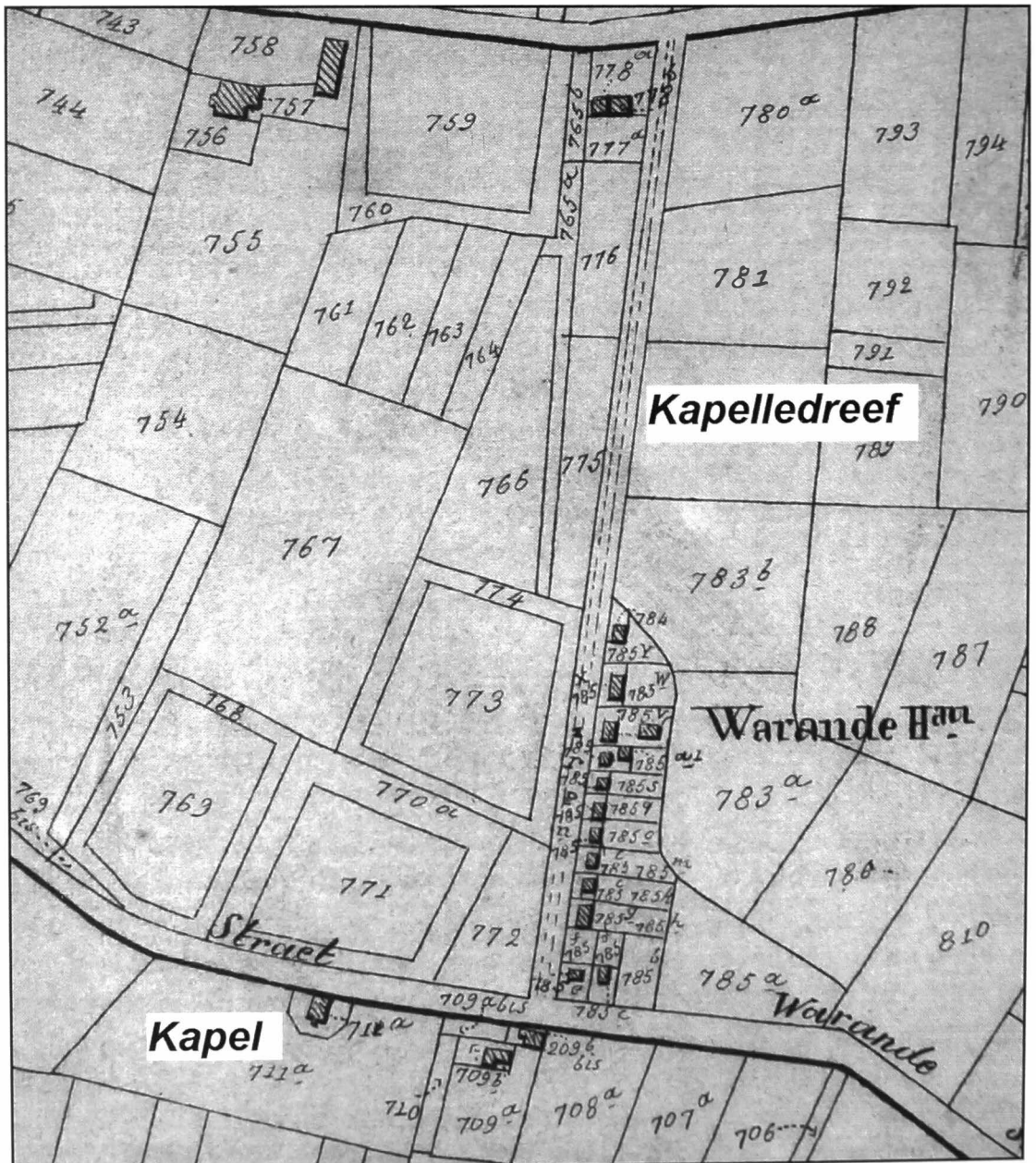
In de zomer van 1862 werd de kapel grondig gerestaureerd. Vooreerst werd de buitenzijde volledig gevoegd, en werd het dak, inclusief het torentje,

70. Sint-Kruis-Winkel met bedevaartsoord: de kapel van O.L.Vrouw van troost ter Warande. Brochure uitgegeven in 1988, bij het 125 jaar bestaan van de nieuwe Warandekapel

71. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

72. Sint-Kruis-Winkel met bedevaartsoord: de kapel van O.L.Vrouw van troost ter Warande. Brochure uitgegeven in 1988, bij het 125 jaar bestaan van de nieuwe Warandekapel

hersteld. Het zandstenen kruis, dat ten tijde van de Franse revolutie aan stukken was gegooid, werd zo goed als mogelijk terug samengevoegd en hersteld. Nadien werd het op de top van de voorgevel geplaatst. Binnenin de kapel werden de beplakte gewelvbogen afgekapt, waardoor de oorspronkelijk fijn behouwen natuursteen weer te voorschijn kwam. Het altaar werd door Petrus De Caluwe uit Wachtebeke opnieuw geschilderd en verguld. De kapel werd verder verfraaid met een geschonken engel en een paneelschilderij van Veronica. De totale kostprijs voor de restauratiewerken bedroegen 500 frank.

Popkaart: De Warande rond 1860

4.2) De bouw van de derde Warandekapel

Door deze geslaagde herstellingswerken, maar ook, en niet in het minst, door de talrijke *geestelijke en lichamelijke tussenkomsten van Maria*, werd de Warandekapel nu door talloze pelgrims overspoeld. Het gebouw barstte bijna uit zijn voegen, waarop enkele weldoeners het plan naar voor brachten om de kapel te vergroten. Hiertoe zouden zij dan een financiële bijdrage leveren.⁷³ Toen op 9 oktober 1862 de Gentse bisschop Ludovicus Josephus Delebecque, een bezoek bracht aan de herstelde Warandekapel, toonde hij niet alleen zijn tevredenheid over de herstellingswerken; tijdens het middagmaal sprak hij zelfs de wens uit dat deze *alomvermaarde en wonderbare Kapelle van O.L.Vrouw ter Warande* best kon vergroot worden, en indien mogelijk, zelfs volledig door een nieuwbouw vervangen. Maar deze nieuwbouw kon volgens de bisschop enkel gefinancierd worden door vrijwillige giften. Hierop schonk hij 20 frank. Meteen beloofde de voorzitter van de kerkfabriek, Albinus Van Waes, en gemeenteraadslid Charles de Vos uit de Burgstraat elk 200 vijffrankstukken.⁷⁴

Een dergelijk initiatief van de bisschop was toen niet zo verwonderlijk. Het midden van de 19e eeuw waren immers gouden tijden voor het liberale gedachtegoed, zodat de katholieken best wat steun konden gebruiken. En dit gebeurde dan ook te Winkel.

Bij zijn nieuwjaarswens op 3 januari 1863 beloofde toenmalig burgemeester, burggraaf Charles de Clerque Wissocq de Sousberghe, in het bijzijn van zijn gemeenteraad, aan pastoor Joseph de Feyter zijn volle steun voor de bouw van een nieuwe kapel. Hierbij schonk hij alvast zijn kabinetsorgel, een Armonium Melodium, groot model Schutz-Merklin, ter waarde van 5000 frank. Dit instrument werd ook aangeduid als *Cabinetorgel, melodium orchestrion*.

73. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

74. Sint-Kruis-Winkel met bedevaartsoord: de kapel van O.L.Vrouw van troost ter Warande. Brochure uitgegeven in 1988, bij het 125 jaar bestaan van de nieuwe Warandekapel LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

Het Armonium Melodium, groot model Schutz-Merklin

Drie maand later, op 5 april 1863, besloot de kerkraad dat onder toezicht van haar voorzitter Albinus Van Waes, de kapel zal herbouwd worden.⁷⁵ Zoals de Gentse bisschop had voorgesteld zouden de bouwwerken opgetrokken worden zonder officiële financiering; *dat zij mocht geschieden, deze herbauwinge te weten door vrijwillige giften en almoesen, immers de kerkfabriek daartoe geene beschikbare penningen bezittende.*⁷⁶ In het besluit werd gestipuleerd: *Volgens dat de penningen het zullen vermogen te draegen, zal de nieuw te bouwen kapelle haeren ouderwetschen en bynaer dryhonderjaerigen bouwtrand blyven behouden.* Men stelde voorop dat het nieuwe gebouw ongeveer 15 meter lang en 6 meter breed zou worden. De voorgevel zou ruwweg 4 à 5 meter van de openbare weg gelegen zijn.

Nog dezelfde week, op 8 april 1863, gaf de gemeenteraad zijn goedkeuring. Als ontwerper-bouwmeester werd gekozen voor Joseph Nimmegeers uit Zaffelare. Hij kreeg de supervisie over dé metselaars Leo Meire, Aloïs Bauwens en Judocus d'Hamer (D'Haemers), en hun dienders Leo Meire, Petrus Van Waes en Jan Baptiste Ryckaert, timmerlui Bernardus de Vetter, Louis Van Roosbroeck en Charles Waelput, en glasmaker Petrus de Vetter. Zij woonden bijna allen in Winkel. De andere ambachtslui, zoals stukadoors, loodgieters, gootleggers, steenhouwers en vloerleggers werden in Gent gezocht, terwijl de schaliedekkers uit Wetteren kwamen.⁷⁷

Op 27 april 1863 werd voor de laatste maal een solemnele mis opgedragen in de kapel en werd het miraculeus Mariabeeldje in processie naar het klooster gebracht.⁷⁸ Kort daarna werd de kapel gesloopt en op 13 mei 1863 werd de eerste steen van de nieuwe kapel gewijd. Iets meer dan anderhalve maand later, op 4 juli 1863, werd de gekroonde meitak bovenop het houtwerk van het nieuwe dak geplaatst. Dit gebeurde onder het luiden van de kerkklok, het pastorijsklokje en de klok van het klooster, en het geschut van vuurwapens.

De uiteindelijk afmetingen waren iets groter dan aanvankelijk vooropgesteld; de nieuwe kapel was van bij de ingang tot aan het altaar, zonder de ongeveer 3 meter lange sacristie, 18 meter lang. De breedte bedroeg 7 meter. Op 13 juli 1863 begon meester-schaliedekker Famelaer uit Wetteren, samen met twee knechten, met de verdere afwerking van het dak. In de buitenmuren werden terzelfder tijd de kapelletjes gemetseld voor de vijftien droeve mysteries van Maria.

75. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

76. Sint-Kruis-Winkel met bedevaartsoord: de kapel van O.L.Vrouw van troost ter Warande. Brochure uitgegeven in 1988, bij het 125 jaar bestaan van de nieuwe Warandekapel.

77. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

78. Sint-Kruis-Winkel met bedevaartsoord: de kapel van O.L.Vrouw van troost ter Warande. Brochure uitgegeven in 1988, bij het 125 jaar bestaan van de nieuwe Warandekapel.

Op 17 augustus 1863, twee dagen na de feestdag van Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart, werd de nieuwe kapel door pastoor De Feyter ingewijd.⁷⁹

4.3) De verdere afwerking van de kapel

In 1864 werd in de Warandekapel het aartsbroederschap van Franciscus-Xaverius opgericht. Het was een organisatie van jonge, katholieke landbouwers. Bij deze oprichting werd een *buitengewone Triumfprocessie* georganiseerd die, in aanwezigheid van de toen reeds zieke bisschop Delebecque, vertrok aan de parochiekerk en eindigde bij de Warandekapel. De processie werd voorafgegaan door 1200 leden van de genootschappen van Franciscus-Xaverius uit Zaffelare, Ertvelde, Herdersem en Winkel. Dat dit een wel heel heugelijke katholieke feestdag was vinden we terug in de notulen van pastoor De Feyter:

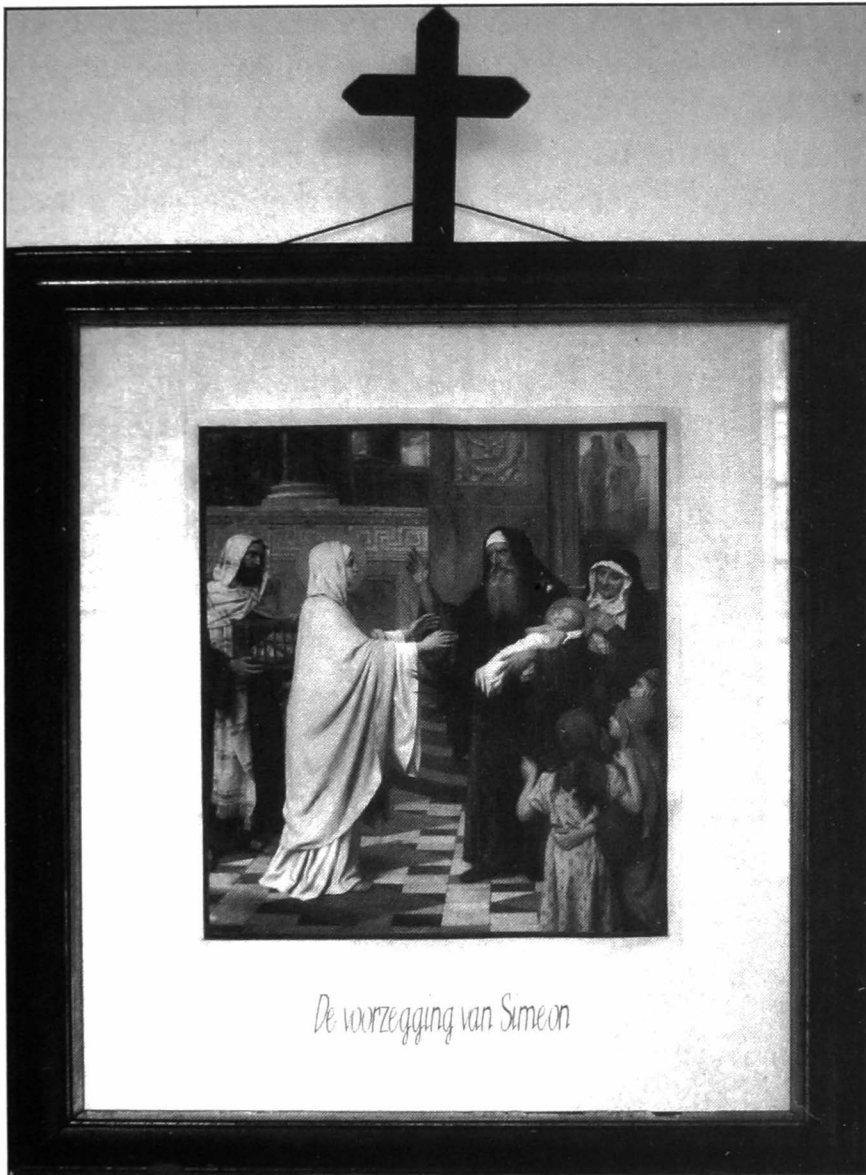
“Nooit heeft er in de Parochie van Wynckel meer volk te samen geweest. Duizende en duizende vreemdelingen waren, de eene uit nieuwsgierigheid, de ander uit godvruchtigheid, gekomen om Wynckels geestelijke feest bij te wonen; ook was er in de herbergen geen bier meer om krijgen, alhoewel men er zich op voorzien had; ook geen brood meer bij de bakker.

Alles in het allerbeste en allervriendzaamste order verlopen; er was geen politie nodig, en om negen uren 's avonds waren alle de herbergen ijdel en de straten ledig, geenen mensch was er meer om zien.

Schoon en schitterend was het om zien, twelfhonderd kloeke manspersoonen, in de fleur van hun leven, uit vier verschillende gemeenten, verbroederd!! in de herbergen eenen goeden pot pakkende, als ware en brave Vlamingen in vreugd en vroelijkheid.”

Bij diezelfde gelegenheid werden ook de staties van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën gewijd, zeven prenten die door de bisschop aan de kapel waren geschonken.

79. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

De voorzegging van Simeon

Een van de staties van de Zeven Weeën van Maria

Op 2 oktober overleed de Gentse bisschop Delebecque. Ter ere van deze weldoener voor de Warandekapel werd op 12 oktober een “*zeer solemnele mis Requiem*” gecelebreerd in de kapel tot zijner nagedachtenis.⁸⁰ Zijn wapen met de wapenspreuk ‘Monstra te esse matrem’, (Toon dat Gij Moeder zijt), werd diezelfde dag nog boven het altaar aangebracht.⁸¹

Dankzij de vele giften en opbrengsten van de zegeningen kon de kapel de daaropvolgende jaren verder afgewerkt worden.

⁸⁰. Sint-Kruis-Winkel met bedevaartsoord: de kapel van O.L.Vrouw van troost ter Warande. Brochure uitgegeven in 1988, bij het 125 jaar bestaan van de nieuwe Warandekapel.

⁸¹. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

Op 26 december 1864 werd al besloten om tijdens de zomer van 1865 de buitenmuur tot op ongeveer een hoogte van 2 meter met cement te bezetten. Maar omdat men vermoedde dat de pelgrims tijdens de wintermaanden hun met sneeuw en slijk besmeurde klompen en schoenen aan deze cementmuur zouden afkloppen, en daardoor de onderhoudskosten te hoog zouden ophopen, werd dit niet uitgevoerd. Men opteerde om de muur netjes te voegen en hem nadien van een zwarte verflaag te voorzien. Deze schilderwerken zouden elk jaar in de maand mei hernomen worden.

De Winkelse schrijnwerker, Bernardus De Vetter, werd opgedragen een kast te vervaardigen waarin de kerkornamenten konden opgeborgen worden. Dit werd gefinancierd door pastoor De Feyter. Onderpastoor C.T. Mathieu kon niet achterblijven en hij bekostigde de verdere afwerking van het doksaal; kostprijs 700 frank.⁸² Voor die prijs werd een nieuwe trap en een balustrade aangebracht.⁸³

Het doksaal met balustrade en het Armonium Melodium

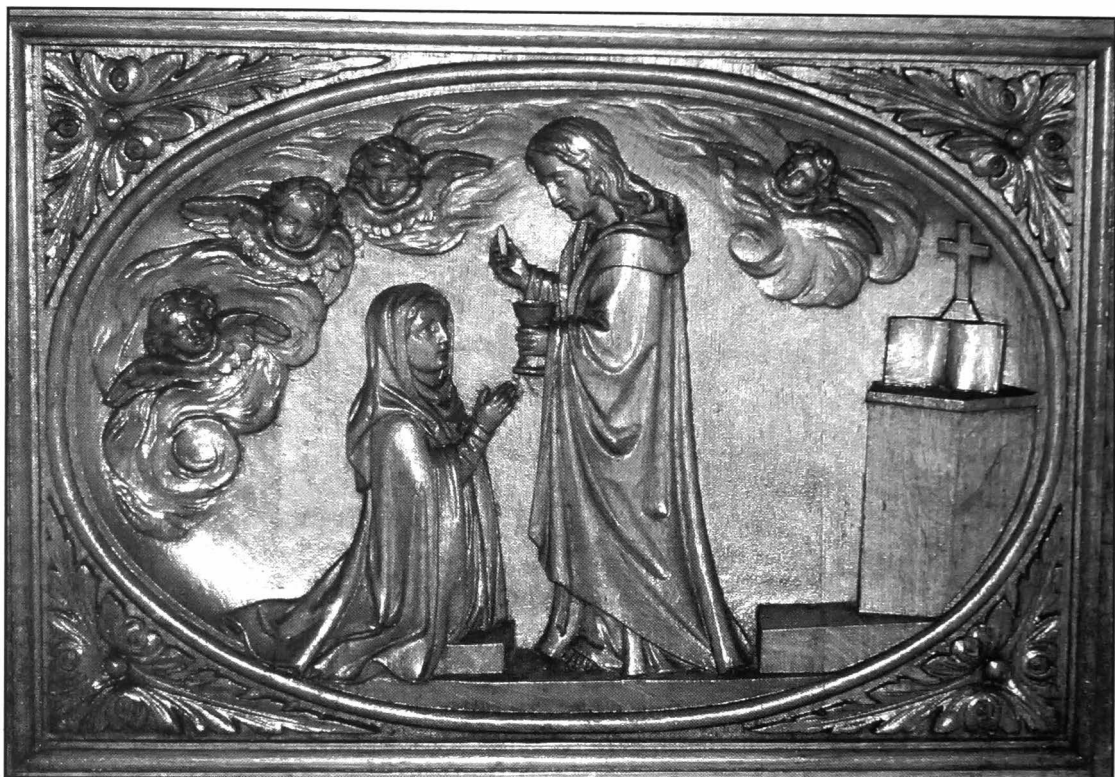
82. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

83. Sint-Kruis-Winkel met bedevaartsoord: de kapel van O.L.Vrouw van troost t'er Warande. Brochure uitgegeven in 1988, bij het 125 jaar bestaan van de nieuwe Warandekapel.

In 1866 vervaardigde de Gentse beeldhouwer Van Biesbroeck een nieuw houten altaar met fijn marmeren tombe, voor de prijs van 3000 frank. Het altaar werd nadien voor de prijs van 275 frank beschilderd door de ornamentschilder De Clerck. Van Biesbroeck zorgde ook voor een eikenhouten communiebank met vier medaillons voorstellende: Maria als kind met haar moeder Anna, de boodschap van de aartsengel Gabriël, Maria's Hemelvaart en tenslotte de kroning van Maria in de hemel met de Drievuldigheid. Verder kregen de muren van de binnenzijde van de kapel en de sacristie een laagje lijmverf, terwijl het houtwerk met olieverf werden geschilderd. Ook werd het *Armonium Orchestrum* van voormalig burgemeester burggraaf Charles de Clerque Wissocq de Sousberghe, door ene Vereecken uit Gijzegem gestemd.

Maria met haar moeder Anna

De boodschap van aartsengel Gabriël

In de loop van de zomer werd de vloer van het koor vernieuwd. De Gentse aannemer Gillis verwijderde de oude cementtegels en verving ze door witte en zwarte marmeren tegels; kostprijs 540 frank.⁸⁴ Er werden ook twee geplatineerde processielantarens aangekocht voor de prijs van 160 frank, en kreeg men een zilveren kroon en scepter voor het beeldje van Onze-Lieve-Vrouw en kindeke Jezus. In diezelfde periode werden ook nog een platina remonstrans en een zilveren geplatineerde lamp geschonken. Met de opbrengst van de zegepeningen werd voor de som van 300 frank een zilveren kelk aangekocht. De oude kelk bleek immers van koper te zijn en mocht niet meer gebruikt worden.⁸⁵

Ten behoeve van de bedienaars van de kapel en de steeds grotere toeloop van bedevaarders werd op het kapelhofje, rechtover de sacristie, ook een fraai *gemakshuizeken* opgetrokken.⁸⁶

In 1867 werd de Gentse beeldhouwer Van Biesbroeck andermaal aangesproken, en nu voor het vervaardigen van twee grote plaasteren beelden die

84. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

85. Sint-Kruis-Winkel met bedevaartsoord: de kapel van O.L.Vrouw van troost ter Warande. Brochure uitgegeven in 1988, bij het 125 jaar bestaan van de nieuwe Warandekapel.

86. Sint-Kruis-Winkel met bedevaartsoord: de kapel van O.L.Vrouw van troost ter Warande. Brochure uitgegeven in 1988, bij het 125 jaar bestaan van de nieuwe Warandekapel. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

de H.H. Harten van Jezus en Maria voorstelden. Net zoals bij het altaar werden zij door de Gentenaar De Clercq beschilderd.

Schrijnwerker Bernardus de Vetter kreeg in 1868 de opdracht een zitbank voor de kapelmeesters te construeren. Ook die werd nadien door de Gentse meester Hypolite de Clercq in *naboetsing eikenhout* geschilderd. In datzelfde jaar werd in het torentje van de kapel een 64 kg zwaar klokje gehangen. Het werd overgenomen uit de kapel van Wippelgem. Voor de nodige verbouwingswerken aan het torentje moest men vrij diep in de geldbeugel tasten.⁸⁷

Niettegenstaande dat er tijdens de vier voorafgaande jaren degelijke verbeteringswerken aan de kapel waren uitgevoerd, werd in 1870 toch geconstateerd dat de muren van het gebouw met vochttopstijging te kampen hadden: *de kapelle nu het zevenste jaar gebauwd zynde, blyft noch altyd rhumatiek en uitgeslagen met het einde van den winter en byzonderlyk naest den zuydkant*. Op 15 februari besloot men om tijdens de zomer van 1870 de zuidkant van de kapel te *kalijen of beter rotseren*, maar of deze werken ook uitgevoerd werden is niet teruggevonden.

4.4) De Warandekapel als bekend Mariaoord voor Winkel en de omliggende parochies

Rond 1870 werd Europa geteisterd door verschillende pokkenepidemieën. Eén van de ergste was deze van 1871 die in Europa meer dan een half miljoen dodelijke slachtoffers eiste. Hoewel deze pandemie vooral in de grootsteden toesloeg, werden ook op het platteland honderden slachtoffers geteld. Om die reden werden er op 24 mei 1871 vanuit vele omliggende dorpen boeteprocessies naar de Warandekapel gehouden. Deze processies kwamen o.a. uit Moerbeke, Zaffelare, Mendonk, Wachtebeke en Desteldonk. Er werden ook delegaties waargenomen uit Lokeren, Zeveneken, Eksaarde, Lochristi, Doornzeledries, Zelzate, Overslag, *Rijckedoorselaer*, Sas van Gent, Oostakker, Ertvelde en Kluizen. Om 9 uur werd in de Warandekapel een plechtige hoogmis opgedragen door de Lokerse deken Cools, bijgestaan door de parochiepriesters van Winkel, Wachtebeke en Mendonk. Tijdens deze misviering werd aan 172 kinderen het H.Vormsel toegediend, *“waaronder 6 van Saffelare, 2 van Mendonck, 4 van Wachtebeke en 4 van Seveeneeken welke vroeg in het verleden somer saisoen niet hadden kunnen gevormd worden uit oorzaak van pokken, waar van zij aangedaan waren, en welke plaag hier in de streken heerste”*.

87. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

Na een toespraak en de zegening van op het *luisterlijken outaar*, vertrok om half drie in de namiddag een *Buitengewone Boetprocessie*, met maar liefst 17 tot 18.000 bedevaarders, vanuit de H.-Kruiskerk naar de kapel van Onze Lieve van Troost in de Warande, en terug. Het grote aantal pelgrims was zeer uitzonderlijk, vooral omdat 24 mei 1871 een gewone weekday was.⁸⁸ Naast deze boetprocessie werden aan de kapel ook tal van geschenken geofferd: een Doorniks tapijt dat het koortje bedekt, een missaal met een geplatineerde lezaar en geplatineerde canonborden, een zilver geplatineerde godslamp, kristallen ampullen met een geplatineerde schotel, een geplatineerd wierookvat met scheepje en lepeltje, een eikenhouten lezaar voor epistel en evangelie, een waskaars, zilveren ex-voto's zoals harten, ogen, handen, en ten slotte zes *similore* kandelaars met een crucifix en taboeretjes.⁸⁹

Enkele maanden later, op 24 september 1871, werd de kapel bij koninklijk besluit van Leopold II, opgewaardeerd tot hulpkerk.

Vanaf de 19e eeuw werden naast de zilveren en gouden exemplaren, deze stenen of marmeren plaatjes erg populair als ex voto's

88. Sint-Kruis-Winkel met bedevaartsoord: de kapel van O.L.Vrouw van troost ter Warande.

Brochure uitgegeven in 1988, bij het 125 jaar bestaan van de nieuwe Warandekapel.

98. LIEVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

De daaropvolgende decennia bleef de Warandekapel in hoofdzaak toch een drukbezocht Mariaoord. Vooral rond 15 augustus, ter gelegenheid van Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart, werd de kapel door honderden bedevaarders uit de omliggende parochies bezocht. Er werden talrijke processies gehouden en in de kapel werden vele H. missen en loven gevierd. Een gemiddeld jaaroverzicht zag er ongeveer zo uit:

Kapellediensten

Missen:

- 1) alle zaterdagen twee missen: in den zomer de Eerste ten 7 uren, en de tweede dan aanstonds op volgende; in den winter ten 8 uren den eerste, en aanstonds daarnaer de tweede. ·*
- 2) alle vrijdagen gedurende den h. tijd van den vasten ten 7 uren, aanstonds naar welke mis, bezoek aen VII weestatiën van de bedrukte moeder Gods.*
- 3) met de plechtige Novene; geheel den voormiddag van ten vijf uren 's morgens tot ten 9 uren, solemnele en andere missen zoo als breder aangewezen staat*

Solemnele loven:

- 1) alle dagen, gedurende de novene ten 5 uren namiddag*
- 2) op O.L.V.Boodschap , 25 maart*
- 3) op O.L.V.Hemelvaart, 15 augusti*
- 4) den zondag onder de Novene, als voren*
- 5) op O.L.V. Geboorte, 8 september*
- 6) op den zondag van O.L.V. VII weeën, derden zondag van september*
- 7) op Rozenkrans zondag, eerste zondag van oktober*

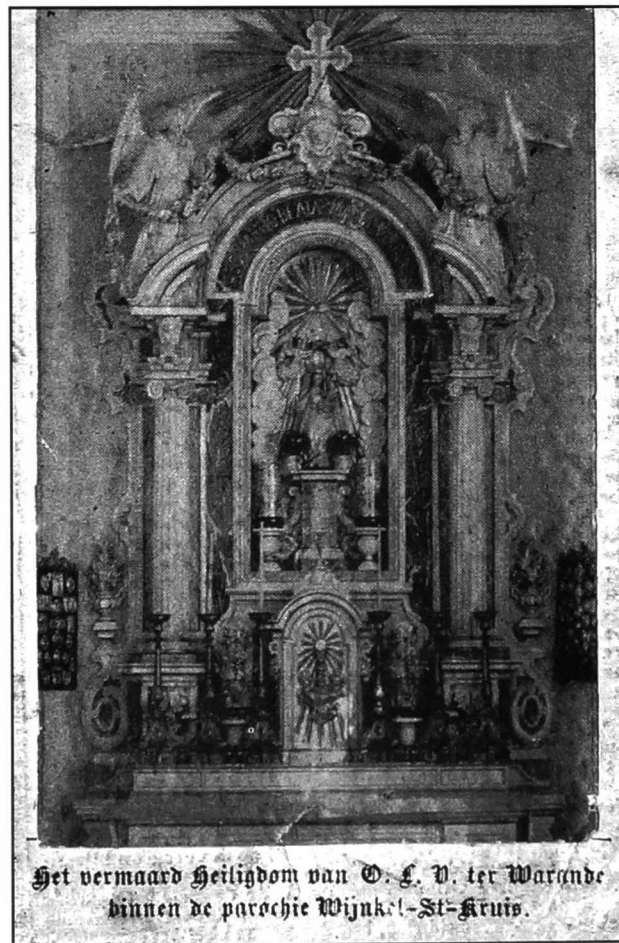
Solemneel bezoek der VII Weeën Statiën

- 1) achter het lof op O.L.V. Boedschap*
- 2) achter het lof op O.L.V.Hemelvaart*
- 3) achter het lof op den zondag onder de Novene*
- 4) achter het lof op O.L.V.Geboorte*
- 5) achter het lof op den derden zondag van september O.L.V. VII Weeën*
- 6) alle vrijdagen van den vasten achter de middag als voren*

Ieder jaar werden ook twee processiedagen ingericht tussen de H.Kruiskerk en de Warandekapel.

Een eerste had plaats op de derde dag van de kruisdagen; dit zijn de maandag, dinsdag en woensdag voor Onze Lieve Heer Hemelvaart. Het traject liep via de Volderstraat, de huidige Jozefienenstraat, en het *Vogelstraatje*, de huidige Kapelledreef.

De processie op Onze Lieve Vrouw Hemelvaart zelf vatte aan bij de kerk en ging via Winkelwarande naar de kapel. Na de zegening bij de kapel gingen men via dezelfde weg terug naar de kerk. Op deze terugweg werd aan het klooster een rustaltaar opgericht waar nogmaals *de zegen werd gegeven*.

Binnenzicht van de Warandekapel op het einde van de 19e eeuw

5) De kapel in de 20e en 21e eeuw

In de eerste helft van de 20e eeuw werd de kapel in 1927 enkel verrijkt met een muurschildering aangebracht door Maurice Van Damme. Maar door het steeds dalende aantal praktiserende gelovigen sinds de jaren 1960, verloor ook de kapel een groot deel van haar 19e-eeuwse succes.

Met de aanstelling van Remi Tourné als nieuwe parochieherder op 7 januari 1979, werd ook de kapel opnieuw opgewaardeerd. Al vrij vlug vond hij een aantal vrijwilligers om de toen meestal gesloten kapel, dagelijks te openen en te sluiten. Omwonenden staken de handen in elkaar en de omgeving van het gebouw werd volledig opgeknapt. De kaders met de staties van de Zeven Weeën van Maria werden opgefrist en aan de muren in de kapel opgehangen. Verder kregen de ijzeren ramen en de muurkapelletjes met de 15 mysteries van de rozenkrans, een opknappbeurt en werden zij geschilderd. Er werden ook vijf nieuwe rustbanken rondom de kapel geplaatst. Aan de straatzijde werd ook een bord geplaatst zodat voorbijgangers opnieuw oog kregen voor dit bedevaartsoord.

Pastoor Remi Tourné knoopte ook opnieuw aan met de traditionele begangen rond 15 augustus. Deze groeide in de daaropvolgende decennia uit tot een belangrijke religieuze en folkloristische manifestatie. Maar deze vernieuwde aandacht had jammer genoeg ook tot gevolg dat op 13 oktober 1981 het waardevolle houten gepolychromeerde Mariabeeldje werd gestolen. In samenwerking met verschillende Winkelse verenigingen werden toen pentekeningen, sleutelhangers en fietswimpels met de beeltenis van O.L.Vrouw verkocht. Met de opbrengst werd bij beeldhouwer Andries uit

Destelbergen een nieuw beeld besteld. Dit beeldje werd op 15 augustus 1982 door Mgr. De Kesel, bijgestaan door de Wachtebeekse deken Van Baeveghem, plechtig gewijd.⁹⁰

Het nieuwe Mariabeeldje

90. Sint-Kruis-Winkel met bedevaartsoord: de kapel van O.L.Vrouw van troost ter Warande. Brochure uitgegeven in 1988, bij het 125 jaar bestaan van de nieuwe Warandekapel.

Maar waar enerzijds de belangstelling voor dit Mariaoord rond 15 augustus opnieuw was aangegroeid, bleef het gebouw op zich verder afbrokkelen. Zowel het dak, het torentje als de buitenmuren zijn al jaren aan herstelling toe. De kapel kreeg in 1985 wel nog een nieuwe verflaag. Bij de ingang werd ook een tochtportaal aangebracht. Verder werd in 1990 een nieuwe deur voorzien en werden de koorzetels gerestaureerd.⁹¹ Maar aangezien de kerkfabriek niet echt over de nodige fondsen beschikte om een volledige herstelling uit te voeren, had men in 1988 al zijn heil gezocht in een aanvraag voor klassering. Het duurde nog tot 1993 vooraleer een delegatie van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, een werkbezoek bracht aan de kapelsite. In hun verslag wordt omschreven in welke toestand het gebouw zich toen bevond, en welke tijdelijke maatregelen er door de kerkfabriek genomen waren:

De kapel en sacristie bevinden zich in een behoorlijk goede constructieve staat. Uit vroegere rekeningen, gesprekken met oud-pastors en van de ons begeleidende kerkmeester, Noël De Jaeger, kan worden opgemaakt dat de kleine en arme gemeenschap van Sint-Kruis-Winkel moeite noch werk gespaard heeft om dit monumentale bedevaartsoord goed te onderhouden. De kapel wordt echter zwaar bedreigd door vochtproblemen:

- *Het dak werd zwaar beschadigd tijdens de stormen van januari-februari 1991; bij gebrek aan geld werd op het schalieberd door middel van tengellatten een zware grijs-groene folie aangebracht en wordt het dakwater opgevangen door hanggoten deels in zink, deels in pvc. Deze voorzorg verhindert tot op heden dat het pleisterwerk van het tongewelf door insijpelende vocht wordt aangetast.*

91. LÉVOIS, D., onuitgegeven notities over de Warandekapel van Sint-Kruis-Winkel.

- *De muren hebben tot op plintheogte (90 cm) te lijden onder opstijgend grondwater; het verwijderen van de 90 cm hoge cementplint verhinderde de teloorgang van het binnenpleisterwerk tot op plintheogte; de nog gecementeerde plint van de voorgevel werd behouden vermoedelijk ter vrijwaring van het stukgevroren baksteenmetselwerk van de plint.*
- *Alle lijstwerk en sierelementen, uitgevoerd in poreuze zandsteen, hebben zwaar geleden onder erosie. Het regelmatig schilderen ervan, of het afdekken met zink of lood, dat nadien eveneens geschilderd werd, zijn maar tijdelijke lapmiddelen.*

- *Het vochtigheidsgehalte binnen de kapel is vrij goed door het feit dat de pivoterende raampjes van het metalen maaswerk van de ramen gedeeltelijk open staan en aldus voldoende ventilerend werken.*
- *De medaillons van de linkse en rechtse deur van de communiebank werden verwerkt in een banaal altaar in multiplex. De oorspronkelijke communiebankconstructie is nog volledig aanwezig zodat zij zonder veel kosten opnieuw op haar oude plaats zou kunnen worden gesteld.*

In een eerste en hoogdringende fase dient werk gemaakt van de waterdichting van de kapel: herstel van de dakbedekking en de dakwaterafvoer enerzijds, en het nemen van de nodige maatregelen tegen het opstijgend vocht in de buitenmuren.

In een tweede fase zou de zeer poreuze zandsteen van alle lijst- en sierwerk dienen vervangen te worden door een meer weerstand biedende kalk-zandsteen.

In een derde fase zou de voorlopige vleugel-inkomdeur dienen vervangen te worden door een meer aan de barokstijl beantwoordende deurvleugel mits herbruik en aanvulling van het nog bestaande gietijzeren traliewerk.

De storende windvang zou best vervangen worden door een glazen wand (met dito deuren) die het verloop van het doksaal volgt.

Daar deze ruime kapel en hulpkerk goed gelegen is t.o.v. van de omgeven- de lintbebouwing en zelfs t.o.v. het oude dorpscentrum, zou ze zeer nuttige diensten kunnen bewijzen als winterkapel. In deze optiek lijkt een minimale en niet storende verwarmingsinstallatie wenselijk.⁹²

Op 24 april 1994 werd de kapel dan als monument geklasseerd. Waar het mogelijk was werd het gebouw door een schare vrijwilligers andermaal in orde gebracht, maar voor een degelijke herstelling diende men toch nog enige jaren te moeten wachten.

Het duurde uiteindelijk tot.....14 oktober 2010 vooraleer de kerkfabriek in de mogelijkheid was een architect aan te duiden voor een algehele restauratie van de kapel. Waar men had gehoopt het gebouw ter gelegenheid van haar 150 jarig bestaan in 2013 te herstellen, zal men toch nog enkele jaartjes geduld moeten oefenen...⁹³

92. Archief Noël De Jaeger

93. Mondelinge mededeling van Noël De Jaeger

Het hiernavolgende verhaal is een eigentijdse versie van de legende van de Warandekapel.

De legende van de Warandekapel te Sint-Kruis-Winkel

(Verhaal op kindermaat)

Er was eens, heel lang geleden, een grote oorlog. Een oorlog die wel 80 jaar heeft geduurd. Bijna alle landen van Europa stuurden hun dapperste soldaten en hun moedigste ridders naar het front. En iedere dag werden er wel 100 van hen neergesabeld of doodgestoken.

Tijdens deze oorlog reed op een zomerse dag de Spaanse ridder Carolus op zijn fiere paard doorheen de Moervaartvallei, op weg naar huis. De zon stond hoog aan de blauwe hemel en alle vogeltjes zongen hun mooiste lied. Ridder Carolus reed door de geurende velden en door de groene weiden. Naast hem liep zijn kleine hondje Pancio. In die tijd hadden bijna alle ridders die ten strijde trokken een klein hondje bij zich. Zij dachten dat dit hen geluk zou brengen. Opeens hoorde ridder Carolus in de verte geroep en geschreeuw. Toen hij rondom zich heen keek zag hij in de verte wel 10 andere ridders die op hem kwamen aangestormd. Maar wat was dat, het waren vijandige ridders, ridders die onze Spaanse Carolus wilden vermoorden. Hun paarden stampten met hun voeten op de grond en de ridders zwaaiden met hun zwaarden in de lucht. Ridder Carolus werd bang en reed vliegensvlug met zijn paard door de groene weiden. Het paard van Carolus sprong over struiken en grachten en reed zó vlug dat alle vogels zich verschrikt in de toppen van de bomen verstopten, terwijl alle konijntjes razendsnel in hun veilige holletje wegdoeken. Maar wat was dat! Daar stroomde een rivier, een grote brede rivier waar het paard van Carolus nooit kon over springen. Die rivier was de Moervaart. Nu werd Carolus wel heel bang, want toen hij omkeek zag hij dat de woeste ridders heel dicht waren. Hij dacht, als ik nu eens bad tot de H.Maagd Maria, de moeder van kindeke Jezus, misschien kan zij mij helpen. En hij bad: Lieve moederken Maria help mij a.u.b., ik word achtervolgd door 10 woeste ridders die mij willen vermoorden, zij willen mijn hoofd afhakken, wat moet ik doen??

Opeens klonk er een harde donderslag, de blauwe lucht werd zo zwart als inkt en de zon verdween achter donkere wolken. Een ijskoude wind waaide over de Moervaart en alle bomen kreunden en alle takken zwiepten heen en weer. En toen zag ridder Carolus dat op de plaats waar hij stond de Moervaart bevroren was. Zou dat zijn redding zijn? Langzaam liet Carolus zijn paard op het dunne ijs stappen. Het ijs kraakte en kreunde, maar het brak niet. Hij riep naar zijn hondje Pancio dat nog rillend aan de oever van de Moervaart stond. Pancio sprong op het ijs maar wat was dat; het ijs kraakte nu veel harder, en het scheurde, en Pancio zakte naar de bodem van de Moervaart en verdronk. Toen Carolus aan de overzijde van de Moervaart was aangekomen stonden ook de 10 woeste ridders klaar om op het ijs te stappen. Maar plots werd de zwarte lucht opnieuw blauw en straalde de zomerzon doorheen de donkere wolken. Het ijs smolt en de 10 ridders zakten met hun zware pakken naar de bodem van de Moervaart en verdronken. Ridder Carolus was zo blij dat hij gered was en hij beloofde aan de H.Maagd Maria dat hij na de oorlog op deze plek voor haar een kapel zou bouwen.

En deze kapel werd de Warandekapel te Sint-Kruis-Winkel.

3

1925
HONGAARSE KINDEREN
BIJ ONS
(deel 2)

Wies Creve

1925 : HONGAARSE KINDEREN IN ONZE DORPEN

Onverwachte reacties op het "Hongaars" gedeelte van ons Jaarboek 2009

Wies Creve

Aan het lijvige gedeelte van ons Jaarboek 2009, dat gewijd was aan het verblijf van Hongaarse kinderen in onze gemeenten gedurende de twintiger jaren van de vorige eeuw, en aan hun verdere lotgevallen, is een levendig vervolg te breien.

Tegen alle verwachting in kreeg ik van verschillende zijden positieve reacties op deze tekst. Ik vreesde eerder dat de publicatie van een reeks brieven van één bepaalde persoon aan één bepaalde familie zeker niet lezenswaardig zou blijken. Ook al omdat het daar gebruikte "Nederlands" of "Vlaams" vlotte lectuur toch wel moeilijk maakte. Een vergissing van mijn kant, zo ziet het er achteraf uit.

De omvangrijkste aanvulling op wat we allen al wisten, kreeg ik via mijn neef Maurits Creve jr. Die had er niets beters op gevonden dan zijn eigen jaarboek te sturen naar het adres dat ons in 2008 door het stadsbestuur van Boedapest was gezonden. In februari 2010 kreeg hij daarop een voor ons wel eerst onthutsend antwoord, dat ongelooflijk genoeg in het (niet geheel feilloos) Nederlands gesteld was. De brief volgt hier straks letterlijk, om voor de lezer ook nog enkele bijzonderheden te verklaren.

Ondertussen had Maurits de volledige verzameling brieven in handen gekregen, die Anna Takács na haar vertrek in 1926 aan haar Langeleedse vriendin en leeftijdsgenote Bertha Van Renterghem gezonden heeft. Deze laatste, dat zal iedere attente lezer al weten, werd door Anna bijna ontelbare keren in haar brieven aan de familie Creve vermeld.

Ook Bertha heeft tot 1958 nog ettelijke brieven uit Hongarije ontvangen. Het interessante daarbij is, dat we daaruit tal van onbekende bijzonderheden kunnen puren, die Anna in haar brieven aan de Creve's niet heeft vermeld. Omdat ze die vergat – of was er opzet mee gemoeid? Misschien is deze laatste veronderstelling niet zo gewaagd als we even nagaan dat in de "verzameling Creve" slechts één brief te vinden is die hier aankwam gedurende de oorlogsjaren 1940-45. Terwijl we, in de toch meer beperkte reeks

van Bertha, brieven vinden uit 1941, 1943 en 1944. Precies in die zendingen vinden we vreselijke en zelfs gruwelijke details terug, die we elders nooit hebben aangetroffen. Heeft Anna de bedoeling gehad haar pleeggezin hiermee niet de stuipen op het lijf te jagen? Een brief van zoon Pál (Paul) die we nu, in februari 2010, nog ontvingen, en die we aan het einde van deze bijdrage overnemen, scheidt hierin toch wat meer klaarheid. En pas na 85 lange jaren (!) weten we nu dat de meisjesnaam van ons hoofdpersonage wel degelijk Anna Takács was, en niet Tokács, zoals we het altijd hebben gemeend en volgehouden. Het waarom vindt de lezer aan het einde van deze introductie.

De enige oorlogsbrief van Anna aan de Creve's werd geschreven in 1941. De Duitsers waren toen net de Sovjet-Unie binnengevallen. Met verbluffende snelheid rukten ze op in de richting van Moskou. De Hongaren, dat wisten we al, hadden toen een regering die met het naziregime meeheulde. Anna liet in die bewuste brief, die we trouwens publiceerden, onverbloemd weten dat zij en de haren, dat de Hongaren in het algemeen, hoopten dat de oorlog nu vlug voorbij zou zijn.

Zoals in het jaar '40 ook in het Westen velen hadden verwacht, dachten de noodgedwongen bondgenoten van Hitler daar in het Oosten eveneens dat Duitsland op een vlotte en snelle overwinning afstevende. Iedereen snakte naar het einde, naar vrede.

Verwonderlijk was dat dus niet. Overal in Europa waren degenen die vanaf september 1939 en daarna bij het uitbreken van de echte confrontaties in 1940, rotsvast overtuigd waren dat Duitsland het uiteindelijk toch wel zou verliezen, verre in de minderheid. Maar zoals we bij het einde van die lange vreselijke oorlogsfilm eindelijk hebben kunnen meemaken, is het helemaal anders uitgedraaid. "t Kan verkeren", zoals Bredero al zei. Hier bij ons hebben we na de landing in Normandië, eens de omknelling van de eerste weken gebroken werd, een snelle overrompeling van de bezetters gezien, en de bevrijding (hier in Wachtebeke op 16 september 1944) kwam er tenslotte met beperkte schade en niet al te grote verliezen.

Helemaal anders is het eraan toegegaan aan de verschillende oostfrontsectoren. Het ligt buiten het bestek van dit artikel om daarop verder in te gaan. Wat ons interesseert is, wat er gebeurde in Hongarije, en dan wel precies in Boedapest. Daar woonde Anna. Zij en haar familie en haar stadsgenoten hebben daar in die jaren '43 en '44 heel wat moeten verduren. En juist daarover schrijft ze naar haar vriendin, Bertha Van Renterghem. Haar pleegfamilie Creve kwam daarover niets aan de weet.

Ons medelid, Christiane Willems uit Gent, natuurlijk van oorsprong ook een Wachtebeekse, die ik reeds in onze jeugd jaren op "de Sluize" heb gekend, kreeg het verlichte idee ons jaarboek dat zij pas ontvangen had, door te spelen aan haar nicht Yvonne Willems uit Zelzate. Die is namelijk de dochter van... Bertha Van Renterghem. Deze was in 1933 getrouwd met René Willems, en samen baatten zij te Zelzate een bakkerij uit. Anna stuurde haar brieven van dan af dus naar het nieuwe adres toe. Het bakkerspaar kreeg twee dochters, Yvonne en Agnes. Het laat zich raden dat het een drama werd toen René reeds in 1941, midden in de oorlog, op nog zeer jonge leeftijd overleed. Pas na de oorlog, in 1945, heeft Bertha haar leven kunnen verder zetten met haar tweede echtgenoot, Cyriel Steyaert. Bertha zelf is overleden in 1986.

En het is haar dochter, Yvonne, die bij het lezen van de reeks brieven van Anna in het jaarboek zo dikwijls de naam van haar moeder terugvond, die ook zo attent geweest is het hele pak dat aan Bertha gericht was, samen te zoeken en ons ter inzage te geven. Daarbij waren nog een reeks foto's gevoegd, de meeste van een zeer klein formaat. Bij het eerste woord dat ik met Yvonne per telefoon kon wisselen, gaf ze onmiddellijk haar akkoord om de hele inhoud voor publicatie vrij te geven. Ik zal een gedeelte van die brieven dan ook hierna behandelen met dezelfde zorg als die ik aan de brieven van mijn eigen familie heb besteed.

SCHOOL RAMONSHOEK - KLASFOTO 1925

Helemaal rechts staat "meester" Jules Tacq en helemaal links op de 4de rij herkennen we de Hongaarse Julia Auer (met witte strik).

Die verbleef bij de familie De Letter in de Achterhoek.

Twee van haar pleegzussen herkennen we op de foto: op de laatste rij, helemaal rechts: Irène De Letter, en op de 2e rij, vierde van links, Elisabeth De Letter (de latere moeder-overste Zuster Scholastica). Helemaal vooraan, geknield links, Bertha Dhooge. We vinden deze drie meisjes terug op de foto op blz. 9 van ons Jaarboek 2009.

Onze medeleden Christiane Willems en haar broer Willy uit Gent deden opmerken dat ook haar moeder op deze foto voorkomt: het blonde meisje op de tweede rij van boven beginnend, rechts van het Heilig-Hartbeeld is Maria Van Bambost. Jammer genoeg hebben zij hun mama amper gekend: die overleed reeds op 24 april 1941, 29 jaar oud, toen Christiane 2 jaar werd!

Heeft u misschien nog een paar minuten om nu ook een kort vervolg aan deze inleiding te lezen?

Bij het afsluiten van mijn bijdrage over de lange relatie van Anna met onze familie, kwalificeerde ik het antwoord dat we kregen van het stadsbestuur van Boedapest als totaal nietszeggend. De naam "Pál", zo schreef ik, was ons onbekend. Een grove fout van mij, blijkt nu. Onze kleinzoon Sam Creve deed ons na lectuur opmerken dat de Hongaren er andere gewoontes op nahouden

als het om familienamen gaat. Dat vernam hij via zijn collega's filologen. En ook bij neef Maurits Creve jr. rijpte stilaan het vermoeden dat er toch iets schortte aan wat wij zo lang als vaststaand hadden beschouwd.

Jarenlang zonden wij alle briefwisseling en pakjes naar FRANK FERENCNÉ, in de vaste overtuiging dat de achternaam van de man van Anna inderdaad Ferencné was. Nee, zijn hele familie heette doorgewoont FRANK! Hijzelf was gedoopt onder de voornaam FERENC. Wij bleven verbaasd dat Anna ook na zijn overlijden zijn naam, zo dachten wij, als thuisadres bleef gebruiken. Welnu, de toevoeging NÉ na zijn doopnaam betekent niets anders dan: vrouw van Ferenc. Dergelijke gebruiken komen veelvuldig voor in andere Oost-Europese landen. In het Russisch wordt een vrouwelijk familielid van Safin bijvoorbeeld, Safina genoemd. Ook in bepaalde Scandinavische talen duidt het achtervoegsel "son" op een zoon en "dottir" op een dochter. Dus stuurden wij onze zendingen gewoon naar: "de vrouw van Ferenc Frank"! Zoals vroeger bij ons, vooral in de administratie, ook wel gebruikelijk was, wordt ginds in Hongarije de zogenaamde "achternaam" vóór de zogenaamde "voornaam" gebruikt. Bij een recente TV-uitzending over het wonderelftal van Hongarije in de vijftiger jaren, ging bij mij ook een zwak lichtje branden, toen ik daar de naam las van de beroemde en fameuze stervoetballer Puskas. Er stond wel: Puskas Ferenc.

We weten nu met zekerheid dat de zoon van "Anna uit Hongarije" gewoon FRANK Pál heet. Wij zouden dat in het Nederlands gewoon als Paul Frank weergeven. En inderdaad, uit wat Anna ons indertijd heeft toevertrouwd, weten wij dat haar eerstgeborene als Paul boven de doopvont werd gehouden! We waren totaal abuis toen we veronderstelden dat het antwoord uit de Hongaarse hoofdstad helemaal niet ter zake was. Het ging hier wel degelijk over de zoon van Anna! Zowel de families Creve als Van Renterghem hebben er al die jaren nog andere misvattingen op nagehouden. Al die tijd dachten we aan het meisje Anna Tokàes, en nu pas komen we aan de weet dat zij eigenlijk TAKÀCS heette! Natuurlijk, pas naderhand, bij het vergelijken van de handgeschreven teksten uit die jaren, werd van de "a" makkelijk een "o" gemaakt, en de "c" werd voor een "e" aangezien. Het volstaat even het adres te bekijken dat mijn vader neerschreef op het kaartje dat hij haar zond vanuit het kamp van Beverlo (op bladzijde 30 van het jaarboek). En nogmaals in tegenstelling tot de vermelding die in ons jaarboek 2009 zo mooi werd afgedrukt, is Anna niet in 1994, maar in 1998 overleden. (Haar man Ferenc overleed in 1972).

Hier volgt de letterlijke tekst die we nu hebben ontvangen vanwege haar zoon, die intussen ook al 71 jaar oud geworden is! Om de authenticiteit van

deze wonderlijke "vlaams/nederlandse" brief helemaal te bewaren, nemen we ook de fouten precies zo over als ze er staan. De brief is veel vlotter leesbaar dan de zendingen die Anna indertijd in haar gebrekkig "rest-vlaams" moest schrijven.

Beste Familie Creve, beste Maurits,

Met vreugde deel ik u mede, dat uw pakje uw brief en het boek bij ons aangekomen is. Het heeft mijn hart en mijn ziel diep beroerd. Het is als een wonder, dat na zo lange tijd (bijna een eeuw), een familie die in een ver land leeft, het aandenken aan onze moeder (korrekt geschreven Anna Takàcs) met zoveel warmte en liefde bewaard. Jullie hebben dit hongars weeskind zoveel gegeven!

Helaas spreek ik uw taal niet, desalnietemin voel ik, in uw boek bladerend, diepe bewegende gevoelens in mij opsteigen. Tussen al die onbekende woorden herken ik enkele namen waarover onze moeder, als wij kinderen waren vaak vertelde: de familie Creve, Alois, Berta, Marie, Corlie, Maurits (de oudere denk ik) en anderen.

Na 1945 heerste een politisch regime die het helemaal niet graag zag, als iemand vrienden in "West Europa" had. Daarom sprak onze moeder slechts zelden en heel behoedzaam over de belgische Familie. De mensen konden niemand vertrouwen. Als kinderen hebben wij onze moeder ook niet te veel gevraagd. Maar tot de hedige dag hebben wij niet vergeten hoe geweldig het was de pakjes te openen.

Wir zijn bij iedere kleinigheid in die lucht gesprongen. De kleren en de voor die tijd als wonder aangeziene pudding. Toen hebben wij ook geleerd dat de beste chocolade ter wereld de belgische chocolade is, wij zijn er nu nog dankbaar voor.

Over de belgische familie weten wij tamelijk weinig. Als wij opgroeiden werd onze moeder steeds stiller, ook verbitterd en slechts zelden vertelde ze over de daar beleefde tijd. Wat ik echter met zekerheid weet, is dat ze daar heel gelukkig was en dat het de mooiste periode van haar leven was.

Nadien mijn zuster Annamaria en ik ook trouwden is moeder helaas alleen gebleven. Wekelijks hebben we haar een bezoek gebracht. Als jij Maurits in 1989 haar bezocht was ik net bij haar. Jouw bezoek was een grote verrassing voor ons. Einige jaren later had ze een hersenbloeding. Als de tijd verging,

werde ze steeds depressiever en zwakker. Als ze in haar woning ongevallen is, wird ze naar het ziekenhuis gebracht, waar ze naar korte tijd, 1998 gestorven is. Zij wird 86 jaar.

Beste Maurits, jij hebt ons met dit boek en met je brief heel gelukkig gemaakt. Op mijn onde dag, betreur ik het, dat ik vroeger geen vreemde talen geleerd heb. Het zou mooi zijn met jou over deze onde tijden te praten. Door de benutting van de computer versta ik een beetje engels.

Deze brief werd door een goeie vriend van mijn zuster (hij is uit Maastricht afkomstig) in het vlaams/nederlands vertaald. Ik hoop dat het een voor jullie leesbare brief geworden is. Voor alles, nog eens hartelijk dank. :

Wij wensen jullie een vreedzaam, rustig en gezond leven.

[met de pen ondertekend:] Frank Pál

Boedapest, februarie 2010

PS: Voor het geval dat jullie een e-mail adres hebt, zal mijn zuster photoos van de familie sturen.

BEZOEK TE BOEDAPEST - 1989

V.l.n.r.: zoon Pál Frank, Maurits Creve jr. en Anna (toen 77 jaar)

Van onverwachte zijde kregen we ook nog een welkome aanvulling bij onze totale onwetendheid wat de Hongaarse taal betreft. Mevrouw Lieve De Letter-De Vos uit Vosselaar, weduwe van ons bekend medelid Staf De Letter (° Wachtebeke 13.02.1937 - † Vosselaar 3.06.2000), die onze activiteiten van nabij volgt, hoogst waarschijnlijk nog onder de gunstige nawerking van haar overleden echtgenoot, kregen we een boekje aan, dat ons toch enigszins kan verklaren waarom het Hongaars voor ons zo moeilijk is, en, omgekeerd, waarom Frank Pál het wel nooit zo ver als zijn moeder heeft gebracht om ook "Vlaams" te begrijpen.

We lezen in "De Hongaarsche Letterkunde" van Dr. A. Cardyn, verschenen in 1927 (!) het volgende: "... dat de Hongaren door hun taal gansch afgezonderd waren van de omliggende volkeren. Het Hongaarsch immers vertoont geen verwantschap met de overige taalgroepen van Europa, het Finsch en het Turksch uitgezonderd. Het Hongaarsch is een agglutineerende taal, een taal dus die de verhoudingen tusschen de verscheidene begrippen uitdrukt bij middel van suffixen of toevoegsels." Wij hier, in de rest van Europa, gebruiken naamvallen, voorzetsels, bezittelijke adjectieven en persoonsuitgangen van werkwoorden. Dat doen de Hongaren niet. Een voorbeeld uit het boekje maakt dit duidelijk: "Tafel" is in het Hongaars "Asztal". Maar "mijn tafel" wordt daar: "asztalom"; "op de tafel" is daar "asztalra" en "op mijn tafel", is dan, nogal duidelijk voor Hongaren, maar niet direct voor ons: "asztalomra". Toch even het weten waard!...

Brieven van Anna Takàcs uit Boedapest aan haar Langeleedse vriendin Bertha Van Renterghem

Bij het vertrek van Anna uit Wachtebeke naar Boedapest, in 1926, waren beide hartsvriendinnen veertien jaar oud. Wij kunnen hen ons voorstellen toen ze elkaar het jaar voordien leerden kennen als leerlingen in de school daar net voorbij de Balkenbrug, de "tweede brug" over de Langelede. Zij waren toen nog schoolkinderen, maar moeten erg op elkaar gesteld geweest zijn. Bertha Van Renterghem komt hier naar voren als iemand die Anna onder haar vleugels heeft genomen. Haar beschermeling was hier totaal vreemd en kon bij haar aankomst geen woord met haar spreken.

Wij hadden het er al over in ons jaarboek 2009. Anna moet toch een uiterst begaafd meisje geweest zijn. Binnen een goed jaar tijd is ze erin geslaagd niet alleen de lessen van haar onderwijzeressen te volgen, maar ook haar "vlaamsch" nog tot op hoge leeftijd te bewaren. In bijna al haar brieven heeft ze het over de leraressen die ze op Langelede gekend heeft. Voortdurend informeert ze naar het wel en wee van de juffrouwen Haemers en Van Mossevelde. Die twee konden bij het afscheid van Anna wel als gevestigde figuren in het onderwijs beschouwd worden. Ze hadden er toen al respectievelijk 19 en 17 jaren activiteit in het lesgeven opzitten, zoals we bij toeval uit een oud schriftje konden opdiepen. En Anna is er duidelijk van overtuigd dat ze een groot deel van haar kennis aan de lessen op de Langeleedse school heeft opgedaan.

Nogal evident dat ze een ander deel van de taal, de meer praktische kant ervan dan, heeft meegepikt bij het pleeggezin Creve. We zijn er wel zeker van dat daar vloeiend "Wabeeks" gesproken werd. Zeker niet het "schoon Vlaams" dat ze misschien bij haar lessen te horen, te lezen en te schrijven kreeg.

Toch schijnt het voor mij vast te staan dat ze er nooit zou in geslaagd zijn het contact met Wachtebeke zo lang in stand te houden zonder de permanente aanwezigheid van haar schoolkameraad en bijna altijd aanwezige vriendin Bertha Van Renterghem. Die had ze gedurende haar verblijf hier bijna constant naast zich. En dus kan de invloed die Bertha op haar had moeilijk worden overschat.

Toen Anna van hier vertrok was ze tegelijk met Bertha goed op weg om te worden, wat men later een "bakvis" is gaan noemen. In het goede "Wabeeks" dus een "peurpaling". En dat kan men merken aan de corres-

pondentie die we onder ogen kregen. De toon ervan blijft meisjesachtig tot Anna beseft dat Bertha nu ondertussen wel getrouwd is, en tot zichzelf, korte tijd voor de Tweede Wereldoorlog, ook die stap zal zetten.

We laten u zelf oordelen in de bloemlezing die nu volgt. Het woord "bloemlezing" gebruiken we, omdat we denken te merken aan de opeenvolgende dateringen van wat hier volgt, dat bepaalde stukken toch wel ontbreken.

We willen de lezer reeds vooraf doen opmerken dat de interessantste brief toch wel die van 8 september 1946 is, zeker vanuit historisch standpunt bekeken.

* * *

Het eerste briefje dat we vinden kwam bij Bertha aan, amper een jaar nadat de beide vriendinnen elkaar verlaten hadden. Het is een petieterig papiertje van amper 21 cm breed op 7 cm hoog, aan beide kanten over de hele breedte beschreven. Beschreven met een onberispelijk "schoonschrift", dat Anna van haar onderwijzeressen op Langelede heeft overgenomen. Handschrift dat hemelsbreed verschilt van wat we later van haar te zien kregen. Einde de dertiger jaren en zeker daarna, is het handschrift van Anna geëvolueerd tot een krachtige en volwassen uiting van iemand die weet waar haar plaats in de samenleving is.

In haar eerste briefje merken we dat ze zich nog angstvallig houdt aan "schoolschrift". De hoofdletters G, L, T en vooral de B van Bertha zien er nog precies zo uit als ook wij die misschien nog in het eerste en tweede leerjaar hebben moeten neerzetten.

Bertha Van Renterghem, 15 jaar oud, in 1927

*Pesterzsébet 1927 IV 13án
Goede Paschfeestdaag!*

Lieve Bertje!

T'is al lang geleeden dat ik voor u geschrijven heb. Gij zijt zeker al kwaad op mij en peizt dat ik u gansch vergeeten heb maar dat is toch niet waar. Ik heb uwe schone kaarte voor nieuwe jaar ontvangen ik bedank u voor! Maar ik heb altijd vergeeten van naar u t'schrijven en als ik opgepeizt dan heb ik geene tijd of geld gehaadt. Maar nu heb tijd en geld ook. Wij hebben nu vacancie. Gij Bertje gaat niet meer naar de schoole hé? En de andere jongens hoe veel daagen vakancie hebben? Hoe zijn heulder allen heeft in de winter veele ijs geweest? En hebt gij veele op geloop en gelijk als ik daar nog waar. Nu ik zoo wel veel meer dorven als perseide jaar dan waar ik toch altijd bang hé? Bertje als gij Juffr. Haemers ziet geeft de coplimenten van mij, ik nog aan zij niet geschrijven maar ik zal wel een maal schrijwen.

Nu sluit ik mijne kleine brief zal ik dikwijls en meer schrijven hoor! Veel complimenten aan u een aan de gansche familie. Anna.

Door dit korte kattedelletje komen we aan de weet dat de Langeledevaart in de winter van 1925-26 moet dichtgevroren geweest zijn. Maar Anna durfde er dan wel geen voet op zetten! Juffrouw Haemers blijft ook nog in de gedachten, en haar oud-leerlinge voelt zich schuldig omdat ze nog niets van zich heeft laten horen. En nog iets, waaraan we nu niet meer zo makkelijk denken: er was schoolplicht, eigenlijk leerplicht, voor alle kinderen tot ze 14 jaar oud waren. Bertha heeft blijkbaar nà haar veertiende geen verdere studies meer gedaan. Uitzonderlijk was dat in die tijd niet, eerder zelfs tamelijk algemeen. Zelfs meer dan twintig jaar later, toen ikzelf de lagere school al een paar jaren verlaten had, sloegen nog verschillende van mijn klasgenoten direct de handen aan het werk. Anna zelf, zoals we weten, heeft ginds in Boedapest een soortement opleiding als secretaresse kunnen volgen.

"HUISHOUDSCHOOL" TE WACHTEBEKE - ± 1927
V.l.n.r.: Adrienne Cheyns (in 1929 echtgenote Maurits Creve)
zittend: ? - Sidonie De Block
(later stiefmoeder van ons medelid Christiane Willems)
en helemaal rechts, zittend:
Bertha Creve (in 1928 echtgenote Henri Van den Hende)

Een paar maanden later zendt Anna aan Bertha een religieus prentje, waarop we aan de achterkant de volgende geschreven tekst vinden:

Voor gedenkenis aan mijne Belgische kameraad Bertha. Anna Creve. 30 Aug. 1927.

* * *

Het duurt tot 1930 eer we weerom een uitgebreid verslag van Anna krijgen. En dit keer loont het echt wel de moeite! We laten hier de brief, samen met alles wat daarop nog in de rand werd bijgevoegd, en samen met de tekst, nog bijgepend op de verso van een prentje met de afbeelding van het H. Hart, letterlijk volgen.

Pesterzsébet, 28 Jan. 1930.

Mijn liefste Vrind, Bertje,

Ik bedankt de uwe schoone kaarte en brief. Ben ik zeer content dat ge nog schrijft aan mij. Ja, en nog de zaantje bedankt ik ook en hier zendt ik ook eene voor gedenkenis van mij.

Lieve Bertje ik heb U voor Kerstfeest ook eene kaarte geschrijwen en ge schrijft niets dat ge dat ontvangen heeft of niets. Verwoondert mij dat hoe goed kunt ge mijne geboertsdag. Ja ik zal al 18 jaar zijn in augustus. Hoe vergaat de tijd hé? Is al met 2 week 4 jaar daat ik weggekomen ben van Langeleede. Ik zegt dikwils dat hoe schoone lochting hebben huilder gehadt. En zoo schoone bloemen heeft ge mij gegewen. En op de uwen zolder eens hoe goed hebben wij gespeelen. Maar diese is al vorüber, zal nooit (nicht) niet terugkommen.

Maar wij zullen toch soms elkander schrijwen hé? Hoe zijn de andere meisjes die met ons naar de schoole gegaan, Madlein Inghels, Maria Van Himme zijne schoone kaart heb ik nog altijd, Anna De Bruine, maar de naam van de anderen heb ik al vergeeten.

Voor U is zeer goed Bertje. Ge zijt goed t'huis en leert kochen dat is goed. Niet zoo gelijk ik. Moet ik morgen weggaan om 8 ? 9 en konnt ik naar huis gaan maar op ?8 - ! of nog laater. Jujst schlaapen gaa ik naar huis.

Bertje ge moogt niet zien naar mijne fouten ik kont toch zoo goed flamsch niet schrijwen als gij maar hongarsch dat kont ik veel beter. Ik weet niet dat ge zal dat goed konnen leezen, maar spijtig ik kont niet beter.

Ziet ge Juffr. Haemers soms? Als ge hem ziet geeft als t'U belieft de mijne beste coplimenten.

Waat doet ge ower dag t'huis? En zondag? Heeft zeker nog geene ijs

geweest op de vaart! T'is spijtig hé? Kont ge schatsen? Bij huilder is goed moet de ijs niet betaalen maar bij ons is eene pengö voor eene voor- of achtermiddag. Maar bij ons heef ook weinig geweest. Zondag ben ik altijd t'huis en als ik boek kont krijgen van iemand dan leest ik of gaa ik de radio luisteren bij mijne friendje Madlein.

Nu ontvangt veele kussen van mij en veele coplimenten aan uwe ouders en zusters. Als ge tijd heb schrijft maar veele aan uwe hongarsche friend: Anna.

Bovenaan het tweede kantje van haar brief noteert Anna nu:

Mijne adresse is: Kollár Anna - Pesterzsébet - Vas Gereben n. 18 / Hongrie.

Op de voorzijde, naast de datum van verzending, schrijft Anna nog haastig wat bij. Waarschijnlijk als tegenprestatie op het prentje dat Bertha haar zond, wilde ze ook iets meesturen, maar...

Lieve Bertje nu kont ik de zantje niet instekken omdat zal veel t'veel zijn, naaste keer zalt ge dat krijgen als ik schrijft.

Anna vreest dat de brief volgens de vigerende regels van toen te zwaar zal wegen. Maar dat blijkt achteraf toch niet zo te zijn. Ze doorstreept wat ze daarnet heeft neergepend en voegt erbij:

Toch kon ik in de brief steken de zaantje.

En het heiligenprentje zat er inderdaad bij. Het stelt de evangelische "goede herder" Jezus voor, die met zijn staf in de hand toeziet over een kudde schapen in een weidse vlakte. Op de achterkant schrijft Anna:

Gedenkenis aan mijn liefste belgische vriendin Bertha Van Renterghem van: Anna. Pesterzsébet, 28. Jan. 1930.

Wat onmiddellijk opvalt bij het bekijken van deze brief: het handschrift van Anna heeft niet meer het schoolse voorkomen dat we in haar eerste zendingen zagen. Het evolueert nu al naar het karaktervolle en stevig op papier neergegoot geheel dat we in haar latere brieven hebben leren kennen. Wat wij vroeger ook al telkens moesten vaststellen: in de luttele maanden die Anna hier doorbracht, is ze er ook op school nooit in geslaagd een onderscheid te maken in wat wij "mannelijke" of "vrouwelijke" woorden noemen. Ze gebruikt het woord "vriend" voor haar gezellin Bertha, en ze heeft

Maria Van Himme's "zijne" kaart ook nog zuinig bewaard. Anderzijds heeft ze wel, zoals we ook vroeger al opmerkten, een buitengewoon geheugen voor specifiek "Wabeekse" woorden, die ze in geen enkel woordenboekje kon terugvinden. Goede voorbeelden daarvan zijn "lochting" en vooral "zaantje". Dit laatste is quasi in onbruik geraakt, maar de generaties vóór ons gebruikten het om zo te zeggen voortdurend. Bij om zo te zeggen elke kerkelijke plechtigheid werden gedachtenisprentjes uitgereikt. Bij begravingen, communiefeesten en ook missiepreken bijvoorbeeld. Iedereen noemde die versierde stukjes bedrukt papier toen een "zantje". Eigenlijk moet het "santje" zijn: "sant" is een verouderde vorm van "sint", een heilige dus. We kennen het woord nauwelijks nog, in de uitdrukking "niemand is sant in eigen land". En met "santje" wordt wel degelijk een heiligenprentje bedoeld; bijna altijd stond er toch een devote afbeelding op afgedrukt.

Zowel Anna als Bertha vierden in 1930 hun 18e verjaardag. Beiden zijn dus vlak vóór de Eerste Wereldoorlog in 1912 geboren. Achttien jaar later zijn ze de kindergewoonten die ze tot hun afscheid van Langeledeschool hadden gekoesterd, nog niet helemaal ontgroeid. Ze wisselen nog "zantjes" uit! Een manier van doen die vooral bij jonge meisjes zeer in zwang was. Hierbij kunnen we ook denken aan de fameuze "poëzieboekjes", waarin jonge meisjes onderling opdrachten of gedichtjes en ook wel tekeningetjes plachten neer te zetten.

Uit de brief kunnen we zonneklaar opmaken hoe de beide vriendinnen na hun veertiende jaar respectievelijk hun leven verder gezet hebben. Anna vindt het maar goed dat Bertje thuis leert koken. Dat en alles wat daarbij in het huishouden nog bijkomt zal haar in het verdere leven wel helpen, meent haar correspondentie. Maar die zit zelf in wat wij hier nu het secundair onderwijs noemen. Dat is duidelijk af te leiden uit het feit dat ze zonder enige twijfel al het Duits als tweede taal moet aanleren. Het occasionele gebruik van "nicht" voor "niets" of "nooit" en vooral "vorüber" wanneer ze gewoon "voorbij" bedoelt, spreekt boekdelen.

* * *

Anna laat er geen gras over groeien! Niet veel langer dan een half jaar later arriveert een nieuwe brief.

Pesterzsébet, 29 augustus 1930.

Mijn Beste Vriendin Bertje!

Ik waar zeer content als de uwe brief heb ik ontvangen. Maar ik heb veele gewacht met de antwoorden hé? Liewe Bertje gij maag niet kwaad zijn

daarom. Gij hebt geschrijwen dat zult nog voor mijne verjaardag schrijwen. Daarom heb ik gewacht om ik op deze brief ook konne antwoorden. Maar mijne liewe Bertje, heeft vergeten schrijwen.

Ik denke Bertje dat gij in eene brief heeft geschrijft dat gij zal in september 18 jaar zijn. Als zoo is, dann ontvangt Bertje mijn beste wenschen van mijn heel hart en veele-veele kussen.

In uwe brief heb ik gelezen dat gij heeft in de huishoudschool de 3e preis gekrijgt. Dat is zeer schoon, ben ik kontent, en wat waar dien preis?

Ik leest in uwe brief dat gij van de zomer in Brugge en in Blankenberghe heeft geweest, en in de zee heeft gij geloopen. Ik kon goed verstaan dat das pleizirig waar. Ik wensch aan U nog veele zelfde goed. Mijn zomer is zoo pleizirig niet. Ik heb in de bureau 5 ? week vacantie gekrijgen. Op dien tijd waar ik t'huis. Ik heb handwerk gemaakt op den ganschen tijd. Zondaag's hebben wij soms uitgegaan, in de Budaer bergen. Wij waaren op de Joannesberg, Goodberg enz. Op de Joannesberg is het eene uitsichtsturm en dat is avonds met de elektriske lampen uitgelucht alsoo de Citadelle, de ansichtskarte van dien zal ik eens U zenden. Anders zijn wij thuis, ik heb geen een kameraad, mijne kameraaden zijn de boeken diese zijn mijne pleizir alleen. Ik kreeg veele boeken van onse kennissen en dat leest ik op de tram als ik in bureau gaat: Tegenwoordig ga ik maar voormiddag naar de bureau en om 2 uure naamiddag ben ik al t'huis. Maar met 15ten sept. zal ik al met de kinderen leeren en dan zal ik weeder om 8 - ?9 uure naar huis kommen.

Wat voor een wieder heeft bij U in de zomer geweest? Bij ons de Juni waar schoon en warm dikwils heet, maar de Juli waar meer schlecht of beter, en de August van dien is beter niet schpreken. Van 1 tot 12 waar zoo koud en heeft zoo veele geregnet gelijk in Oktober dikwils waar middags 10-12° C waren juist gelijk in Oktober en ik heb zoo eene groote valling gekrijgen in deze onwieder gelijk in winter. Maar nu is van 18 aug. schoone wieder, verleeden week heef dikwils meer of 30° C geweest en dat is al veel in Augustus hé? Ik leest in de gazett dat op de weste zijte van Europa is het ook groot warm, en zal nog zoo blijven. Juist vandaag heb ik geleesen dat in England is al 29 menschen gesterwen van de heet wieder.

Anders nieuws kont ik niet schrijwen. Gij moet meer schrijwen. Ja, hoe is Juffr. Haemers? Spreek gij nog met Julien, Yvonne, M. Inghels en met Maria, die niet verre woont van U? Als ja dan geef de mijne coplimenten. Nu veele-veele kussen aan U en coplimenten geef aan uwe familie: Anna. Bijzonderlijk veel copl. aan Juffr. Haemers. Schrijft veele, mijn lieve Bertje!

Wat onze Hongaarse jongedame met "bureau" bedoelt kunnen we eigenlijk alleen maar raden. Terwijl ze verwijst naar de huishoudschool waar haar

Wachtebeekse vriendin goede uitslagen behaalt, spreekt zij alleen maar van een soort kantoor - maar waar zij toch samen met andere kinderen moet "leren". Zoals we vroeger al merkten, leert ze daar duidelijk Duits: de uitzichttoren waar ze op bezoek was, is voor haar een "turm". Haar geschrift verandert gestaag. De schoolse hoofdletters blijven stilaan ook achterwege en worden bijna overal vervangen door minder krullerige varianten. Tekenend vooral is de kleine letter "k". Van nu af heeft ze voor altijd het Langeleedse model verlaten. We hebben kunnen vaststellen dat ze haar karakteristieke schrijfwijze van die letter tot het einde van haar leven volgehouden heeft. We vinden ze terug in een paar facsimilé's van brieven die gepubliceerd werden in ons Jaarboek 2009.

* * *

Bij de jaarwisseling 1930-31 krijgt Bertha Van Renterghem opnieuw een brief uit Boedapest.

Pesterzsébet 17 dec. 1930.

Lieve Bertje,

T'is al lang geleeden dat ik aan U eene brief geschrijwen had. T'is waar nog in de zommer hé? En ik heb geen een woord niet gekrijgen? Ik kont niet peizen dat wat is met mijne Bertje?

Zoo komt ik nu weeder eens voor U schrijwen. Hoe zijt gij Bertje? Zijt gij nog altijd t'huis? Wat nieuws is het bij Uw? Wat maakt Juffr. Haemers? leert nog altijd de kinders op Langeleede? Hoe zijn de andere meisjes, Madlein Inghels, de Bruines, en de anderen. Ik denkt nog veelmaal op U en op den goeden daagen op welchen ik met U t'zammen waar. Ik ben altijd blijde als ik van mijne belgische lewen kont schpreken. Dat waar de vroolijkste jaar van mijn leewen, spijtig dat voorbij is. Als ik van de Langeleedische kennissen spreekt dan in gedenkt ben ik weder in België op Langeleede en ik ziet weeder de onse huis en rechte tower de Bontes huis en dan uwe en Van De Hendes, en uwen en onse lochting, waar zoo schoone bloemen waaren. De kleine boos is het al zeker groot, gaat gij daar wandelen in zomer?

Liewe Bertje ik zoet iets gerne fraagen van U. Dat zoet ik gerne dat gij als mij schrijft zoet mij de "Jugt Belgen" of de "Oh Vaderland" af schrijwen omdat de melodie kont ik, maar de woorden heb ik vergeeten. Ik bedank veelmaal als gij mij dat doet. En hier heeft gij eene zaantje voor betaalen (t'is niet veel hé?) maar deze is mijn liefste zaantje.

Nu schluit ik mijn brief omdat ik moet nog van deeze vormiddag 32 zeite voll schrijwen met schnellschrift en is het al 10 uur. Als gij tijd heef dan als

t' U belijft mij schrijwen, dat mijn brief aangekomen is. Nu ontvangt veele kussen van mij en veele copl. aan uwe familie.

Ik wensch goede en vroolijke Kerstfeest. Geef de mijne beste coplimenten aan Juffr. Haemers. Nog eenmaal kust u uwe hongaarsche vriendin Anna. (Gelukkige Nieuwjaar wensch ik ook).

Anna raakt opnieuw eventjes het verloop van haar studies aan. Is ze bezig met een cursus secretaresse? Ze moet nog een boel stenografie inhalen (32 bladzijden, "seiten" en "schnellschrift" in het Duits!).

Men kan zich hierbij ook de vraag stellen waar Bertha Van Renterghem precies woonde. Dit moet bij oude Langeledenaren makkelijk te achterhalen zijn.

Juffrouw Haemers, duidelijk een autoriteit indertijd voor Anna, moet haar leerlingen zo kort na de Eerste Wereldoorlog wel zeer patriotische gevoelens meegegeven hebben... Vanuit Boedapest tracht Anna nog altijd de tekst van de nationale Belgische hymne opnieuw meester te worden. Sommigen onder ons herinneren zich ook nog dat verschillende versies bestonden. Zelf val ik nog terug op twee beginregels, die we afwisselend in onze lagere-schooljaren te horen kregen. "Juicht Belgen juicht, in vreugdevoll' akkoorden..." en ook natuurlijk: "O Vaderland, o edel land der Belgen...". Anna moet in dat ene jaartje dat ze hier was ook de twee teksten gehoord en vaag in haar geheugen opgeslagen hebben!

Als beloning voor de te nemen moeite zendt ze Bertha tegelijkertijd inderdaad een nieuw "zaantje" mee. Op de voorzijde vinden we een Christusfiguur die een hostie ten hemel heft, en onder een lelieboeket staat dan de Latijnse tekst: "Suscipe clementissime Pater hanc immaculatam hostiam". Een zoeterig prentje naar de mode van die tijd. Op de verso schrijft Anna: Gedenkenis aan mijne beste flamsche vriendin Bertha Van Renterghem. Pesterzsébet, 17 dec. 1930. We zullen zien dat dit ietwat bigot gedoe, het uitwisselen van heiligenprentjes en dergelijke, hiermee nu wel definitief afgesloten werd. De meisjes zijn volwassen geworden!

* * *

We zijn nu al direct een jaar verder:

Pesterzsébet 18 dec. 1931.

Mijn Beste Vrindin Bertje!

T'is al lang geleeden, dat ik uwe brief ontvangen maar ik heb altijd gewacht met de schrijwen, omdat ik heb gewacht op de faders brief.

T'eerst bedankt ik aan U liewe Bertje, dat de "O Vaderland" hebt gij mij

afgeschrijwen. En dan bedankt ik uwe verjaardagwensch op mijn verjaardag.

Nu wensch ik voor U eene zalige Kerstfeest en eene gelukkige Nieuwjaar. Ge schrijft Bertje, dat ik peinst, dat gij heeft vergeeten mij, neen Bertje, ik weet goed dat ge hebt niet zoo veel tijd als ik voor U schrijwen, en ik weet wel, dat mijne lieve vriendin denkt nog altijd op mij.

Ik denkt ook veel op U, en op mijne langeleedsche lewen en nu weet ik al heel, hoe gelukkig waar ik, dat ik een jaar kont lewen in België. Is het zeer spijtig, dat deeze tijd zal nooit niet meer wederkomen. Ik zoet gerne eens zien gansche Langeleede, Wachtebeke, de kerk, in de bosch nog eens wandelen met U, zien mijne lieve familie, kennissen, en niet 19 jaar oud zijn, ik gerne nog altijd 13 jaar oud zijn. Gij zijt ook al 19 jaar oud, zoet ik U niet kennen, als ik eens U ziet op de straat. Zijt, ge nog altijd zoo schoon rod aan u wezen?

Als U belieft Bertje aan Juffr. Haemers gewen de mijne haartelijke coplimenten en ook ontvangt veele-veele kussen van uwe hongarsche vriendin: Anna.

Geef de beste coplimenten aan uwe lieve ouders, zuster en broeder.

Terugkeren in de tijd kan niet... Op 19-jarige leeftijd drukt Anna reeds haar nostalgie uit naar de tijd toen ze nog dertien was, en hier met haar schoolkameraadjes in de bossen achter het huis van haar pleegfamilie kon wandelen! Ze beseft maar al te goed dat die onbezorgde tijd voorgoed voorbij is. En daarbij vraagt ze zich af, wat er intussen allemaal wel kan veranderd zijn. Hoewel Bertha, plichtsgetrouw als ze is, haar de tekst van de Brabançonne heeft gestuurd, vraagt ze zich af of ze dat blozende Bertje van toen nog wel zou herkennen als ze die zomaar bij toeval zou ontmoeten! Toen al, zo jong nog, zag ze al wat wij nu allen weten: onherroepelijk vlucht de tijd van ons weg!

* * *

In 1934 volgt nu nog de laatste brief die Bertha ontving vóór de rampzalige veertiger jaren Europa hebben overspoeld.

Pestszenterzsébet, 29 marz 1934.

Allerliefste Vriendin!

Het brief met het portret heb ik gansch goed ontvangen.

Als het brief toegekomen waar, ik waar niet t'huis. Als ik naar huis kwam legt moeder een portret op tafel en fragt, dat wiene is. Maar ik heb U niet gekent, ik moet veele denken en als moeder het brief heeft ook gegeven, dan

weet ik al, dat wiene is. Gij zijt Bertje zeer verandert. Hoe eene klein, mager-meisje zijt gij op de andere portret, waarop ik U lastekeer kost zien en nu krijg ik eene portret van eene echte, scoone vrouw. Hoe veranderd zijt gij, zoo schoon sterk en doch zijt gij niet veel t' groot tegen uwen man. Maar uwen man is het ook eene schoone mensch. Eene zeer schoone paar zijn huilder tweek. En dan, hoe schoone kleed heeft gij aan Bertje, dat is het zeker wel zwarte georgette hé? En ook de portret is goed getrokken, zien huilder alle tweek schoon uit. Ontvang lieve Bertje veele-veele dank voor het portret, zal dat de schoonste, liefste gedenkenis zijn voor mij van U.

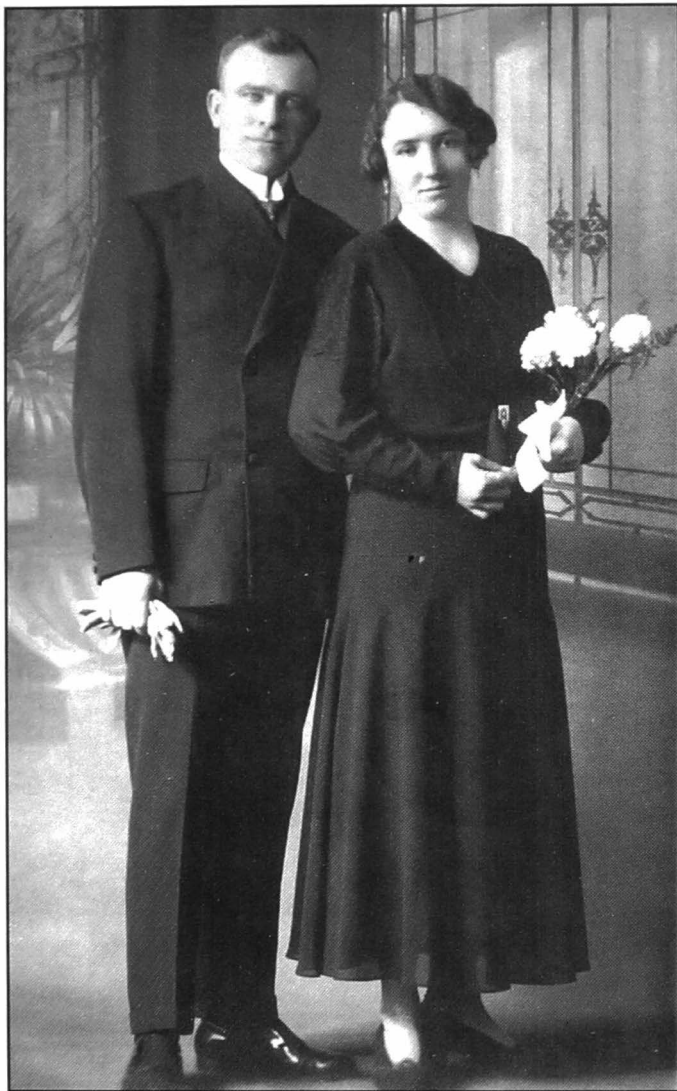
Ben ik kontent, omdat in het brief leest dat wonen huilder al in Selzaete. Hoe gelukkig zijt gij Bertje, dat al winkel konnen houden en ik wensch veele geluk en het zegen van God op uwen werk en ik hoop dat zal niet lang duuren en zullen huilder rijke menschen zijn. De bakkerij is het nog bij ons ook goede gescheft en konnen als men goed kan spaaren, werken en spekuleren, nog rijk worden. Ik weet wel, dat gij kont alles goed en zeker wel uwe man ook en zal op uwen werk de zegenis van God zijn, wat ik van diepste van mijn hart wensch.

Zijt gij al gewont daar. Misschien zondags gaan huilder naar huis naar Wachtebeke?

Ik heb ook portret gekrijgen van Madleine Inghels, dat is ook zeer schoon en zijn de gansche familden daar op. Mischien heeft gij ook zoo eene gezien of gekrijgen. Waar ik zeer content als dat toegekomen waar, en nu heb ik van uwen tweek elk 2 portret.

Van mij kont ik niet veel schrijwen, ben ik altijd de zelfde en spijtig niet veel t'goed.

Nu moet ik al schluiten, maar ik zoet gerne weeten, hoe konnt gij mijn flamsche taal verstaan. De uwe verstaa ik goed, gelijk de hongarsch, maar ik schreef heel zeker al ardig. Zendt ik veele dank en totjes voor U, veele copliementen aan uwe man en wensch veele goed op Paschen. De uwen vriendin: Anna.

Huwelijksfoto van Bertha Van Renterghem en René Willems (1933)

Anna valt helemaal uit de lucht als ze nu verneemt dat Bertha getrouwd is! Op de foto die voor haar ligt ziet ze een voor haar onbekende mooie jonge vrouw naast een man, en ze moet eerst de brief in handen krijgen om aan de weet te komen dat het hier echt om dat "kleine magere meisje" gaat dat ze hier in Wachtebeke heeft gekend, nog maar enkele jaren geleden. Het ligt er dik op dat Anna zich niet aan dergelijk nieuws heeft verwacht, ze staat er zoals het zich laat aanzien werkelijk paf van!

Wat niet belet dat ze alle registers opentrekt om het jonge paar alle geluk toe te wensen. Daarbij denkt ze er direct aan dat ze in hun bakkerij wel snel rijk zullen worden. Hoewel ze het verder nog in zuiver "Wabeeks" heeft over "totjes" en "huilder", moet ze toch weer eens haar Duits boven halen als ze de nieuwe zaak van haar vriendin bedoelt: "gescheft": een duidelijke

"vervlaamsing" van "Geschäft". Een ander woord vindt ze niet. En "zwarte georgette" roept zelfs bij jongere dames vandaag niet direct een juist beeld op. Navraag bij dames die door hun leeftijd nog ietwat meer weten van de modes van toen, doet mij vermoeden dat "georgette" staat voor een fijn, kunstig gerimpeld weefsel.

Wat wellicht de lezer niet direct opvalt, is de wijziging die voorkomt in de naam van de lokaliteit waar de brief verzonden werd. Terwijl we vroeger altijd "Pesterzsébet" vonden, werden hier nu voor het eerst enkele letters tussengelast: "Pestszenterzsébet". Wijst dit op een adreswijziging? Hiervan is echter in geen enkele brief verder sprake!

* * *

De volgende brief van Anna komt pas jaren nadien aan. Waarom noch Bertha, noch haar schrijfgrage Hongaarse vriendin al die tijd gewacht hebben om contact te houden, kunnen we alleen maar gissen.

Bertha zal in de eerste jaren dat ze met haar man voor een bakkerij moest instaan wel weinig tijd in overschot gehad hebben om voortdurend uitgebreide nieuwsberichten naar een vroegere kennis te sturen. Bovendien werden in die periode twee dochtertjes geboren, zodat alle dagen wel meer dan gewoon maar bezet waren. En wat we verder ook nog moeten vernemen: met de gezondheid van echtgenoot René verliep alles ook niet zo glad. De man heeft een ernstige lijdensweg moeten meemaken.

Anna van haar kant, ook al een hele tijd een actieve twintiger en een paar jaar voor het uitbreken van de oorlog ook getrouwd, had ondertussen ook al een zoontje gekregen en leefde in een sfeer van onzekerheid. Alle landen in Midden-Europa, gekneld tussen de Sovjet-Unie en het luidruchtig opmarcherende Nazi-Duitsland, kenden een onbestemd gevoel van angst, in welke richting ze ook keken.

Huwelijksfoto Anna en Ferenc Frank (1938)

Het jaar waarin de brief aankomt, 1941, is voor Bertha en haar familie meer dan een rampjaar. Ook hier in ons land zat toen wel niet iedereen zo onbezorgd op zijn stoel, de krijgsv verrichtingen woedden over praktisch het hele Europese continent. Maar voor Bertha kwam daar midden het oorlogsjaar nog het overlijden van haar echtgenoot bij. Na nauwelijks enkele jaren huwelijk stond ze er alleen voor, met twee nog piepjonge kleuters en een handelszaak die ze alleen onmogelijk kon verder zetten.

Toen Anna het onheilsbericht ontvangen had, zond ze naar de jonge weduwe te Zelzate een brief van vier kantjes octavoformaat.

Pesteszenterzsébet XII - 1 - 1941.

Mijn Liewe Bertha!

Ik waar zeer blij, als ziet uwe brief naa zoo groote tijd maar ik heb niet gepeinzd dat zoo een drouwig brief zal dat zijn.

Ontvangt lieve Bertje mijn medelijden en fraag ik aan God, de uwe ziel gesterken om deze schoone kindjes opgegrooten t' kunnen, en als mogelijk

is voorbij zoet zijn van deese groote pijn wat ge geheeft.

Van Wachtebeke hebben al mij geschrijwen dat uwe man is ziek maar ik niet gepeinz, dat zo (schwer) zwaar is. Ik gedacht dat is nog zoo jong, moet doch genesen. Maar Godes wil anders waar. Zijt gij zoo oud als ik en nu moet gij zoo alleen blijwen met twee kinders en nog een winkel. Gij zij doch zeker wel eene sterke frau die is niet bang van het lewen. Ik hoop dat zal voor huilder later ook zoo goed zijn voor lewen t' kunnen, als vroeger. Uwe man zal doch bidden voor huilder aan God om alles t' goed zijn.

Liewe Bertha. Ik kont niet genoeg afschrijwen, hoe schoone en hoe lieve twee meiskens had gij. Ik heb nog geen portret van huilder en ik niet geweet, dat gij al twee kindjes heeft. Het grootere is gansch haar vader, maar het kleine trekt op U niet waar! Maar alle twee hebben zeer schoone oogen en zien zeer braw uit, zoo is dat waar? Kont ik peinzen hoe heeft geliebt uwe man deese schoone kinderen. Zijn alle twee bij U in Zelzate? Hoe gaat het lewen bij huilder? Kont gij het winkel onthouden? Ik weet wel dat bij U is ook alles verandert. Bij ons is ook zoo, maar bij ons al 20 jaar waar niet de best, maar kont men zeggen dat nu kont men [hier vinden we voor het eerst een bewijs van censuur in de brieven van Anna die ons die hele tijd hebben bereikt. De censor heeft hier op het derde kantje van de brief eenvoudig een strookje van ruim een centimeter weggeknipt. Vanzelfsprekend brengt dit mee dat we ook op het vierde kantje enkele woorden zullen moeten missen, die misschien het censureren toch niet waard waren.]

Wij hoopen, dat als deese oorlog voorbij zijn zal eene gansch andere en betere lewen kommen. Maar spijtig tot deese tijd moeten veele menschen dood worden, en deese arme menschen zullen nooit niet weeten hoe goed of slecht zal voor ons zijn. Deese is zeer erg, zeer droewig. Wij moeten zeer-zeer dankbaar zijn tegen deese mannen wienen op fronten haar lewen gewen voor onse betere lewen. Wij lewen zeer groote tijden maar spijtig wij kunnen niet weeten hoe lang nog zal duuren.

Ik heb ook tegenwoordig een stelling op het stadhuis van onse stad. Mijn moeder doet mijn huishoud en is van morgen 8 uur tot 2 uur met onse kleine. Wij wonen nu deselfden huis gelijk mijn ouders.

Hier zendt ik portretten van [en hier missen we opnieuw enkele woorden doordat de censuur een reepje heeft weggeknipt.] kleine Paulken.

Ik zoet zeer veele kunnen schrijwen van mijn kind: is zeer braw, groot en zeer klug (heeft goede gezien) voor haar 2 jaar. Kont zeer veele spielen met maschienen, kloppen en alles zoo doen gelijk haar vader. Alle kennissen zeggen dat eene zeer mooie kindje en klapt al van zommer alle gelijk een groote kind. Kont zij alles eeten en heeft al 1/2 jaar 20 tanden en deesen zijn zeer rap en goed gekomen.

Zeer lieve Bertha! Nu sluit ik mijn brief, ontvangt veele dank voor het schoone portret en het zaantje. Ik ben altijd zeer blij als van Belgie brief of portret krijgt. Ik hoop dat mijn brief zal U allen gezoend vienden en zal als tijd heeft soms mij schrijwen, hoe uwen lewen gaa. Tot later zendt ik veele totjes voor U allen.

Anna.

Kont gij nog mij brief lesen en verstaan? Is zeker wel aardige flamsch wat ik schrijft, moet gij dikwijls lachen daarom? Ik zendt veele grooten voor het Wachtebekische familien, zal ik naar mijne famielden (Crewe's) nog deese week schrijwen!

Hoewel Anna dus reeds via haar pleeggezin had vernomen dat het niet zo best ging met Bertha's man, blijkt Anna nu toch zeer onder de indruk van het bericht over zijn afsterven. Aan haar reacties kan men merken dat ze van kindsbeen af katholiek opgevoed is. (Twee derden van de Hongaren zijn inderdaad rooms-katholiek).

Wat zij hier in de school van Langelede, èn in het pleeggezin waar zij ruim een jaar verbleef, op dat gebied zal bijgeleerd hebben, zal zeker niet verschillend geweest zijn van wat ze al kende. Integendeel! Wij krijgen hier reacties uit de eerste decennia van de twintigste eeuw onder ogen. Toen golden nog de voorschriften uit Rome, die zeer strak waren en zeker niet als gewoon maar richtlijnen mochten geïnterpreteerd worden. Toen moest men overtuigd zijn dat man en vader, die hier niet meer lijfelijk aanwezig was, zeker bleef waken over degenen die hij had moeten achterlaten. Het is in die geestesgesteldheid dat Anna poogt haar vriendin te troosten.

Over zichzelf schrijft ze over wat we eigenlijk al weten uit brieven die we in ons Jaarboek 2009 hebben overgenomen. Als jonge vrouw en moeder heeft ze werk gevonden op het stadhuis, ze heeft een zoontje dat op alle gebied gunstig evolueert en bovendien slim en vlug van begrip is ("klug", schrijft ze weerom in haar Duits, dat ze toch nu en dan nodig heeft om zich verstaanbaar te maken).

Anderzijds kunnen we ons afvragen hoe haar houding was tegenover de oorlogsvoering en de bondgenoten die haar regering had in de arm genomen. Dat waren toch de Duitsers. In een brief die ze naar de familie Creve schreef, midden 1941, sprak ze stilletjes de hoop uit dat het oorlogsleed rap voorbij zou zijn - nu ze zag dat de Duitse legers in ijltempo de Russen onder de voet schenen te lopen. Uit wat ze nu naar hier stuurt, zes maanden later, straalt al helemaal geen optimisme meer uit. We moeten dankbaar zijn, schrijft ze, dat zovele jonge moedige mannen de dood trotseren om ons een

beter leven te garanderen... later! Hierbij moeten we bedenken dat net in die periode de onheilsmare binnensloop dat de divisies van Hitler in de ijzige sneeuw van de barre Russische winter vóór Moskou waren vastgelopen, vastgevroren eigenlijk. Mag niemand daaruit bepaalde conclusie trekken? Tekenend is toch, dat haar brief nagelezen is, èn door de censuur verminkt. Dan al, bij de jaarwende 1941-42, is de wind aan het draaien. En wat die noordenwind en oostenwind in de Russische steppe kan betekenen, hebben we kunnen leren uit de latere geschiedenis. Onderaan de eerste bladzijde van de brief vinden we de cijferstempel van de bevoegde controlerende ambtenaar: "233117" en daarboven enkele praktisch onleesbare cijfers, naar we menen te zien met de hand met potlood bijgevoegd. De vraag die we daarbij kunnen stellen: begreep die censor wat daar in toch wel kreupel Nederlands stond? Of was het zo dat Anna in haar tekst een voor iedereen verstaanbaar woord gebruikte? "Sovjet-Unie", of "Duitse Armee" bijvoorbeeld, waardoor men kon begrijpen dat ze het over de oorlogsomstandigheden had? We zullen het nooit weten.

* * *

De volgende brief draagt ook diezelfde controlestempel onderaan het eerste van de vier kantjes: "012026" en daarboven met potlood: "1352/3". Voor het eerst, voor wat de correspondentie met Bertha betreft, is de brief nu met de schrijfmachine uitgetikt. Gezien Anna nu bij een officiële instantie tewerkgesteld is, gebruikt ze nu maar het moderne materiaal waarover ze de beschikking heeft.

Pestszenterzsébet, 24.mei,1943.

Mijn Zeer Lieve Bertje !

Uwen lieve brief en het portret heb ik op Paschen-maandag goed ontvangen. Ik kont niet afschrijven, hoe blij waar ik, als wij van het kerk t'huis kommen, ziet ik het brief. Ontvangt veele dank voor.

En dan zij niet kwaad op mij, dat ik nog niet geschrijven, maar hab ik ook veele t'doen, gij weet wel, dat ik op het stadthuis van Pestszenterzsébet werkt, dan als ik naar huis gaat begint het werk in mijn wooning. T'zondags konnen wij met het Paulken buitengaan voor een weinig goe luft t'krijgen. Ik ziet op het portret, dat gij moet zeer blij zijn, dat zoo schoone twee meiskens had. Alle twee is zeer mooi en kont men zien, dat zijn ook zeer braaf. Zijn vader moet zeker wel kontent zijn in het himmel, als ziet zijne schoone meisken. Is doch zeer spijtig, dat ge zijt nog zoo jong en aleen moet zoo veel werken en nog bij aleen.

Bij ons het lewen gaat nogal wel. Wij mogen niet kluagen, als wij alle daag

brood kunnen krijgen en kunnen avond in onse bed, in onse wooning zijn. Wij verdienen nu genoeg geld, maar kunnen niet zoo koopen, gelijk ower eenige jaar, wannér wij niet genoeg geld hebben. Zoo is het lewen, men kont nooit niet gansch goed zijn, iets schlecht moet doch kommen. Als nu niet is het oorlog, en wij verdienen het geld gelijk nu, dan zoet kunnen wij naar Belgien rijzen en zoet wij kunnen 2-3 weeken lang daar zijn. Zoet dat zeer schoon zijn. En ik hoopt, dat van Belgie konnten ook iemand naar ons kommen, gelijk ower 16 jaar, als de burgermeister van Wachtebeke hier waar. Wij zeggen veele met mijn man, dat als het oorlog worbij zal zijn reeds eerste zommer als mooglijk zal zijn, rijzen wij alle 3 naar Belgie. Wij gaan naar Wien, Berlin en zoo naar Wachtebeke. Ik hoop, dat het God zal dat ons doch eens gewen, zullen doch eens goede tijden kommen.

Bij ons het vliegmaschinen maar eens sturen gekommen, niet gansch bij ons, maar ower onse stad en op eene nacht 2 uren moeten wij open zijn. Maar wij weeten wel, dat bij huilder is het niet zoo goed. Wij hebben gelezen van Antwerpen, wat is daar gebuuren, en ook in het kino /cinema/ hebben wij gezien. Zoo veele arme kinders moeten dood zijn op eenige uren. Hoe veele pijn voor het ouders. Wij denken ook, dat in het zommer zullen wij ook niet zoo goed zijn, gelijk tot nu. Maar ik hoop, dat het goede God zal ons doch bewaaren. Wij zullen nog betere tijden lewen. Ik ben al 31 jaar oud, maar ik kont zeggen, dat nog weenig goed waar in mijn lewen. Als ik getrouwd, moeten wij altijd maar spaaren, om onse wooning, dan voor onse kind, en nu konten wij een beetsen beter lewen, en nu hier is het oorlog. Is nog goed, dat mijn maan t'huis is, voor mij is doch niet zoo zwaar het lewen gelijk alleen.

Mijn Paulken is al 3? jaar oud. Is eene zeer lieve kind, is 100% jongens, en natuurlijk niet zoo braaw gelijk eene meisken, maar eene groote deugnit. Kont zoo goede dingen zaagen, dat wij moeten veele lachen. Hoe wij zien, zal altijd zeer goede kennis hebben, en wij hoopen, dat zal goed leeren in het school. Ik zendt hier eenige portretten en ik hoopt, dat zullen goed aankommen.

Van Wachtebeke heb ik ower 2 maanden brief krijgen van mijn zuster Marie, en heb ik ook geschrijwen, zul ik na eenige daagen wederom schrijven. Als gij eentje naar Wachtebeke gaat, alst U belieft, geef mijn veele totjes en komlimenten voor mijn zusters, vader en voor broeders.

Ik heb gisteren nachmidag alle belgische portretten laten zien voor eene kenissen van mij, waar zoo goed spreken van Belgie. Ik heb nu al 4 portretten van U. En meer of 40 portretten van het familie Crewe. Als ik deese portretten ziet, dan ben ik een beetje weerom in Wachtebeke. Ik heb schoone blumen gekrijgen van uwen lochting, waar dat zeer schoon en groot.

Hoe zijn uwen ouders Bertje? En ik zoo peinst, dat gij nog eene zuster heeft,

neen? En hoe is Madleine Inghels? Heeft nog geene kind? En juffr. Haemers leeft nog?

Ik weet niet, dat gij verstaat mijn brief, spijtig dat ik kont met niemand flamsch spreken en als ik op een jaar 1-2 brief schrijw, dat is zeer weinig, voor die taal onthouden. Ik heb een groote boek "taalgroi" daar leest ik dikwils, maar dat verstaat ik niet zoo goed gelijk uwen brief. Het brieven kont ik nog gansch goed verstaan.

Nu sluit ik mijn brief, zendt ik veele totjes voor U en ook voor uwen liewe meiskens. Als gij tijd heb, schrijft maar dikwils.

Uwen hongarsche friendin: Anna.

We kunnen nog vlug eventjes memoreren wat wij over de katholieke gebruiken en overtuigingen in die jaren reeds eerder hebben aangestipt. Zelfs op paasmaandag gaat het gezin ginds in Pest naar de kerk; en nog altijd schijnt Anna ervan overtuigd te zijn dat René Willems met welgeval- len van daarboven neerkijkt op zijn mooie dochters! En niettegenstaande alle perikelen die alle Europeanen nu eenmaal beleven, denkt Anna dat de goede God er wel zal voor zorgen dat alles ten goede keert. Zo zelfs, dat ze na de oorlog wel via Wenen en Berlijn naar Wachtebeke zal kunnen reizen met man en kind. Ze kon dan niet weten hoe die twee steden er bij het einde van die oorlog zouden uitzien! En eens zo ver, zou het ook wel een koud kunstje blijken om de bekende Wachtebekenaren eventjes naar Boedapest te laten komen. Burgemeester Van Pottelberghe had het 16 jaar eerder, in 1927, toch gefikst!

Uit de hele omvangrijke stapel van haar brieven weten wij, dat ze het bijna altijd over die droom had. Ze wou Wachtebeke nog eens terugzien. Om verschillende redenen is dat nooit gelukt. En haar hele leven lang heeft ze alleen nog maar drie mensen van hier gezien. Mensen die ze niet kende, en van wie ze alleen wist dat ze kinderen of kleinkinderen waren van haar pleegzusters of pleegbroers...

Als we alles even samentellen schijnt het daar in Hongarije ook niet zo schitterend geweest te zijn in dat derde oorlogsjaar. Het enige wat voor Anna meevalt, is dat ze haar echtgenoot aan haar zijde heeft. We weten dat het Hongaarse regime in die tijd ook troepen ter beschikking heeft gesteld om aan het oostfront tegen de Sovjets op te trekken. Ferenc Frank schijnt aan militaire verplichtingen ontsnapt te zijn.

Het is meer dan waarschijnlijk dat de Hongaren gedurende die periode net zoals wij het systeem van de rantsoenering kenden. Wat ze laat weten over

de voedselvoorziening laat dat vermoeden. Rustig was het daarginds ook al niet meer. Hoewel Pest nog niet gebombardeerd werd, is het toch wel al voorgevallen dat ze 's nachts veiligheidshalve een paar uur uit bed moesten. Het laat zich aanzien dat de plaatselijke pers, die totaal onder controle van het regime stond, laat weten dat het hier in het Westen niet beter is, en dat de Hongaren dus eigenlijk niet te klagen hebben. Een bombardement door de geallieerden op Antwerpen, midden in de oorlog, wordt in de kranten in het lang en het breed uit te doeken gedaan. 1943: we denken te kunnen concluderen dat het hier gaat op het rampzalige Britse bombardement "bij vergissing" op de wijk Oude God van Mortsel.

Terloops weze opgemerkt dat Anna nooit het onderscheid tussen onze "v" en "w" heeft gesnapt. Zelfs de toch vertrouwde naam van haar pleegfamilie spelt ze meer dan eens "Crewe".

* * *

De volgende brief uit 1944 is met de hand geschreven, op drie zeer korte zijden octavo. Hij draagt nog steeds een merkteken van de censuur: "350259" en met potlood "1180".

17 maart 1944.

Mijn zeer lieve Bertje!

Heeft mij groote vreugde gedan met uwen lieve brief en portretten. Ik heb goed ontvangen nog 10. februari.

Vandag heb ik ook van Langeleede portretten gekrijgen, maar het brief waar niet newens het portretten, zoo kont ik niet weeten, dat wat nieuws is doch bij familie Crewe. Heb ik schoon portret gekrijgen van mijn belgische vader.

Nu dankt ik zeer veele keer het schoone portret van uwe meiskens. Ziet men, dat zeer brawe en schoone kinderkens zijn. Moet gij zeer blij zijn en dankbaar tegen God voor zoo schoone kinderen.

Ik kont ook niet klaagen, hebben wij ook een zeer lieve kindje. Maar heeft nu niet gansch goed, waar over 2 weeken ziek. Nu moet veele eeten en buiten zijn.

Bij ons gaat het lewen nogal wel, maar wij zijn bang van het zommer. Vraagen het God om ons allen onthouden.

Denkt ik zeer veele keer op uw en ook op mijn langeleedische familden, als het radio zegt, dat het fliegmaschienen wederom over Deutschland waaren. Moeten zekerwel dikwijls over Belgie gaan.

Van dag waaren ook over Hongrie en wij weeten niet, wanneer kwamen

weder. Is zeer erg, als t' nachs kommen. Dan moet men van het bed uitspringen en kont niet goed zien, waat gebuurt.

Nog eens dankt ik aan U Bertje het portret en ook het brief, ik kont gansch goed lesen, beter als gij het mijn brief denkt ik. Maar is al 18 jaar lang, als ik laatste keer flamsch gehoort. Maar ik hoop, dat zal ik nooit niet vergeeten deese taal, en schrijft ik zekerwel aardig het grammatik, maar kont iets doch verstaan van mijn schreef.

Zendt ik veele totjes aan U en ook voor het lieve kleinen.

Tot laater: uwe Anna.

Kort en bondig, tegen de gewoonte in. In zeer onrustige tijden kon Anna toch niet veel gunstigs vertellen. Ze weet nu ook al genoeg wat vliegtuigalarm betekent. Ze weet dat Duitsland ongenadig met bommen bestookt wordt en ze vraagt zich daarbij bezorgd af of wij hier daarvan ook schade ondervinden: ze weet maar al te goed dat de eskaders die naar het oosten trekken over onze hoofden voorbij komen.

Eveneens verwonderlijk is het feit dat Anna geen brief vond bij de foto's die de familie Creve haar in 1944 heeft gezonden. Is die brief door de censuur achtergehouden? Het "portret" van haar pleegvader, Aloïs Creve sr., waarvan ze spreekt, werd gemaakt bij zijn 80ste verjaardag op 14 februari 1944. Het zou bijna een "staatsieportret" kunnen genoemd worden. Toendertijd werd tachtig jaar nog als een uitzonderlijk hoge leeftijd beschouwd, die niet iedereen werd gegund. Ik herinner mij nog dat voor deze foto een gerenommeerd fotograaf uit Gent werd gevorderd (Barbaix), die "Peet Wies" liet poseren in zijn beste pak, twee onbestemde decoraties op de fiere borst gespeld. De fotograaf, die bij de stedelijke hogere burgerij zeer in trek was, kwam speciaal daarvoor uit Gent. Hij was wel gewoon aan ruime geldelijke betaling van zijn diensten, maar voor deze speciale gelegenheid was hij héél tevreden dat hij voor het hele geval een hele ham (ja, een varkenshesp) toegestopt kreeg. Ja, het was toen oorlog!...

* * *

Tweeëneenhalf jaar later is de oorlog al een poosje voorbij, als Anna eindelijk nog eens de gelegenheid vindt om iets te laten weten. Het loont de moeite. Meer dan twee vellen kwarto, met schrijfmachine heel dicht op elkaar getikt. Bijna wordt het een historisch overzicht. Hoewel de brief bij Bertha op een of andere wijze terechtgekomen is, blijkt uit de inhoud zonneklaar dat hij oorspronkelijk aan de familie Creve is gericht. We kunnen veronderstellen dat iemand hem aan Bertha heeft doorgegeven, nadat hij de

ronde van de familie had gedaan. Op die wijze werden de Van Renterghem's ook op de hoogte gehouden.

8. sept. 1946. Pesterzsebet.

Mijn Zeer-zeer Beminde Allen!

Heb ik al zeer lang gewacht het tijd, als men naar Belgie kont schrijven. Goddank deese tijd eindelijk is gekomen. Ik zal nu vertellen waat met ons is gebuuren op twee jaar.

Mijn latste brief heb ik nog in 10. apr. 1944. naar huilder gezenden tegen U, maar op deese brief heb ik geen antwoord niet gekrijgen. Op 3. apr. 1944. beginten het fliegmaschienen op Hongrie bomben werfen en waar een groote kaos bij ons en begint voor ons ook het oorlog.

T'erst moet ik aan U laten weeten, dat op 26.november 1945. is mij een meisken gebooren, zoo hebben wij al twee kinderen. Het kleine heet: Anna-Marie. Ik ben zeer blij dat al een meisken ook hebben wij, maar ik moet zeer veelekeer bang zijn, omdat is eene kleine, magere kindje, wil niet eeten, en ik moet veel met hem bij doktor gaan. Hier zendt ik eene portret van het kleine in ouderdom van 4 maand, ziet zeer goed uit. Nu is al bijna 10 maanden oud en wegt nog 7 kg.

Ik hoopt dat bij huilder allen is geen schlecht gebuuren in het oorlog, en huilder zijn met vaderken, zusteren en broeders gansch gezoend en hebben goed werk. Hoopt ik, dat bijna koort tijd komt eene groote brief van huilder en zullen vertellen ook wat op 2 jaar is gebuuren.

Op 3. apr. 1944. heeft het eerste bomben op hongarsche erde gevallen en juist op Pesterzsebet, ik waar in het bureau, mijn man in Csepel in het fabriek en mijn kind met moeder t'huis. Op het eerste halwe stunde is 4 groote bombe op het gemeindehuis gevallen, het groote gebouw waar gansch kapoet en wij waaren onder deese gebouw in het bunker. 27 Menschen waaren dood. Kont men peinzen hoe fligten ik naar huis om t'zien wat is t'huis gebuuren. Mijn kind en moeder waaren gezoend, maar onse wooning waar voll met zand, steen en glas. Moeder met Paulken waar in eene kleine bunker newens onse huis en eene groote bombe is newens deese bunker gevallen en nog 3 andere ook gevallen niet verre van ons. T'nacht gebuurt deese wederom op Csepel, waar het groote fabrieken waaren is alles een groot brand en het gansche nacht waaren wij in bunker. Wij moeten zien dat konnen op Pesterzsebet niet blijven en op 6. apr. gaan wij bij broeder familie van mijn man. Wij lewten 1/2 jaar lang in Parkany bij broeder mijn man en waaren wij zeer veele in het bunker, omdat ower Parkany fligten het fliegmaschienen, als naar Budapest of naar het groote stadde van Hongarie kwammen bombardiren. Wij hoorten het detonatie in Budapest en moeten wij zien het groote licht van het branden.

Parkany waar 38 km. verre van Budapest.

Op 15. oktober 1944. moeten wij naar Budapest terugkeeren en ik wederom naar bureau gaan in Pesterzsébet. Wij durften niet naar huis kommen omdat hier waaren niet zoo goede bunkeren. Zoo wij lewten bij mijn enkelzuster in Buda, dat van 1. november bij moeder, die in eene groote huis waaren, hier waar het stelling mijne vader. Van 9. december moeten wij al gansch in het bunker lewen, omdat het oorlog kwamm al gansch newens Budapest, fliegmaschienen kwammen alle uren. Ik moet nog naar bureau en mijn man naar fabriek gaan, dikwijls moeten wij abspringen van het tram in bunker gaan waneer het fliegmaschienen ower ons waaren. In het bureau konten wij al niet meer werken, omdat alle stunde hoorten wij in het radio "hemelgefahr". Op 25. december kont ik al niet meer naar Pesterzsébet kommen, omdat Budapest waar in eene ring, het tram gaat al niet meer en het lewen is bijna dood waar in het Groote Budapest.

Wat in december 1944 en nog in januar 1945. is gebuuren dat zullen wij niet meer vergeeten. Wij waaren 9 weeken lang onder het groend met bijna 100 andere menschen in het bunker. In het grootste winter waaren wij zonder koolen en haut 9 weeken lang, en laatstekeer al zonder eeten. Als op het huis 2-3 keeren bomben is gevallen, dan hebben wij haut gekrijgen en zoo konten wij wat warm maken. Het oorlog waar 3 maanden lang in het stadt, wij moeten hooren als in onse huis russische soldaten waaren, op het andere kant van het straat waren deutsche soldaten en schiesten elkander, het fliegmaschinen van morgen 8 uur tot naamiddag 4 uur waaren bowen ons. Als wij eerstekeer naar het straat kwammen, dan moeten wij denken dat Budapest lange jaaren zal niet stadt zijn. Onse schoone 6 brücken waaren kapoet in het water gevallen, men moet schreien als men dat ziet. Buda en het kooninglijke palast is gansch kapoet gansch uitgebranden. Buda waar nog zeer schlechter als Pest. Mijn enkelzuster zegt, dat moeten het schneuw drinken, omdat geen water niet geweest.

Op 25. februar 1945. konten wij naar huis kommen naar Pesterzsébet. 6 Weeken lang waaren rusische soldaten bij onse wooning. Dan moet ik wederom naar bureau gaan en mijn man in het gansch kapoet fabriek. Wij betalten zoo weinig dat 1 kg. spek kont ik koopen, als ik krijgt, maar eten kont men voor kleeden krijgen. Onse kleeden en alle dingen met 2 auto waar in Parkany, hier al het tseskoslowaken waaren. Onse kleeden bijna gansch verlooren waaren, het möbelen konten wij naar huis fahren in letste stunde, omdat het tseskoslowaken gewen deese dingen niet meer terug aan andere menschen.

Van deese zomer waar het "inflacio" zoo erg bij ons, dat mijn man verdient op een week maar 3 kg. pataten. Ik moet mijn stelling verlaaten, omdat twee kind mijn moeder kont al niet meer pleegen. Zoo moeten wij van

zeer weinig geld uitkomen. Ik ben zeer bang van deese winter, omdat van deese zomer op gansche Hongrie heeft zeer weinig geregnet en zoo zullen wij weinig eeten krijgen. Bij het boeren is nog al wel, maar in het stadten moeten het menschen al 2 jaar lang veele hongeren.

Is eene groote zegen voor ons dat van "UNRRA" en van het Schweden, het Ieren en van Schvitzerland krijgen wij melkpoeder en zuiker voor het kinderen. Ik fraagt veele zegen op het menschen wienen deese dingen zenden, dan het amerikansche hongaren zendten voor ons kleeden en voor het spitalen wat noddig is. Is het zeer spijtig, dat Hongrie is wederom een arme, kleine land, wij moeten al zoo veele jaaren bijna bedelaaren zijn van Europa. En nu is het friede van Paris. Wij hoopten nog eenige weeken, dat Hongrie zal wat vergroteren maar wij moeten zien, dat wederom eene kleinde arme land zullen wij zijn en moeten wij nog veele nood overlewen. Hier in het fabrieken is weinig werk, veele menschen, veele bureauman is zonder werk. En dan kont geburen, dat nog van Tseskoslowakei komt 200.000 hongaren bij ons, dan zul hier zoo nod en hongeren zijn gelijk nooit. Onse arme kinderen lewen juist zoo schlechte tijden, gelijk wij. Twee oorlog moet ik al overlewen in mijne koort lewen en altijd schlechter tijden kommen. Ik zegt al tegen mijne man, dat beter zoet zijn weggaan van hier, naar Amerika, of andere land. Ik zoet zeer gerne weeten, dat wat hooren huilder in Belgie van ons, van onse arme Hongrie. Paulken had maar een paar schoenen en als moet deese maaken, dan t'huis bleef van het school. Juist gelijk ik na het andere oorlog. En kont men niet weeten, wat zal gebuuren, als deese kinderen grooten zullen zijn. Is nog goed, dat mijn man kont in het fabriek goed haar werk maaken, zoo hoopt ik dat moet niet zijn stelling naalaten.

Mijn ouders zijn ook goed, ik moet zagen, dat juist zoo goed gelijk wij, weinig geld en veele zorgen. Zijn alle twee zeer mager. Ik ziet het best uit van het gansche familie. Zoo kont ik blut gewen verleeden week aan mijn kindje Anna-Maria.

Ik hoop dat bij huilder het lewen niet zoo slecht. Hoopt ik, dat huilder moeten niet moeten niet zoo veel klaagen gelijk ik. Spijtig dat op deese 20 jaar, als ik naar huis gekomt van huilder geen een goede jaar niet gelewen. Van mijn lewen waar het een jaar bij huilder het schoonste en beste, zoo schoon en goed zal nooit niet meer zijn. Is al 20 jaar lang vorbei, mijn haar is al bijna weis en ben ik al 34 jaar oud. Mijn jonge lewen is weg en waar altijd voll met klagen. Als het oorlog niet kwamm, dan mijn lewen zoet beter zijn, omdat in 1940-43 jaaren waar niet zoo slecht, kont men geld verdienen en alles koopen, maar nu is slecht voor alle menschen.

Ik verwacht zeer-zeer een groote brief van huilder Liewe Allen, ik hoop dat vaderken nog lewt gezoend. Ik zoet gerne weeten, dat hoe is Marie, Irma,

Coralie, Berta, Viktor, Mauritz, en haar huishouden, juffr. Haemers, tante Vieneken, gentsche en brusselsche familden, Madlein Inghels, Bertha Van Renterghem, ik zoet zeer gerne weeten, dat wat is gebuuren op twee jaar. Ik zendt veele koplimenten en alles goed tegen U allen. Ik heb altijd gedenken, dat eens zal ik met mijn man naar Belgie rijzen maar deese tijd is wederom zeer verre, maar ik hoopt toch dat zal eens gebuuren, zal niet zoo moeilijk zijn het rijzen als mijn kinderen wat grooter zijn.

Ik weet wel, dat mijn flaamsche taal is zeer ardig, huilder moeten soms lachen, ik denkt dat mijn klaagen is soms lachelijk, omdat ik veel heb vergeeten, en het 20 jaar is doch groote tijd niet waar? Op deese tijd heb ik met geen menschen niet flaamsch gespreken, maar uwen brieven leest ik soms en avonds het Wees gegroet en Onze Vader zegt ik in flaamsch en ook in fransche taal. Ik heb nog flamsche boeken ook, maar zeer weinig tijd om t' lezen.

Nu moet ik al schluiten, omdat mijn huisgezin is al zeer hongorig, is al avonds 8 uur. Zend ik nogeens alles goed en fraagt ik mij een brief t'zenden omdat ik zoet ook weeten wat Langeleede is gebuurt.

Veele totjes van mij en van mijn kinderen.

Uwen Anna.

Na twee lange oorlogsjaren een toch wel dramatische brief. Verwonderlijk genoeg laat Anna weten dat haar beste jaren als volwassene eigenlijk precies 1942 en 1943 zijn geweest. We mogen daarbij niet vergeten dat deze voor Hongarije eigenlijk de laatste jaren geweest zijn dat het land nog een min of meer eigen nationale koers kon varen. Hoewel de regent Horthy en zijn regering niet veel in te brengen hadden tegen de paramilitaire organisatie van de Pijlkruisers, die al van lang voor de oorlog met Nazi-Duitsland collaboreerden, werd het land ten minste op papier nog een eigen beschikkingsrecht toegezegd. Maar in dezelfde maand maart 1944, toen wij de laatste oorlogsbrief – een zeer korte brief – van Anna mochten lezen, werd het land bij verrassing helemaal bezet door de Duitsers, die het zwakke Hongaarse bewind niet meer vertrouwden. De geallieerden wisten dat. Tot dan was de bevolking eigenlijk helemaal gespaard gebleven. Maar aan die rust kwam nu abrupt een einde. Op 3 april vielen de eerste bommen al op Pesterzsébet, een belangrijk deel van de hoofdstad. Een ongelooflijke chaos was het gevolg. Anna en de haren zijn er in de schuilkelders met de schrik vanaf gekomen; hun woning troffen zij dan toch al in belabberde toestand aan bij hun thuiskomst. En de bombardementen hielden niet op! Er zat niets anders op dan met hebben en houden bij familie naar Parkany te vluchten, 38 kilometer daar vandaan. Zelfs op die afstand zagen ze in de verte de brandende hoofdstad!

Op 10 april 1944 schreef Anna een laatste brief naar hier. Nooit heeft ze daarop antwoord gekregen, schrijft ze. Is dit dan zo verwonderlijk? Zelfs als die brief ooit uit het half verwoeste Boedapest vertrokken is, en zelfs als hij de censuur voorbij geraakt zou zijn met het nieuws dat de krijgsverrichtingen ginds lelijk in het honderd liepen, dan is het niet zeker dat hij ooit zonder scheuren zijn weg vervolgd heeft. Geen van onze mensen uit Wachtebeke heeft die brief ooit onder ogen gekregen.

Het ergste moest natuurlijk nog komen. De winter 1944-45. Over heel Europa is dit een van de guurste winters geweest sedert mensenheugenis. Ouderen onder ons herinneren zich nog maar al te scherp de aanhoudende nijpende harde vorst en de permanent aangevroren sneeuw, die weken aan een stuk bleef liggen. Het is de winter van het Von Rundstedt-offensief in de Ardennen geweest, de laatste stuiptrekking van Hitler in het Westen. Hier is de legende "Bastogne" ontstaan.

Wat wij niet wisten toen: ginder ver in Midden-Europa zag het er nog veel erger uit. De Sovjetlegers rukten onweerstaanbaar naar het westen verder op. De inwoners van Boedapest trokken om het geweld te ontvluchten van hot naar her, tot ze vanaf 9 december al het grootste deel van hun tijd in de bunkers moesten blijven. De ring van de Russen sloot zich steeds maar nijpender rond het gebied. Op Kerstdag was Boedapest eigenlijk een dode stad geworden, waar alle beweging uit de straten verdwenen was. Van december 1944 tot einde januari 1945 heeft Anna met haar gezin en samen met nog een honderdtal mensen 9 lange weken in ondergrondse bunkers doorgebracht. In de ergste penibele omstandigheden, zonder verwarming en tijdens sommige dagen zelfs zonder eten! Weken lang heeft de strijd daar gewoed. Bij gevechten in de straat die Anna goed kende omdat ze er had gewoond, vuurden Russen aan de ene kant naar de andere zijde waar de Duitsers nog zaten. Toen het geweld eindelijk ophield, konden de overlevenden de nog resterende woestenij gaan bekijken. Boeda, nog meer dan Pest, was quasi helemaal in puin geschoten; zelfs het befaamde koninklijk paleis, een van de kroonjuwelen van Boeda, lag tegen de grond. En erger, zes sierlijke bruggen over de brede Donau lagen in fracties in het water!

Het heeft geduurd tot 25 februari tot ze van het Russisch militair commando toelating kregen om hun boeltje in Parkany te gaan ophalen. Dat was nodig: ze hadden hun eigen kleren voor de ruilhandel nodig. Voor kleren konden ze soms wel wat voedsel aankopen, met het weinige geld dat ze hadden was dat heel wat moeilijker. Daar in Parkany liep alles ook zo vlot

niet. Daar waren ondertussen Tsjechen aangekomen, die het beter vonden mee te nemen wat ze van die Hongaarse goederen zelf konden gebruiken. Dieven en plundersaars vindt men bij elk drama over de hele wereld.

Toen de oorlog dan eindelijk in mei toch ten einde was, hernam het normale leven zomaar niet vanzelf. Het loon dat aan de werkende mens werd uitbetaald volstond in geen geval voor het nodige onderhoud en het nog nijpender gebrek aan voedsel. Wij weten ook wat inflatie betekent, maar een weekloon voor 3 kilo "patatten"?... Gelukkig, noteert Anna, waren daar die brave Zweden, Zwitsers en Ieren die ons van alles hebben gestuurd, en we mogen ook onze Amerikaanse landgenoten niet vergeten. Bovenal was daar de UNRRA, een organisatie voor voedselhulp die na de vijandelijkheden door de Verenigde Naties op het getouw werd gezet.

Het enige goede nieuws dat Anna nog kan overbrengen: op 26 november van datzelfde rampjaar heeft ze een dochtertje, Anna-Marie, op de wereld gezet. Maar zeker voor dat kind ziet de toekomst er niet rooskleurig uit, vindt ze. Zelf heeft ze nu al twee oorlogen meegemaakt op 34 jaar tijd. Ze weet welke miserie ze heeft gekend na de Eerste Wereldoorlog en ze vreest dat het er in de toekomst niet veel beter zal uitzien. Werkloosheid en armoede! Uitwijken misschien, naar Amerika?

En toch geeft ze de droom niet op die haar blijft achtervolgen: nog eens de reis naar Wachtebeke aanvatten. Want er komen betere tijden, daarvan rest een overtuiging in haar gemoed. Dat het er zoals we weten nooit van gekomen is, daarvan kennen we de reden. Ze kon niet weten dat een paar jaar later het bestuur van de staat in stevige en onvermurwbare communistische handen zou vallen. In 1949 werd het IJzeren Gordijn definitief neergelaten!

* * *

Enkele pijnlijke details die Anna in de vorige brief al aan de familie Creve had meegedeeld, laat ze nu een jaar later in verkorte vorm ook aan haar oude vriendin Bertha Van Renterghem weten. Ze schrijft nu, wijdlopend met de hand, vier kantjes vol.

Pesterzsébet, 30. märz. 1947.

Mijne Zeer Liewe Bertje!

Het uwen brief van 6. januari heb ik goed ontvangen. Waar voor mij eene groote vreugde van U hooren. Waar ik zoo zeer blij dat kont ik niet afschrijven. Ik bedank veelekeer het schoone portretten en zantjen.

Ben ik blij, omdat gij wederom getrouwdt is en van het portret ziet ik dat gij wederom een zeer braaf en simpatische man heeft gekrijgen. Ben ik kontent, dat in het lewen staat gij niet meer zoo alleen. Ik hoop dat uwe meiskens hebben eene goede vader gekrijgen. Ik wensch voor U eene goede lewen en hoop ik, dat uwe naaste brief zal schrijwen van eene jongskén.

Dan bedankt ik het schoone portret van Ivonneken. Is eene zeer schoone meiskén en ziet ook zeer braaf uit. Spijtig dat ik kont niet zoo schoone portretten tegen U zenden, bij ons kont men dat nog niet betaalen. Mijn man maakt portretten van het kinderen en ik heb gewacht met het schrijwen, want wij willten van het kleine portretten trekken, schpijtig dat al lange tijden niet schoon weder altijd waar koud, heeft zeer veele schneuw gefallen en geregnet, nu zitten wij wederom in het huis, omdat regnet buiten. Zoo kont ik maar een portretje zenden van het kleine in het cuderdom van een jaar. Wij hebben eene zeer lange en zeer koud winter gehad; begint nog in oktober en tot nu waar altijd koud. Onse Paulken waar zeer groote ziek 2 maanden lang, dan waar ik in januari, dan zitten wij allen in influenza en wij hoopen, dat zal doch het lente kommen en wij vergeeten alle schlecht van het winter.

Ik ziet op het zaantje, dat uwe Vader is gesterwen, waar nog niet zoo zeer oud, ontvangt Bertje mijn medelijden.

Dan leest ik, dat het (krieg) oorlog heeft ook schlechte lewen gemakt bij U. Op 4 april zal al 3 jaar zijn, dat het eerste bomme hier gefallen is. Ik waar in het bureau, mijn man in fabriek en mijn kind t'huis met mijn moeder. Op het eerste stunde (uur) is bowen ons gefalle 4 bomme op gemeindehuis, waar ik in bureau geweest. 27 Menschen waaren dood. Waar ik zeer bang dat wat is t'huis gebuurt. Mijn moeder en kind waaren in eene bunker in het aarde en newens 12 meter is ook eene bomme gefallen op het straat, en dan nog 3 newens onse wooning zoo dat in ons huis waar voll met zand, glas en steen. Dan 1/2 jaar waaren wij weg van t'huis, dan is het schlechteste gekomen. Tegen Budapest waar 3 maanden lang het oorlog. Wij waaren 9 weeken lang in eene groote bunker in Budapest, in het hauptstad van Hongrie en konten wij niet weeten, dat wat is gebuurt met onse wooning en onse dingen. Op laatste daagen hebben wij geen eeten gehad, het menschen hebben het pfar-den geeeten van het straat. Het fliegmaschiénen hebben van morgen 8 uur tot namiddag 4 uur bommen werpen en schiستن op het zoldaten gansch bowen het huisen. Deese tijden zullen wij nooit niet meer vergeeten en zoet konnen een boek voll schrijwen.

Nu is het lewen bij ons wat verbeeterd wij konnen bijna alles koopen als vroeger, maar spijtig konnen wij niet betalen alles is zeer duur. Het brod en meel is t' weinig, wij krijgen 20 dg brood per daag, en 30 dg meel, 30 dg margarin of oil en 30 dg zuiker per maand. Nu is al veel eiers en soms vleesch.

Ik hoop Bertje dat mijn brief nog voor Paschen aangekomt bij U, zoo wensch ik goede Paschfeest en schoone eiers en alles goed voor uwe meiskens. Ik hoopt, dat bij koort tijd komt een brief met het groote nieuws. Is zeer spijtig, Bertje, dat wij zoo zeer verre zijn tegen elkander. Ik heb hier geen eene vriendin, ik ben altijd alleen gansche dag met het kinderen. Wij zijn altijd t'huis, zoet zoo goed zijn eene zoo lieve vriendin gelijk gij Bertje. Ik heb altijd gezegdt tegen mijn man, dat wij moeten eens naar Belgie komen.

Uw: Anna.

Bertha had haar leven verder kunnen zetten aan de zijde van Cyriel Steyaert. Ze heeft dit toch maar aan Anna laten weten, die van haar kant hoopt dat de tweede man van haar verre vriendin een goede echtgenoot zal zijn en een goede vader voor de twee kinderen.

**Bertha Van Renterghem en haar tweede echtgenoot
Cyriel Steyaert (1945)**

De Hongaarse vriendin van Bertha heeft wel een zeer nauwkeurig geheugen. Het relaas dat ze hier meegeeft over de bangelijke belevenissen bij de jaarwisseling 44-45, is helemaal identiek aan wat zij een jaar voordien aan de familie Creve heeft laten weten. Ditmaal kunnen we alleen nog maar daarbij vernemen dat de stedelingen van "de hoofdstad van Hongarije" het vlees van de dode paarden die ze op straat vonden hebben moeten eten om in leven te blijven! Als men echt in de details zou treden van het drama dat zich daar heeft afgespeeld, zou men inderdaad een boek kunnen volschrijven.

De oorlog is nu bijna twee jaar voorbij. Bij de korte beschrijving die Anna nog bijvoegt over de omstandigheden waarin ze daar nu met haar familie en stadsgenoten moet leven, besluiten we dat ze het samen met haar landgenoten met heel wat minder moet stellen dan wat we hier toch al gewoon waren. Ze refereert naar de klassieke chocolade-eieren die ginds ook een vast onderdeel van het paasmenu schijnen te vormen. Maar over het geheel bekeken is het daar niet schitterend. Indien iedereen die daar ziek wordt – en ze hebben allen met griep opgezadeld gezeten! – moet herstellen met de spaarzame voedselrantsoenen waarvan hier sprake, dan kan men niet van een sinecure gewagen. Met de afkorting "dg" wordt hier "decagram" bedoeld, dus 10 gram. Welnu, 200 gram brood per dag, en 300 gram margarine en evenveel suiker per maand, men kan hier bezwaarlijk over overvloed spreken. Alles wat nog meer moet aangeschaft worden, moet ook zeer duur betaald worden. Voor de Hongaren blijft het dansen op het slappe koord!

* * *

Bertha moet wachten tot 1956 voor ze opnieuw wat te lezen krijgt. De vroegere stroom van brieven die uit Boedapest naar Wachtebeke (en naar Zelzate) vloeide, droogt plots gedurende een lange periode op. Intussen heeft Anna wel een betrekking op een kantoor gekregen, want de brief die nu volgt, vier kantjes octavoformaat is heel dicht regel na regel op de schrijfmachine ingetikt.

12. maart. 1956.

Mijne lieve belgische vriendin Bertje!

Na lange tijd komt ik wederom bij U met mijn brief. Mogt niet denken, dat ik U vergeeten heeft, neen lieve Bertje denk ik altijd nog op U en ook op uwe lieve meisken, van dien ik zoo schoon portretten heeft. Van familie Creve hoort ik soms van U, ik weet, dat ge heeft een brave man en uwen

leven gaat goed en over twee jaar laten huider een schoone huis bouwen. Naar uwen bakkerij dragt het meel het zoon van mijn belgische zuster Marie Creve, uit Wachtebeke. Is het alles zoo? Uwe adres heeft ik al lang verloren, dan heeft ik van mijn zusters gevragen. Gisteren waren bij ons eene familie en als iemand bij ons komt laat ik mijn alle belgische portretten zien. Tusschen het portretten zijn de uwen ook en ik zegde tegen mij, dat morgen zal ik al alles laten staan en gaa ik U eens schrijven. Ik vraagt U zeer, zijt niet kwaad op mij en als wat tijd heeft, schrijft maar eenige woorden ook voor mij.

Tegenwoordig zijn wij allen nogal wel. Het kinderen groeien, Paul word 17 jaar, Annemarie 11 jaar in november. Alle twee leert goed en nog lange jaaren moeten naar school gaan, want zoet ik zeer gerne, dat mijn kinderen leeren meer gelijk ik. Alle twee kinderen waren in veele ziekheid, ik heeft veel verdriet van dat, mijn zenuwen zijn alle jaar schlechter. Over 3 jaar waar mijn man ook erg ziek, zijn rechter kant: voet en hand ook waar opeens kapoet, kunt niet gaan en kunt ook niet spreken 2 weken lang. 3 Maanden waar in ziekenhuis en een gansch jaar kunt ze niet werken. Nu gaat al werken, maar heeft altijd hard hoofdpijn en sprak is nog altijd moeilijk en daarom will niet spreken. Als naar huis kwam zitt maar neer en uurenlang zitt still zonder een word. Kunt wel denken hoe eene moeilijke leven is dat voor ons allen en ben ik altijd bang, dat eens kunt ze zijn werk niet doen en dan weet ik niet wat zal met ons zijn. Ik moet alles zoo afschrijven omdat kunt zoo men zien, dat veel schoon en goed kunt ik niet vertellen van ons, zoo beter als men zwijgt.

Lieve Bertje! Weet ge, dat van jaar is juist 30 jaar, dat ik ben weggekomen van Wachtebeke? Ik schrijft altijd naar mijn zusters, dat mijn schoonste droom zoet zijn eens nog eenmaal naar Wachtebeke gaan. Kunt zijn dat wij nog eens in leven elkander kunnen zien? Van mijn zuster Bertha Creve heeft ik een lange brief gekrijgen over eenige weken, warin ze schrijft van het huwelijksfeest van zijn zoon André. Zoo rap vergaat de tijd. Bij mij zijn het portretten van alle kleinkinderen van mijn belgische vader A. Creve en ik peinz, dat zijn deze kinderen nog altijd klein en opeens hoort men, dat gaan al trouwen. Uwe meiskens zijn nog t'huis? Zijn alle twee zekerwel een schoon mademoiselle. Het laatste portret is van Ivonne, zijn pl.Kommunieportret in het jaar 1946. Juist 10 jaar. Zoo is Ivonne nu al 21 jaar en Agnés is 18 jaar niet waar? Is in mijne hand uwe portret van 1927 en ook uwe huwelijks-portretten. Deze portretten zijn met het portretten van familie Creve t'zamen mijn schoonste gedenkenissen van Belgie.

Ik weet niet Bertje, dat ge verstaat goed mijn brief, of niet. Ik schreef al het flamsche taal wat aurdig en moeten huider zekerwel een beetsen lachen, maar vergeef mij, spijtig op het 30 jaar kunt ik met niemand geen een word

niet spreken, ik kunt het flamsche taal maar met het brief-schrijven onthouden, maar nieuwe worden leeren, dat is niet mogelijk voor mij en moet ik tegenwoordig juist zoo schrijven, gelijk een klein kind, want het worden kent ik niet meer gelijk vroeger.

Lieve Bertje zoet ik zeer gerne weeten, hoe gaat het leven bij U. Ik weet wel, dat ge heeft alle dag veel werk, maar zal ik blij zijn als ge maar eenige worden schrijft en verteld iets van uwe familie. Gaat ge nog naar Langelede? Als ik mijn oogen toedoet, dan ziet ik onse huis met het hof en het water voor het huis met het brugge. Ik weet, dat huilder een zeer schoone lochting gehadt met veel bloemen. Wij speelden veel t'zamen en ge heeft eene bord gehadt, gelijk in het school. Wij speelden op uwe zolder. Ik denkt nog altijd op Juffr. Haemers, zijn portret heeft ik nog altijd. Weet niet of ze leeft nog? Ik weet wel, dat bij U is alles veranderd op zoo lange tijd, maar wij zijn ook zeer verandert, mijn haar is al bijna witt. Ik heeft lange tijd veel maagpijn gehadt, nu eenige tijd is wat beter en heeft ik het hoofdpijn ook zoo veel niet. Ik weegt tegenwoordig 63 kg. Ik heeft eene naaiemaschien en daarop werkt ik met reticuls t' maken. Zommer heeft ik veel werk, soms zitt ik laat avond nog aan t' naaien. Verdient men niet veel, maar doch is wat help, zoo kunt ik iets kleeed ook koopen voor ons. Wat maken uwe meiskens t'huis? Kunnen zekerwel U veel helpen, want als klein waren, waren zeer brawe meiskens, denkt ik, dat zijn tegenwoordig ook zoo.

Wij hebben deze winter veel koud gehadt. Tot 25. januari waar goede weder, maar dan begint een groote koud, deze duurde 3 weken lang en is tegenwoordig ook zoo koud, dat van dag morgen waar -7° C. Gisteren heef sneeuw gefallen en het meteorologie zegde in het radio, dat zal wederom sneeuwen. Op het bergen waar in winter 60-80 cm. hoog sneeuw. Het onze grootste stroom, het Donau waar gansch voll met ijs en nu met het zachte weder hebben wij zoo veel water gekrijgen van beutenlanden ook, dat het Donau is 3-keer zoo hogg gelijk over eenige weken. Gansch nevens het Donau is overstromingen en veele velden, huizen zijn onder water. Op 12. januari hebben wij eene groote angst /wij waren zeer bang/ gehadt, want op morgen 7 uur begint het arde onder ons lopen en wij voelden, dat het huis zal onder onze voet weggaan. Wij lopen seffens naar het beuten en op eenige minuten waaren het menschen ook in het straat. Mijn kleine waar zeer bang en s'avonds durft niet alleen slapen. Als een auto voor onze huis gelooopen seffens denkten wij, dat wederom zal het grond onder ons weglopen, dat waar veele daagen zoo met ons.

Ik ben zeer blij, dat hoorde van mijn zusters, dat mijn belgische vader is nog altijd goed gezond met zijn 92 jaar en vierde zijn verjaardag in goede gezondheid. Op het huwelijksfeest van André Van Den Hende heeft nog gezingen. Mijn vader is het schoonste oude man, wiene ik kent.

Van mijn zuster Corlie kreeg ik dikwijls brieven, van de andere zusters maar soms, want allen hebben zeer veele werk. Nu hoorde ik, dat Corlie is ziek geweest.

Wat maken uwe meisjes op zondagen? Hebben huilder in Zelzaete Kino? Bij ons is 4 Kino en mijn kinderen zien gaarne het filmen. Mijn Paul hoort gern het dansmuziek en kunt al dansen. Ik heeft nooit niet genoeg tijd dat het leeren en nu zal mijn jongens mij dat eens leeren. Wij hebben ook een radio, hooren wij veel muziek. Als ik tijd heeft leest ik gerne goede boeken, dien schrijwen van oude tijden, van ower eenige honderdjaaren en ook van het gansch vremde landen uit Afrika, Australia enz. Als ik tijd heeft, dan maakt ik uit baumwollen kleeden voor mijn kinderen, want breien doet ik gern.

Nu lieve Bertje heeft ik alles vertellen van ons en hoopt ik, dat binnen koort tijd hoort ik van U ook. Als ge tijd heeft niet, vraagt ik Ivonne of Agnés mij eenige worden t' schrijven, dat hoe gaat uwe leven.

Zoet ik zeer gerne weten hoe kunnen huilder mij verstaan, zeker wel moeten soms lachen, want ik weet wel, dat hongarsch kunt ik wat beter brieven schrijwen.

Ik hoopt wel, dat mijn brief zal U allen in goede gezondheid vinden. Zendt ik aan uwe lieve man ook veel groeten, voor U drie veele-veele kussen van het verre.

Uwe hongarsche vriendin: Anna.

**Anna met haar kinderen Paul en Annamaria
in een park in Boedapest**

Gedurende die negen jaren zonder nieuws van Bertha, bleef Anna toch op de hoogte van wat hier aan nieuws te rapen viel, via de familie Creve. Is het alleen maar een beschaamd excuus voor het lang uitblijven van haar verdere relatie met haar vriendin, zomaar te zeggen dat ze eigenlijk haar adres kwijtgeraakt was? Wij weten in elk geval met zekerheid dat het bij de Creve's zeker wel Coralie was die zich veruit meest frekwent met de zendingen naar Hongarije bezighield, zowel wat briefwisseling als het zenden van pakketten betrof. Lange brieven liet ze dikwijls uittikken door haar dochter Cecile, die op een kantoor werkzaam was. Wie de zoon van David was die het meel in de Zelzaatse bakkerij leverde, is niet gepreciseerd; het kan zowel Robert als Cesar geweest zijn. Dat ze zelfs aan de weet komt dat overgrootvader Alois Creve nog zingt bij een trouwfeest in de familie, is niet zo verwonderlijk. "Peet", zoals hij gemeenlijk in de familie genoemd werd, liet zich nooit pramen om een of ander volksliedje ten gehore te brengen, al was het maar om te demonstreren dat zijn geheugen hem nog helemaal niet in de steek gelaten had. Sommige van die ellenlange verhalende zangstukjes waren soms wel aan de ietwat scabreuze kant. Toch lukt het misschien nog om er bij het einde van deze bijdrage een tamelijk specifiek voorbeeld van bij te voegen, in de hoop er niet te veel lezers mee te ergeren.

Zeker die verhaaltjes uit Wachtebeke doen Anna weerom denken aan haar onbezorgd Wachtebeeks jaar bij juffrouw Haemers en bij het schoolbord op de zolder van Bertha's ouders, aan de landelijke rust op de Langelede en aan haar hele pleeggezin. En, niet te vermijden, weerom ook die grote droom toch nog eens naar hier terug te komen! Daarbij begint ze zich ook af te vragen hoe de werkelijkheid er hier nu wel uitziet. De kleine kinderen van Bertha zijn al hele "mademoiselles" geworden! Anna realiseert zich duidelijk dat alles wat ze hier gekend heeft na dertig jaar wel grondig moet veranderd zijn. Ze kan het gewoon ook afleiden uit wat ook in Hongarije in de loop van die jaren helemaal omgekeerd is.

Een mooie aanleiding om over haar eigen kinderen ook een en ander te vertellen. Zoals alle ouders hoopt ook zij dat haar eigen kinderen verder zullen studeren en betere mogelijkheden zullen krijgen dan zijzelf. Een klassieke wens die men overal al heeft gehoord. Men zou denken dat zij ietwat tot haar eigen verbazing in de moderne tijden is verzeild. Ze hebben al een radio en mede daardoor zijn haar kinderen verslingerd op dansen, wat ze dan nota bene aan hun moeder nog moeten aanleren ook! Dat ze zo graag naar de bioscoop lopen zal daarmee ook wel iets te maken gehad hebben. Hoewel Anna zelf haar tijd meestal nog doorbrengt in de stijl die ze vroe-

ger in haar jeugd en later uit noodzaak altijd heeft voor ogen gehad. Om wat bij te verdienen houdt ze zich bezig met het ineensteeken en aan de vrouw brengen van "reticules". In het Wabeeks letterlijk een "netzak", in een bij ons haast nooit gebruikt Algemeen Nederlands een "karbies". Ze zet zich ook nog zeer graag aan het breien, en naait voor haar gezin klederen uit katoen (baumwolle). En als ze dan nog wat tijd vindt, leest ze historische boeken en verwijlt ze met de geest in vreemde landen.

Bij haar verslag over het buitenmaatse wassen van de Donau kunnen wij ons niet gemakkelijk voorstellen dat daar in Midden-Europa zoveel water uit het westen gestuwd kan worden. Het smeltwater uit de Alpen en ook wat daar onderweg nog bijkomt, heeft de stroom zodanig doen aanzwellen dat er, naar haar tamelijk verwarde uitleg te oordelen, tot ver buiten de oevers grondverzakkingen moeten plaatsgevonden hebben.

Een laatste pikant detail bij het afsluiten van haar brief: ze weet dat ze geen vreemde mannen mag kussen.

Die brave Cyriel krijgt de groeten, de kussen houdt ze voor de meisjes.

* * *

Had Anna bij het werk op haar "bureau" zoveel tijd over? In hetzelfde jaar 1956 volgt nu een vloed van brieven voor haar vriendin in Zelzate, bijna de ene maand na de andere. In de maand april komt al een lange getypte brief van twee lange bladzijden A4 aan.

10. april. 1956.

Mijn lieve Bertje, Cyrill, Ivonne en Agnes!

Op 31. maart s'middag ben ik juist bezig bakken en kokken voor Paasfeest, wanneer het postman komt en geef mij uwe brief. Van het schrijven ziet ik seffens, dat het is van U. Lat ik alles staan en met groote hertslaag doet ik uwe brief op. Ik leest eenmaal, dan nogeeens tot het einde. Ben ik zeer blij, dat zijt ge wederom gezond, heeft zoo schoon en braw meisjes en eene goede, werkzame man. Dan ga ik kijken het fotos. Uwe huis is eene gansch moderne, schoone huis, met zoo schoon portal, gelijk in groote stadten. Moet ge toch blij zijn in zoo schoone huis woonen. Dan neemt ik in mijn hand het portret van Langeleede. Opeens moet ik neerzitten en ik begint weenen en weenen en kunt ik niet meer zien van mijn traanen. Juist komt mijn moeder bij ons en vraagt, wat is in het brief, dat ik moet ower weenen, ik kunt geen word niet spreken, maar geef ik het foto, maar natuurlijk kunt niets aardig daarop zien. Na lange minuten kunt ik zeggen, dat hier is mijn lieve

Langeleede, dien heeft ik na 30 jaar eerst gezien. Ik heeft geen portret van Langeleede en daarom is het met mij gebeurde, dat voelde ik nog nooit niet. Ontvangt lieve Bertje mijn hartelijke dank voor. Onze Bertha heeft mij al geschreven, dat zal eens van zijn huis een portret zenden, dan denkt ik zal Langeleede weder kunnen zien en nu is van U gekomen. Hoe veelekeer denkt ik op deze weg, op het brugge, op Vader Creve en Gustaaf Celie huis. Dan L'Ecluses, J. Lippens hoorde ik wonen nog altijd daar. Familie De Wewer wonen aan het brugge. En waar woont het broeder van Juffr. Haemers? Het huis van uw moeder is ook zeer schoon en uw moeder niet ziet uit 78 jaar oud, is gansch frisch en goed sterk. Geef mijn beste groeten en handkuss, als ge naastekeer naar huis gaa.

Uwe brief kunt ik gansch goed lezen en verstaan. Op tweede Paasdag heeft ik met groote vreugde het schoon paaskaart en portretten ontvangen. Agnes is eene zeer lief en schoon meiske met zeer schoon kleed. Zoo schoon kleed kunt men hier niet koopen, want kunt men dat niet betalen. Mijn meiske vragde: in Belgie heeft alle meiske zoo schoon kleed. Ik heeft meer eerste Kommunie-portret van het familie Creve en mijn Annemarie ziet deze zeer gern. Ik zegde altijd, dat mijn kleine moet een mode-kunstler zijn, wiene de kleeden-modellen tekenen en verdienen veel geld, want staat zeer gern aan het spiegel en doet alle oude kleeden aan en speelde altijd, dat is al een vrouw is met schoon kleeden. En met zijn pop speelde ook zeer lief, maak gansch goede modellen voor het pop. Leert ook goed in het school, maar mijn Paul leert nog beter. Daarom zegde ik, dat Paul moet maar leeren, want heeft een goede hoofd. Ze leest van morgen tot avonds, boeken en boeken is zijn leven. Nu betald het school zoo veel niet gelijk als ik nog klein waar, maar men kunt niet genoeg kleeden koopen en eeten is betald veel, zoo ik verwacht al zeer het tijd, als mij kunnen helpen. Ik ziet al, dat binnen kort moet ik ook weggaan naar fabriek werken, maar ik ziet goed uit, maar ben ik zoo sterk niet. Van het jaar 1948, ben ik met mijn maag niet goed en heeft ik zeer veele hoofdpijn. Ik gaat eens naar het dokter en ik moet 6 weken lang alle twede dag morgen eene 1.20 lange gumm /sondel/ in mijn maag doen en 4 uren lang zoo liggen zonder eeten en drinken, dan 1 cm³. oil in mijn maag doen. Na het 6 week waar ik zoo zwak gelijk een zieke kat. Heeft iets gehelpen, maar ben ik doch niet goed. Mijn darmen zijn ook niet goed, bijzonderlijk mijn dik-darmen. Uwe ziekheid hoe is gekomen? Schrijft maar eens van. Ik ben altijd zoo bleek en bloedarm had ik.

Wij hebben hier nog geen goede weder, want alle nacht vriest nog en ower dag will niet warm zijn. Zoo veel geld hebben wij nog nooit niet moeten verbranden gelijk deze winter. Maar wij mogen nog niet klagen, want zijn menschen dien hebben al geen wooning en zijn kleeden, beesten en alles zijn kapoet met het water. Huilder hebben zeker wel in gazett gelezen, dat eene

groote ongelukk heeft het water gemaakt deze winter bij ons. Het Donau waar toegevrozen en dan begint van Österreich regenen en veel water is gekomen en op eenige dag heeft het Donau van 2-3 m. is 8-10 m. geworden. Veele menschen kunnen niets anders, maar het leven behouden. Gansch nieuwe gemeinden moeten nu opbouwen. Hier het fabrieks-leuten en zoldaten gaan helpen en nu moet elk hoe veel maar kunt iets gewen voor deze arme leuten. Eetengood, kleeden en geld gewen oweral in gansche Hongrie. Dan ower eenige dag waar wederom eene looping van het grond en nu op eene andere plaats als in januari. Veele huizen hadden schade. Wij hopen al zeer, dat in deze jaar zal al geen ongelukk kommen, want is juist genoeg. Maar als het weder wordt niet rap beter het boeren kunnen op het felden niet werken en dat zullen wij ook voelen.

Hier zendt ik eenige postzegelen voor uwe meiskens. Schrijft maar hoe postzegelen heeft noddig, oude of wat nu gewen uit. Ik heeft met eene kennis van ons gesproken, wiene spaart ook het postzegelen en zal ik nu dat ook leeren, hoe het gaat. Mijn Paulken doet het ook, maar maakt ze zoo veel, dat kunt niet alles goed doen. In Budapest is eene club voor het postzegels-zammeln. Hier kunt men koopen zoo postzegels, wat in het post kunnen niet gewen. Ik zoet gerne voor het schoon portretten U ook iets zenden. Als het weder beter zal zijn, maken wij ook fotos en zal ik U zenden.

Ben ik blij, dat van mijn zuster Corlie hoort ik, dat beter is, want ik ziet, dat heeft eene groote ziekte gehad. Juist ower 30 jaar heeft ik ook zoo eene ziekte van eene valling, ben ik gansch genezen, maar mijn rug voelde ik altijd als koud komt, want is hier iets toegegroeien is. Het roentgen laat dat nog altijd zien. Ower 30 jaar waar nog geen penicillin en ik moet veel aspirin opeeten om zwiten t' kunnen, want mijn rug waar voll met water.

Niemand weet hoe eene groote blij heeft ik als belgise brief komt bij mij. Ik weet wel Bertje, dat ge heeft meer werk als ik, grootere huishouden en nog winkel, maar als ge tijd heeft denkt op mij of het meiskens. Ik weet wel, dat nu met het betere weder gaan huilder gern met het auto, moet niet veel schrijven, maar eenige worden van uwe leven. Zendt ik voor het paaskaartje veele dank voor het meiskens, ik heeft nog nooit zoo schoon niet gehad. Dat is maar in beutenland gewoont zoo schoon maken. Het onze paaskaartje heeft mijn Paulken gemaakt. Heeft ze nog meer gemaakt en heeft hij het kenissen verkoopen om iets geld t' kunnen maken. Ze verdient nog geen geld, maar moet doch iets doen om het helpen t' kunnen. Mijn Annemarie heeft ook gemaakt eenige, maar waar zoo schoon niet en heeft gezegde, dat naaste jaar zal beter het maken, dan moet ik de geld ook voor hem geven. Heeft eenige forint /geld/ gespaaren en voor paasen mij eene schoone neusdoek gekoopt. Heeft betere hert gelijk Paul, maar het meiskens zijn dichtbij het moeder gelijk het jongens. Paulken wordt in november al 17 jaar oud.

Nu is ze zoo aardig, ze zwijgt altijd, spreekt niets van het leeren, van het school, moet ik alles maar vraagen, maar het kleine spraak zoo veel, als ze naar huis komt, het is altijd voll met zijn stem, spraakt juist gelijk het radio, ik moet al mijn ooren toedoen.

Lieve Bertje! Gaa ik al sluiten, want moet ge lange tijd mij gewen voor mijn brief t' lezen, uwe werk moet staan als ik nog meer schrijft. Ik kunt niet t' veel goed nieuws schrijven, maar juist het onze leven. Ge schrijft, dat zullen wij nog elkander eens zien, kunt ge dat denken, zal dat nog waar zijn? Zoo schoon en goed zal ik nooit niet meer van het leven kreegen. Ja nu in het modern leven, bij de vliegmachien, auto en trein zijn maar 3 dag verre van ons en doch zoo verre, dat ik kunt niet denken, dat eens bij U zoet mogen gaan. Hoe gelukkig zijn deze vrouwen, dien altijd in Belgie gebleven en keerten niet meer terug naar Hongrie..Als ge nogeens met deze vrouw sprak in Gent, wiene hongarrese meisken waar geef mijn groeten. Moogt ge zeggen, dat het flamse taal kunt ik onthouden, want ik waar in Belgie zeer gelukkig en mijn schoonste deel waar deze 1 jaar van mijn leven, zoo schoon, dat zal ik nooit niet vergeeten. Uwe brieven zijn schoon t' zamen met het familie Creve's brieven ik leest het dikwijls en dan heeft ik eene schrijfboek, darin schrijft ik het flamse worden. Als ik eene brief kreegt, dan neemt ik deze schrijfboek en alle worden, wat ik al een beetsen vergeten had, schrijft ik in. Kunt ik nog het Onze Vader, het Wees gegroet Maria ook. Dan zingt ik soms aan het kinderen flamse lieden: het "Jeugt Belgen" dan Viva Boma, ST.Niklaas-lied: "Op Klaasdag morgen" en dan nog eene: "Mijn vader vaart op zee...". Kunt ge nog iets van dezen? Als ge eens met Juffr. Haemers sprak zegdt maar, dat het schrijfboeken en het tekenen-boeken, wat ik in het school gemaakt heeft ik nog altijd, darin is veele prijs van Juffr. Haemers.

*Nu lieve Bertje en lieve Allen ontvang veele kussen en het beste wensen van
uwen : Anna.*

[In de marge voegt Anna daar nog bij:] *Als mogelijk is, zendt ook eenige postzegels. (Hier stekt ik 19 stukje in).*

Pas in deze brief vinden we de uitgebreide verklaring van een raadsel dat ons sinds lang bezig hield. Hoe kon Anna na dertig jaar, en nog lang daarna, al die "Vlaamse" woorden nog kennen die ze in tientallen brieven gebruikt? Vlaams en nog minder Wachtebeeks heeft ze in al die tijd met niemand meer kunnen spreken en woorden zoals "valling" en "lochting" moest ze ook in woordenboeken niet zoeken. De zoveelste keer moeten we toegeven dat onze Hongarrese Anna echt niet van gisteren was. Ze hield zelf een "Vlaams" schrift bij, waarin ze nauwkeurig noteerde wat haar opviel en

wat de betekenis in het Hongaars daarbij wel kon zijn. Pas als ze daarmee toch eens in de knel raakte, sleurde ze daar een of ander Duits woord bij, in de vaste hoop dat we dat hier ook wel zouden begrijpen. Het blijft daarbij bijna wonderlijk dat ze het schrift gedurende alle tribulaties van de oorlogsweken en de vlucht uit Boedapest toch niet is kwijtgeraakt.

Eigenlijk was de evolutie in haar schrijven ons al eerder moeten opvallen. Ze corrigeert soms zichzelf door over te nemen wat ze in de Belgische brieven vindt. Nadat ze eerst nog jarenlang de "w" voor een "v" neerpende, nadat ze nu ook al vaak "onse" door "onze" vervangt, kunnen we niet anders dan besluiten dat ze de schrijfwijze van haar Belgische correspondenten zo nauwkeurig mogelijk napluist. Dat valt nog meer op als we eraan denken dat ondertussen hier ook een "nieuwe spelling" werd ingevoerd. Anna heeft hier op school nooit anders gekend dan de "dubbele ee" en de "dubbele oo", plus daarbij nog de "sch" in bijvoorbeeld "mensen". Tot het einde van de veertiger jaren schreven wijzelf trouwens niet anders. Het valt nu toch op dat Anna zo nu en dan haar spelling daaraan aanpast.

Heel mooi blijft daarbij ook dat we kunnen constateren dat vooral bijna gedwongen geheugenwerk dat juffrouw Haemers haar heeft ingepompt, in haar hersens is blijven hangen. Niet alleen de dagelijks verplichte gebeden, maar ook "Viva Bomma" en "Mijn vader vaart op zee...".

Er is hier ook sprake van een Hongaarse die nooit naar ginds teruggekeerd is en nu in Gent woont. Moeten we hier veronderstellen dat het om Magda Farkas gaat, van wie wij de belevenissen in ons Jaarboek 2009 reeds uit de doeken gedaan hebben?

* * *

Nauwelijks enkele weken later ontvangt Bertha Van Renterghem opnieuw een brief. Drie getypte kantjes octavo heeft haar vriendin weer zonder moeite samen gekregen.

22. mai. 1956.

Mijn lieve en beminde Bertje!

Uwe lieve brief met het veele postzegelen heeft ik zeer goed ontvangen en heeft ge mij een groote vreugde meegemaakt. Ik waar al bang, dat met het postzegelen komt mijn brief niet bij U aan, maar ge heeft zoo veel gezenden en is alles darin geweest. Binnen eenige minuten waar het tafel voll en kunt ik niet genoeg kijken, hoe schoon stukken zijn tusschen. Ik durft het

schoonst nog niet zenden, maar nu zendt ik voor U ook meer, eenige stukken kunt men hier niet t' veel kreegen. Maar ik will U vraagen, dat met het postzegelen afnemen moet zeer oppassen. Is het beter afschnijden, want als een gans klein stukje kapoet is, dan het ganse postzegelen ongebruikbaar. Ik kunt eene sorte gans t' zamen maken, dat staat uit 12 stuk. 2 Andere is 1. mei-postzegels en als op eene postzegelen is opgescrijven: "Magyar kir.posta" dat will zeggen: "Hongaarse, koninglijke post", dezen zijn allen nog ower 12 jaar uitgegewen, van 1945 zijn al hier geen koninglijke post niet. Hier zendt ik nu 28 stuk. Zammeln ik het voort en als ik eene sorte gans gedaan heeft, dan naastekeer zendt ook.

Gisteren heeft ik eene groote vreugde gehad. Hier komt bij ons eene vremde vrouw van Budapest en zegde, dat is van Belgie gekomen. T'eerst kunt ik niet verstaan. Een vrouw, wiene van Belgie bij ons komt, hoe is het mogelijk. Dan zegde, dat van mijn zuster Corlie heeft eenige postzegelen en chocolaat meegebringen voor mijn kinderen. Kunt wel denken hoe groote vreugde waar dat voor ons allen. Een vrouw, dien zoo gelukkig is, een gans maand waar in Belgie juist in het dorp Moerbeke. Zijn zuster nog al gans klein meisen in Belgie gebleven en nu zijn zuster van hier is naar Belgie gereizen. Ik dachte altijd, dat is tegenwoordig niet mogelijk. Zegde, dat mijn zuster is al genezen, wat hoort ik met groote vreugde. Waneer deze vrouw bij ons gekomen heeft ik juist eene groote hoofdpijn, zoo kunt ik niet alles van hij vraagen, maar ik heeft zijn adress en zal ik eens bijgaan alles t' goed naavraagen. Kunt wel denken hoe smekt voor mijn kleinen het belgische chocolaat, wat heeft ik ook zeer gern eeten als ik in Belgie waar. Is veel beter als hier. Ik ziet op deze chocolaat, geleijs op eene wonder, dat is waar, dat deze is zoo verre gekomen bij ons. Ik heeft ook zeer schoon postzegelen gekreegen, zal ik probieren verkoopen, maar nu liev ik al zoo zeer het spaaren, dat kunt wel zijn dat met oude hoofd zal ik ook postzegelen gaan spaaren. Is eene groote plezier als eene stukje, wat wij nog niet hebben, kunt men bijspaaren.

Ik denkt dat bij U is al ook eene schoon weder, bij ons tegenwoordig regnet veel, maar is geen koud en dat is een groote gelukk, want rond 10-13 zijn zier dikwijls groote vriesen, dan gaat veele groenten kapoet. Wij kregen veel salat, spizane en dat komt zeer goed na het lange winter. Kunt men hier nog veel appel ook kreegen, verleden jaar waar zeer veel en heeft lange jaaren zoo goedkoop niet geweest. Maar spijtig ik moet voor mij alle vruchten kokken, anders kunt ik niet eeten, want ik heeft pijn in mijn maag en darmen. Mijn dikke darmen zijn al afgedalen en mijn buik is altijd zoo dikk. Ik drink soms morgen een lepel oil, dan veel medicin-water, wat maken het maag beter. Deze water wat zeer goede geneesmiddel is, kunt men voor eenige cent kreegen op het plaats waaruit het deze water uit het grond komt.

Budapest is rijk in deze medicin-water en rond deze water maken groote hotels, baden-gebouwen voor reumatisme, en veel andere zikten. Maar men moet ook veel tijd ook hebben om altijd na t' kunnen gaan. En is het best, als men t' veel niet werkt en rust heeft. Ik weet wel, dat met mijn buik zal ik eens ook veel ziek zijn. Van het dood ben ik niet bang, maar van het lijden ben ik ja.

Ik vergeet nog schrijven, dat deze vrouw, wine bij mij geweest, heeft nog zijn 3 jaarige jongens heeft ook meegebringen naar Belgie. Het ganse rijze duurde maar 36 uren. Van hier kunt men ook naar Tsescoslovakei, naar Sovjetunion, naar Osterreich, naar Italien, Jugoslavien veel leichter gaan gelijk verleden jaar. Kommen hier ook veele vremde mensen. Van Engelland waaren hier jongens ower eenige week. Men ziet dat het landen zijn al zoo verre niet van elkander gelijk ower 20-30 jaar, want nu is meer vliegma- chien, autocar, automobil enz. Als uwe meiskens eens trouwen, zoet goed zijn hier bij ons kommen voor haar trouwreis. Kunnen bij ons wonen en onze schoon land eens gaan kijken. Wij hebben in Budapest veel schoon cinema opern.-huis, onze "Balaton" staanwasser kommen alles jaaren veel mensen kijken van buitenland. Ik zoet zeer gerne als mijn Paulken wat grooter wordt, moet kunnen naar beutenlanden rijzen en veel leeren.

Wij lezen zeer gern het boeken van vremde landen. In deze dagen hebben wij 3 groote boek gekrijgen voor lezen van Afrika. In deze boek leest ik ook veel van het belgischen Congo. Als in film spelen van verre landen, dat gaan wij altijd gern kijken. Verleden week speelden hier van Holland. Op deze winter hoe eene groote schneuwen geweest, waait het zeer; het autos moeten op straat staanbleven, want kunten niet vooruit gaan van het onwe- der. Hier spelen nu het film "Ali Baba". Deze is een film van Frankrijk en spelde het Ali Baba: Fernandel, de groote komödiesspeeler. Met Fernandel kunnen wij hier nog veel andere films ook zien. Zijn ook schoon het filmen van Engeland.

Met eenige dagen zijn Paulken gedaan met het school, maar Anneken gaat nog tot 15. juni. Deze winter om het erg koud moeten veel t'huis zijn en nu duurde het school lang. Wij zeggen altijd, dat zondag gaan wij al in het ber- gen en wouden. Rond Buda /dat is het rechtse deel van Budapest/ zijn schoon bergen van hoog tot 500 m. en veel schoon wouden, met berg-trein. Sondags gaan veel duizend mensen naar het beuten, maar spejtig, dat meer of een uur moet men rijzen met het tram, het autocar is een beetsen duur voor 4 persoon. Maar tegenwoordig regnet bijzonderlijk veel als zondaag is. Paulken waar ower 2 week en moet van morgen tot avond met regnen-pale- tot zijn en groote zware schooeien, omdat regnet en regnet. Hoe goed als men een auto heeft, kunt zoo verre gaan hoe maar will.

Lieve Bertje! Ik ben altijd zeer blij als van U hoort. Hoopt ik wel, dat het

postzegelen kunt goed gebruiken. Zendt ik veel groeten voor uwe man en ook veel kussen voor uwe lieve meiskens. Als ik portret heeft, zal ik ook zenden, maar het weder moet eens beter zijn.

Hoopt ik wel, dat mijn brief vindt U allen in goede gezondheid. Zendt ik veel handkussen voor uwe lieve moederken ook.

Uwe Anna.

Terwijl Anna laat opmerken dat verzamelaars van postzegels zelfs niet kunnen velen dat er ook maar een tandje aan de randen ontbreekt, verwijst ze ons ook naar de geschiedenis van haar land. Tot 1944, onder het regentschap van admiraal Horthy, was Hongarije formeel nog een koninkrijk. Vandaar de "koninklijke post". Toen de sovjettroepen daar nadat de Duitsers teruggetrokken waren de macht in handen genomen hadden, was het vanzelfsprekend uit en over met het predicaat "koninklijk".

Opvallend is dat hier wordt aangestipt dat het er nu, in het jaar 1956, toch wat soepeler schijnt aan toe te gaan. Kijk eens, een vrouw kan zonder moeite iemand hier in België komen bezoeken. Bovendien laat Anna enigszins opgelucht weten dat de Hongaren nu al naar tal van "buitenlanden" kunnen reizen. Zij wijst erop dat Boedapest eigenlijk een luxueuze kuurstad is, waar nogal wat heilzame waterbronnen door veel mensen, ook wel toeristen uit andere landen, bezocht worden, evenals trouwens het Balatonmeer. Terzijde weze hier even erop gewezen dat ze met "staanwasser", een stilstaand water dus, een door land ingesloten meer bedoelt. Omdat ze blijkbaar ook het woord "mantel" niet kan opdiepen, gebruikt ze maar het indertijd in Wachtebeke gebruikelijke "paletot"!

Om te verklaren dat het er in dat jaar 1956 toch wat lossier aan toegaat daar in het Oostblok, hebben we geen geschiedenisboek nodig, een duik in ons geheugen volstaat. Reeds in februari 1956 barstte in Rusland de bom van de destalinisatie. Van lieverlede, stilletjesaan, kon men ook in de satellietlanden voorzichtig laten merken dat men toch niet zo gelukkig was met de bestaande toestand. Dat legt uit waarom Anna in het bedoelde jaar niet minder dan 7 (zeven!) brieven naar haar vriendin zond. Eigenaardig genoeg vinden we in de verzameling van de familie Creve, die we reeds publiceerden, een dergelijke reeks van 1956 niet. Wellicht is die bij de opruiming van de inboedel van het huis van Cecile, dochter van "zuster Corlie", na haar overlijden in 2002 verloren gegaan.

Volgende handgeschreven brief reeds in augustus, twee A4-vellen volgend:

7. VIII. 1956.

Mijn beste vriendin Bertha! Lieve familie!

Wederom lang tijd is voorbij, dat wij van elkander iets hooren heeft. Met het lente heeft ik meer werk gehad nevens het naaimachien, maar nu heeft ik meer tijd, spijtig het geld is weiniger.

T' eerst en vooral lieve Bertje veel-veel dank voor het schoon kaarten van Langelede. Is zeer lief van U, en moet ik wederom zoo weenen gelijk vroeger. Maar dat waar juist het eerste dag, nu kunt ik al zonder weenen in hand nemen. Aardig is het natur van een mens. Maar weenen, dat gaat bij mij rap, als men hard sprekt tegen mij, weent ik gelijk een kind. Mijn zenuwen zijn niet genoeg sterk.

Ik gewacht tot nu met het schrijven, want zoet ik gerne eenige photos zenden, maar bij ons gaat dat doch zeer langzaam. Al 3 dagen zijn het portretten gemaakt, maar het film moet men in het photo-winkel dragen om t' klaar maken. Mijn Paul doet dat andersmal, maar tegenwoordig werkt in een konzervfabriek en als naar huis kwam loopt seffens voort bij kenisen of naar kino, en juist nu is tegen het water (Donau) want beuten is 34° C in schaduw. Deze is het warmste dag van deze jaar. Ik schrijf maar deze brief en hoopt, dat binnen 3-4dag dan zullen het portretten klaar zijn. Dan zendt ik hier wederom eenige postzegels en hoopt ik wel dat kunt gebruiken. Ik heeft veel schoon postzegels gekreegen van eene nichte mijn man, wiene in Tsescoslovakei woont, maar zij spaart nu geen postzegels. Zij spaart het zantje, wat op het lucifer-dose is. Deze zantje komt juist zoo goed af in warm water, gelijk het postzegels en deze nicht heeft al 3000 stuk. Ze kreeg dat uit gansch vremde landen, nog Suid Amerika ook en van gansch Europa. Ik komt nu wederom met een groote vraage bij uwe meisjes: als ze tijd hebben spaaren voor mij zoo zantje van het lucifer-doze. Zal ik zeer dankbaar zijn, zal ik ook van hier zenden, als iemand dar dat spaart.

Heeft ik geschreven, dat Paul werkt in eene febriek. Van 20 juni maakt ze dat moet vroeg morgen (? 5) opstaan en soms s'nachts ook gaan werken. Natuurlijk is maar in het vacantie en met september gaat naar het school. Heeft goed geleert verleden jaar ook. Anneken leert zoo goed niet, maar zoo eene meisje genoeg als gezond is.

Mijn man is altijd het zelfde met zijn hoofdpijn, eet zeer veel medicin, 2-3 sorte en 3-maal/dag. Nu met het groote warm ben ik ook niet goed, mijn voeten zijn zoo moe, kont ik niet t' goed gaan. Ik weegt 70 kg en voelde ik zoo goed niet, gelijk als ik mager geweest. Ik heeft al het "klimax" wat maakt het vrouwen ziek genoeg en is nog t' vroeg in mijn ouderdom. Hier

gewen geen goede medicin daarop en zoo moet men lijden dag na dag. Ben ik dikwijls zoo moe, dat is zwar nog met iemand spreken ook.

Ik heeft een huwelijk-kaart gekreegen van Marie Creve. Mihael heeft getrouwen. Nu is al de 3-de van deze jaar in het familie. Nu moeten al het meiskens ook van het familie Creve kommen, want dezen waren allen jongens.

Hier in Budapest zijn tegenwoordig veele mensen uit beutenlanden. Zondag hebben wij schoone auto's gezien uit Holland. Hier is eene familie, dezen hebben familden in Holland. 3 Meisjes waaren nog in 1924 in Holland gebleven, zijn daar getrouwdt en nu kommen hier naar Pesterzsébet bij haar ouders met eene 7 kindren.

Lieve Bertje! Denkt ik met veel liefde op U allen en zendt ik mijn beste groeten en kussen voor U allen. Verteld eens hoe is het zomer bij U afgelopen.

Uwe: Anna.

Nostalgie naar Langelede laat zich in deze brief makkelijk herkennen. De epistels die ze van hieruit krijgt zit ze dan ook secuur na te pluizen. Dat blijkt alleen al uit het feit dat ze haar eigen spelling hier en daar aanpast aan wat ze leest. Voor de eerste keer schrijft ze "Langelede" met één "e" in "lede". Ook onze ouders en de oudsten onder ons hebben in 1947 onze schrijfwijze moeten gelijkshakelen met de zogenaamde "nieuwe spelling". Anna volgt soms, zonder daarom helemaal consequent te zijn. Waar ze vroeger altijd dubbelke "aa" schreef in bijvoorbeeld "daagen" en "draagen", en dubbele "oo" in "loopen", heeft ze nu toch gemerkt dat één enkele "a" of "o" het ook wel doen.

Ze heeft het ook terloops over de moeilijke periode die vrouwen op een bepaalde leeftijd moeten doormaken. Karakteristiek is wel dat ze het daarover alleen maar heeft met haar vriendin, iemand van haar leeftijd. Bij haar correspondentie met haar pleegfamilie rept ze daarover nooit met één woord!

* * *

De volgende brief beslaat twee getypte bladzijden, echter met dubbele interlinie.

Budapest, 3. sept. 1956.

Mijn lieve Vriendin Bertje! Lieve Familie!

Met het grootste vreugde heeft ik uwe brief ontvangen. Als ik in mijn hand neemt, weet ik seffens, dat zal zeer veele postzegels of prentjes in zijn. Maar

zoo veele kunt ik doch niet denken. Durft ge opeens zoo veel zenden. En hoe schoon zijn deze prentjes. Kunt ik nooit niet denken, dat zoo schoon zoet zijn. Opeens zitt ik nevens het tafel en binnen kort tijd waar het tafel voll. Mijn kinderen zegden, dat zullen ook sparen, want dat is zoo zeer schoon. Spijtig bij ons is dat nog zoo schoon niet. Lange jaaren waaren altijd het zelfde, maar nu kunnen wij al zien, dat heeft het fabriek veel sorte gemaakt en alle weken kommen het nieuwe, maar niet zoo kleurig en het papier is ook zoo goed niet. Gisteren waar ik in Budapest in het staad. Op alle plaats, waar het cigarettten verkoopen, kreeg ik deze doosjes en kunt ik 12 stukjes koopen. Zoo kunt ik in deze brief al ook zenden. Zegd maar aan deze lief klant, dat ben ik zeer blij, denkt ik op ze met groote dankbaarheid. Zal ik het ook spaaren en ik hoopt wel, dat uit Tsescoslovakei zal ik binnen koort ook kreegen en dat ook U verzonden. Ik zend hier ook eenige postzegelen en portretten ook. Lieve Bertje U bedankt ik ook zeer, dat ge zoo lief zijt met mijn vraag U werk maken.

Bij ons is tegenwoordig volle zomer, zoo heet, gelijk in juli anders. Spijtig mijn hoofdpijn komt meer als warm is en ik heeft dikwijls zeer zwaare daagen. Jujst van dag waar ik bij dokter, maar als men geen geld niet heeft, dan moet zoo veel loopen, dat zou zieker zal zijn als vroeger.

Van gisteren gaan al mijn kinderen naar het school. Paulken heeft maar jujst een week vacantie gehad, want heeft ze in eene konzervfabriek gewerkt in ganse zomer. Van zijn geld koopen wij iets kleed voor het winter, want groeit zeer en alles is rap klein. Nu tot januari zoet men noddig hebben nogeens zoo veel geld, wat wij kreegen, want moet men nog kolen, pataten enz. koopen. Zoet ik niet gerne opstaan. Allen kommen bij mij: moeder geeft mij geld, moeder is dat noddig, moeder ik moet het koopen, zoo gaat ganse dag. Ik moet al wat werk zoeken, want gat dat niet meer. 2 Kg. brood is noddig voor een dag. Kunt wel denken, dat newens het brood moet men nog iets anders ook eeten. Op deze zomer is de vruchten zoo duur en het groenten ook. Is nog gelukkig, dat Paulken heeft op eene konzervfabriek gewerkt en heeft soms vreuchten gehad.

Bij ons waar voor eenige daag eene famielde van mijn man uit Tsescoslovakei. Nu kommen van beutenlander zeer veele mensen hier. 3 Hollandse familie waar ook hier niet verre van ons. Deze zijn 2 meisken en eene jongens, dien nog ower 30 jaar in Holland gebleven, daar hebben zij trouwen en nu met zijn kinderen waaren bij zijn ouders. Als ik iets hoorde, denkt ik altijd op Wachtebeke. Het familie Creve is al zoo groot, zijn veel jongens, kunt zijn, dat eenmaal iemand bij ons komt. Ik probiert dan lui vlaams spreken, maar dat gaat mij zeer moelijk. Nu kommen hier alle dagen vliegmaschienen uit Holland en binnen kort tijd zal vliegmaschien vliegen naar Brussel ook. Nu kunt men hier gans goed kommen van Bulgaria.

Romenien, Osterreich, Tsescoslovakei. Van Westen zal dat ook veel verbeteren.

Hoe gaat bij U tegenwoordig? Ik weet wel, dat bij zoo hard warme tijd is niet t' best newens een bakkerij zijn, maar voor U is al zeker gans gewoont is. Uwe man is gezond? En het meisjes hoe zijn? Uw moeder op Langelede is gezond? Mijn moeder word in deze maand 66 jaar oud en maar nu begint wat witt worden en ik ben al gans witt. Ben ik dikk, maar dat is van het oudheid gekomen en ook van het "climax". Ik weet niet hoe het in vlaams noemen. Deze makt het vrouwen gans zenuwig, ik voelde mijn hoofd altijd zoo groot en t' nachts voelde ik mijn rechte kant niet. Dat duurde al 4-5 jaar.

Lieve Bertje! Als ge geen tijd heeft, maakt geen zorgen met het schrijven, ik weet wel, dat ge heeft meer werk met het winkel en groote huishouden, als ik. Ge zijt ook blij als een beetjen rust heeft. Als ik tijd heeft zal ik meer schrijven, moet niet seffens antwoorden. Hier zendt ik wederom postzegelen, maakt ge met dat geen zorgen voor U.

Verleden week heeft ik van Alois Creve jr. en van zijn vrouw Andrea een zeer mooie portret gekreegen van zijn huwelijk. Heeft ge dat al gezien? Zijn een zeer schoone paar. Michael David heeft ook getrouwd, dat weet ge zeker wel van Cezaer. Ik zendt voor hem veel groeten als ze bij U kwamm.

Nu heeft ik nog twee vlaamse brief om t' schrijven. Denkt ik nog veel op Juffr. Haemers ook, zijn portret ik hier nevens mij. Heeft ge met het hongaarise vrouw in Gent gesproken?

Lieve Bertje sluit ik mijn brief, ontvang mijn beste groeten en veel-veel dank voor het prentjes. Zijt ge mijn liefste vriendien. Veel groeten voor uw man en uwe meisjes.

Uwe hongaarise vriendin: Anna.

[Anna ondertekent met de pen, en met dezelfde pen voegt ze daar ook nog bij:] *9 stuk postzegels - 4 prentjes - portret.*

Zoals reeds hoger gezegd, nemen de contacten van de Hongaren met het buitenland steeds maar toe. Anna verwacht zo half om half dat iemand van de Creve's misschien ook wel eens langs zal komen. Jammer genoeg zal ze daarvoor moeten wachten tot 1989, het jaar dat Maurits Creve jr. toch nog eens tot bij haar is geraakt. Ergens sprokkelt ze ook wel wat weetjes over haar pleegfamilie uit wat ze van Bertha verneemt, die Cesar David als leverancier van haar meel over de drempel krijgt: tenslotte de zoon van haar pleegzuster Marie. Bij deze al te optimistische verwachtingen weet Anna nog niet wat de inwoners van Boedapest een paar maanden later boven het hoofd zal hangen!

Verder omschrijft ze in deze brief toch nog een aantal klachten. Het dure leven, dat ze voor een deel moeten ondervangen met onder andere vakantiewerk van zoon Paul in een conservenfabriek. Een kleine surplus is daarbij dat hij nu en dan met wat vers fruit naar huis kon komen! En dan ook nog wat verwijzingen naar haar eigen gezondheid; uitsluitend voor haar vriendin ook daarbij de miserie bij de "climax", de menopauze!

* * *

Amper een maand later een handgeschreven brief van een paar kantjes.

5. okt. 1956.

40 stuk zantjes en

14 " postzegels is bij.

Mijn lieve Bertje ! Lieve familie !

Ik hoopt dat mijn laatste brief met portret en prentjes is goed angekommen bij U.

Nu zendt ik wederom eenige prentjes, want van Tseskoslovakei heeft ik schoone stuken gekreegen een brief waar gans voll. Mijn man heeft een nicht daar en deze spaart het ook en heeft mij veel gezonden. Ik hoopt, dat het lieve klant van U zal blij zijn zoo schoon t' kreegen en naastekeer zal ik nog van andere landen ook zenden. Ik heeft al 35 stuk t' zamen van het hongarse, maar nu zendt ik het tsescoslovakei.

Ik hoopt lieve Bertje, dat zijn huilder allen in goede gezondheid. Het zomer is spijtig al voorbij is. Nu kommen het lange avonds en het koud. Bij ons heeft 2 maanden niet geregnet, alles is zoo drog dat kunt men dat niet afschrijven. In lente hebben wij groote water en nu erg drogheid.

Het kinderen bij ons gaan al 5 week naar school. Anneken is zeer mager, in het vacantie is niet sterker geworden. Heeft "A" vitamin en andere medicin gekreegen, want is zeer zenuwig.

Anders gaat alles gelijk vroeger. Ik zitt bijna ganse dag aan naaien. Het andere werk in keuken moet ik zeer rap maken. Men lopt ganse dag en ganse leven en eens is dan alles voorbij niet waar?

Lieve Bertje! Als ge eens tijd hebt vertelld mij hoe zijn het prentjes aangekommen. Vertelld ook iets van U allen.

Nu sluit ik mijn brief en zendt ik aan U allen veel-veel groeten en kussen. Hartelijke groeten aan uwe man en uw moederken.

Uwe: Anna.

* * *

Tussen deze brief en het simpele ansichtkaartje dat op het einde van dit-zelfde jaar hier zal aankomen, zijn de levensomstandigheden in Hongarije helemaal omgedraaid. Want een regelrechte revolutie kan men toch echt een hele ommekeer noemen? Einde oktober werd het de Hongaren te veel. In Boedapest brak de opstand tegen het bestaande regime uit. Al spoedig kregen de revolterende volksgroepen de macht in handen, mede met de steun van het leger. Nagy, opnieuw als premier, en generaal Maléter namen het roer over en onder de bevolking raasde een ware euforie. Eindelijk baas in eigen huis! Lang hebben ze van deze nieuwe verovering niet kunnen genieten. Reeds op 3 november viel een overrompelende Sovjetkrijgsmacht het land binnen. Er volgde een golf van arrestaties, gevangenisstraffen en zelfs executies. Het duurde weliswaar nog tot februari van het volgende jaar 1957 voor alle verzet inderdaad helemaal platgeslagen was, maar de bevolking wist na een paar weken al wie nu echt de baas was.

De sliert brieven uit de Hongaarse hoofdstad houdt bruusk op. Ook de familie Creve kreeg einde 1956 geen nieuws meer door. Alleen een wenskaartje met enkele nietszeggende woorden kwam tegen de jaarwisseling nog aan. Precies als ook het geval was met wat Bertha ontving. Op de voorzijde van het kaartje een foto van de golven van het Balatonmeer; op de verso volgende geschreven tekst:

*Madame Cyriel Steyaert-Van Renterghem
bakker
Zelzaete Belgium
Groenstraat 37*

12 XII. 1956.

Mijn beste Bertje!

Op 29 nov. heeft ik alle twee brief goed ontvangen. Doet mij verdriet uw lieve moeders dood. Ontvangt mijn diep medelijden. Wij hebben ook zeer zware dagen gehad, maar allen zijn toch t' zamen en gezond gebleven. Dank voor het veel prentjes, zal ik ook zenden, als mogelijk is, want ik heeft al veel. Ik hoop dat mijn kaart vindt U in volle gezondheid en wenscht ik U allen een schoon Kerstfeest.

Uwe vriedin: Anna.

Duidelijk tegen haar gewoonte in reageert Anna op een toch wel zeer ingrijpend bericht als het overlijden van Bertha's moeder toch opvallend laco-niek. Ze zendt een open en bloot kaartje, als wou ze aan mogelijke censuur in die dagen tonen dat ze echt niets te verbergen had. Ook al de datum, half

december, schijnt aan te geven dat het hier alleen maar om een kerstwens gaat. Alleen "zware dagen" verwijst vluchtig naar wat ze daar met haar familie de laatste weken heeft meegemaakt in Boedapest. Ook het uitzicht op het Balatonmeer is zo onschuldig als mogelijk. Het is overduidelijk dat het kaartje niet van daaruit verzonden is: midden december is niemand daar nog met vakantie. Balaton is alleen het uithangbord van een zienswaardig Hongarije!

* * *

Nadat János Kádár in de laatste weken van november en de hele maand december het bewind vast in handen had gekregen, met de steun van de militaire macht van de Sovjets, zijn de teugels vermoedelijk al ietwat gevierd, want begin januari komt hier nu toch een handgeschreven brief aan, die toch ietsje de sluier oplicht over de voorbije gebeurtenissen. Handgeschreven. Zoals trouwens ook de volgende, die in februari arriveert. We kunnen daarbij twee verschillende redenen bedenken. Werkt Anna niet meer in haar "bureau", zodat ze niet meer over een schrijfmachine beschikt? Of durft ze eenvoudig op haar werkplaats geen brieven meer intikken die zonneklaar niet voor de eigen diensten bestemd zijn?

2. jan. 1957.

Mijn lieve en beminde Vriendin Bertje!

T'eerst en vooral wensen wij U allen eene betere en en zegenvolle nieuwjaar. Ik weet wel, dat U allen in het einde van verleden jaar, groote slag van Hemel gekregen met uw lieve moeders dood. Deze zware uur komt bij alle mensen en is gelukkig, als niet vroeger komt. uw moeder heeft een schoon, lange leven gekregen van het Hemel, maar ja ik verstaat voor een kind is altijd t' vroeg. Uw moederken heeft zekerwel veel vreugde met zijn kinderen en kleinkinderen gehad en heeft een werkzame, zegenvolle leven gehad. Ik zal lezen voor zijn ziel en ik weet wel, dat is veel gelukkiger als wij, wiene op erde zijn. Ik bedank U het schoon doodsbild.

Ik hoopt zeer, dat mijn brief vindt U in volle gezondheid. Hoopt ik ook, dat mijn kart is angekomen bij U. Nu gaat het post zeer langsam. Van Moerbeke heeft 12 dag op het weg geweest het laatste brief.

Nu met het begin van een nieuwe jaar zoet wij zeer gerne een betere krijgen, want het verledene waar voll met ongelukk. Jujst ower een jaar in januari heeft een autobus in Donau gevallen van eene brugge, dan op 16 jan. het grond begint onder ons wiegen, veel huizen kapoet geweest, dan 7 weken lang zoo hard winter is gekommen, hoe groot al 75 jaar niet geweest. Dan in maart groote owerstoming van het Donau, nog in april waren het

landen onder water. Dan in herfst heeft 3 manden geen regnen, alles waar drog op felden. Eindelijk het grootste: in oktober juist gelijk een oorlog. Veel mensen dod en groote schade oweral. Ik waar nog niet in stad, want ik ben bang t' zien hoe kapoet zijn het huisen en het straten. Ik maar weet hoe mij vertellen. In november 1 week lang waren wij onder het grond, wij slapten op stulen t' zitten. Kunt wel denken hoe vreugde waar wederom in ons bed slapen. Nu gaat het leven wederom beter moeten wij niet meer uuren lang in koud staan om brod t' kreegen. Veel mensen dien schade hebben, kreegen hulp van het roode kruis. Het kinderen gaan van 23 okt. niet naar school. Anneken en Paul zijn nu wat dikker, ik lat hen lang slapen en loopen zoo veel niet gelijk in zommer.

Het kerstfeest waar gans stil en zoo vreugdevoll niet gelijk anders. Waar moelijk iets t' koopen, duizend en duizend mensen oweral voor het winkels. Maar nu zullen veel mensen zonder werk bleven, want het fabrieken geen kolen hebben en kunnen niet werken. Ik ben ook zeer bang met mijn man. Met het feestdagen waren kenissen bij ons geweest, dan altijd verteld ik van mijn belgise leven, van mijn goede pleegvader en lieve zusters en broeders, wiene na zoo lange jaaren denken op ons en helpen mijn kinderen. Dan lat ik het portretten t' zien en van U vertelde ik ook veel, hoe eene brave vriendin geweest ge en heeft zoo schoon meiskens. Lat ik uw schoon huis ook zien. Dan mijn lieve Langeleede. Van Juffr. Haemers heeft ik ook portretten. Als eens mogelijk is schrijft mij zijn adress. Eens van Corlie hoorde ik, dat in een kloster is in Gent.

Hoe zijn uw zusters en broeders? Hebben huilder altijd zoo veel werk in bakkerij? Schrijft maar veel van uw man, meiskens en uw werk, hoe gaat een dag bij U. Aan uw klant zendt ik prentjes. Mijn nicht in Slovakei waar zoo blij dat ik kont niet afschrijven. Heeft mij een pak brasilianse prentjes gezenden, dat geef ik hier. Nastekeer zal ik portretten ook hebben, dan zendt ik U.

Veele veele kussen en groeten van: Anna.

Nadat eindelijk het ergste voorbij schijnt te zijn, komt Anna nog eens terug op het wel zeer rampzalige jaar dat ze met haar gezin, familie en kennissen achter de rug heeft. Ze herhaalt nog eens wat reeds vanaf het begin van 1956 allemaal tegengevallen is, verhalen die we allemaal al kenden uit haar vorige epistels.

Pas dan haalt ze naar boven wat vanaf oktober het leven bepaald heeft. Alsof het oorlog was! Samen met de kennis die we over die periode reeds opdeden, weten we hiermee al genoeg. Verblijf in een kelder onder de grond, doodsbang bij het geratel van Sovjettanks die door de straten dreun-

den, overal doden en beschadigde straten met vernielde huizen. Zo erg dat ze vanuit Pesterszébet een maand later nog niet de moed gevonden heeft om zelf het verwoeste centrum van de stad te gaan bekijken.

De verdere gevolgen zijn ook niet min. In rijen aanschuiven om toch maar aan brood te raken; weinig inkomen door werkloosheid, kinderen weken thuis houden van school. Geen wonder dus ook dat het kerstfeest ginds overal in mineur gevierd werd! Het interval tussen de calamiteiten die over Hongarije neerdalen schijnt steeds maar kleiner te worden.

* * *

In februari kribbelt Anna nog een paar kantjes octavo vol.

17. II. 1957.

20 stuk prentjes
allen is hongars.

Mijn lieve en Beminde Bertje ! Lieve Familie!

Uw nieuwjaar-wensen heeft ik goed ontvangen, wij waren blij, dat zoo schoon kaart is gekomen. Daarop geweest, dat mama brief volgt. Maar tot nu is van U geen brief niet gekomen. Maar hoopt ik zeer, dat zijt ge goed gezond, maar heeft geen tijd.

Het prentjes laatste keer heeft ik gans goed ontvangen en nu zendt ik weder. Nu zal ik veel spaaren, want met het pakken uit beutenland en met het help van rode kruis kreegen veel mensen ook luciferdozen ook.

Nu, wenn ik deze brief schreef is een onweder bij ons. Ik durft bijna niet hier newens het tafel bleven, want is onder het venster. Ganse namiddag komten van west zoo zware zwarte wolken, juist gelijk in zommer. Nu ower eenige minuten begint opeens donderen en himmelluchten, zoo hard gelijk in zommer. Het regnet zoo hard, dat ons hof is al voll met water.

Is 7 uur s'avonds, is zondag en mijn man is naar het stadt gegaat, kunt wel denken, hoe zal naar huis kommen. Het kinderen zijn bij een kennis van ons, zoo ben ik gans alleen t'huis. Ben ik niet bang van donderen, maar op 17 febr. is dat wat aardig. Van dag leest ik in gazett, dat in Frankrijk is ook onweder is. In Vichy groote wind, dan groote water in Limoges en Redou. Ik hoopt wel, dat uw zuster heeft geen shade. Waar woont ze? Ik heeft ower eenige dag een brief uit Zelzate van familie De Bruyckere-Mestrum, woenen Frantz-Wittoucklaan 31. Zij vraagen mij een hongarse brief t' schrijven aan zijn hong. pleegkindje. Kent ge deze familie?

Ik zendt veel-veel kussen aan U allen.

Uwe Anna.

Het eerder nietszeggend haastig briefje uit februari wordt in maart al gevolgd door een ditmaal getypt briefje.

11. maart 1957.

Mijn lieve Vriendin Bertje !

Uw beiden brief met het veel zantjes zijn maar op den dag van 24. februari angekommen hier. Waaren lang op het weg, want bij den Zoll-bureau waren ook. Ik moet doch gen geld daarom niet betalen. Ik dankt ook het zantje van Juffr. Haemers ook. Ik mende, dat zij is ouder.

Lieve Bertje, hoopt ik zer, dat zijn U allen gezond en nu met het betere tijden gaat het werk ook beter. Van U vertelde ik veel aan mijn kinderen en ik zegde, dat ge zijt een gelukkige vrouw, omdat heeft zeer lieve, werkzame kinderen.

Hier zendt ik aan Uwe klant eenige zantjes, t'veel durft ik op eens niet, want maken hier dat op. Ik weet wel, wiene dat spaart, zoet gerne dikwijls kregen als mogelijk zal ik het doen. Nu schrijft ik veel naar Wachtebeke, naar mijn zusters en broeders, want is dikwijls is iets gelegenheid, verjaardag, trouwfeest, dan kindjes geboren en ik kreeg van mijn lieve Familie Creve pakken om mij t'helpen en daarom zijn wij dikwijls in briefwisselen. Ik ben blij, omdat zal ik zoo het flamse taal niet vergeeten.

Ower eenige dag van eene familie uit Zelzate. Doen zijn: De Bruyckere-Maestrum, Frantz Wittoucklaan 31. Kent ge deze familie? Zij hebben ook in jaar 1925 een hongarse meisken en nu vraagen mij om het flamse brieven aan zijn hongarse meisken vertellen in hongarse taal. Ik doet dat gern, want deze meisken - is al vrouw met 3 kinderen - kunt al geen een word flams. Schrijft mij eens, dat ge kent dezen familie. Uit het winkel denkt ik kent ge veel leuten. En dan schrijft ik ook naar Holland ook. Het meisje van mijn enkelzuster waar ower 8 jaar bij eene hollandse familie in Leiden. Zijn brief verstaa ik gans goed en deze briefwisselen maakt ik ook.

Nu lieve Bertje gaa ik al sluiten, want mijn meisken gaat naar school en ik moet eeten geven. Wij hebben geen winkel, maar heeft ik ook juist genoeg werk. Ik kunt wel denken, hoe veele heeft ge. Maar als een beetjen tijd heeft denkt soms aan mij, is zoo goed, wanneer het postman bij ons komt. Wij hebben tegenwoordig weinig vreugde in leven, zoo makt het eens ons.

Denkt ik veel op U allen en wenscht ik aan U allen goede gezondheid.

Met veel-veel kussen aan U allen: Anna.

[Haar met de pen geschreven naam onderstreept ze en voegt er dan, ook in inkt, bij:]

Het 25 stuk zantjes is uit Tsescoslovakei. Onze nieuwe adresse: Kollár Béla - Pesterszébet - Báthory nr. 23.

Haar oude schooljuffrouw Haemers, die ze in ettelijke brieven vermeldt en die ze schijnbaar niet kan vergeten, is intussen waarschijnlijk gestorven, en Anna memoreert haar nu nog een laatste keer.

Voor de rest geeft hier slechts één opmerking ietwat te denken: de toldiensten, de douane dus, laat Anna doorschemeren, oefent nu wel een secure controle uit, zelfs wanneer het alleen maar om verzamelobjecten gaat. Wij weten trouwens uit maningen tot voorzichtigheid die Anna aan de familie Creve meedeelde, dat ook toegesuurde pakjes zorgvuldig nagekeken werden voor ze de bestemming bereikten.

* * *

In de zomer 1957 laat Anna nog eens tamelijk uitgebreid van zich horen.

30. VII. 1957.

Mijn lieve belgische Vriendin Bertje!

Wederom een groot ijd is voorbij, dat wij van elkander iets gehooen hebt. Maar ik denkt op U veel en op het klaant van U ook en hier zendt ik een paar lucifers zaantje aan zij. Ik hoopt, dat zal goed zijn, het belgische prentjes heeft aan mijn nichtje groot vreugde gemaakt, deze heeft mij deze prentjes gegeven om het verzenden. Dezen zijn allen van Hongrie.

Hoe gaat alles bij U. Wij hebben hier 4 weken lang hard en abnormis warm gehadt. Ik dachte zeer veel op U, hoe een lijdin waar in bakkerij werken. Jujst in deze groot warm begint ik wederom werken op onze gemeindehuis op maschien-schrijft. Ik heeft ook zware daagen gehadt en bijzonderlijk want ben ik tegenwordig met het gezondheid niet het best. Maar spijtig men moet werken, het geld is altijd weinig en hier met een werkster in een familie kunt men niet leven. Bijna alle vrouwen werken hier, bijzonderlijk wiene jong zijn. Eenige weeken zal deze werk duuren en dan moet ik andere zoeken.

Bij ons andersmaal gaat alles het zelf, nu met het zommer men voelde doch beter het leven, want kunt meer uit het huis zijn.

Paulken van mij werkt ook eenige weeken, heeft hard werk, jujst gelijk een werkman. Ze will schonen en kleeden koopen, wat noddig heeft. Ze will al jaarenlang een velo, want ze heeft nog niet, maar dat betalde hier meer of 1000,- forint. 1 Forint is hier 4 belgise frank. Ik meende, dat ze zal nog jaarenlang geen velo niet hebben. Maar ben ik altijd bang, wanneer eene van iemand kreeg, want loopen hier veel auto en motorbicikle op het straat. Men hoort van veel ongelukk.

Mijn Anneken is ook t'huis, want vacantie is al een maan. Wat ze kunt, helpt

in huishouden. Alle twee heeft goed in school geleerd. Paulken waar gans goed, heeft 2 boeken ook gekreegen.

Lieve Bertje! Hoe gaat het alles met U en uw familie! Heeft ge wat vacantie? Tegenwoordig gaan huilder met het camion weg van huis? Bij ons zijn ook schoon plaatsen, wouden en bergen rond Budapest, maar zondag, wanneer men tijd heeft gaan honderd-duizend mensen naar beuten en kunt men geen bus of tram kreegen en men is zeer moe wanneer zoo verre moet rijden. In winter zeggen wij altijd, dat als goed weder zal zijn, bleven wij geen een zondag niet t'huis. Maar men is altijd moe en moe.

Van deze naamiddag schrijft ik ook een brief naar Zelzate naar het fam. Mestrum, wiene in Fr. Wittoucklaan 31. wonen.

Van Ireneken Celie kreegt ik ook groote brieven ze heeft deze familie als kennis. Ik hoorde, dat Hubert Celie heeft een schoon en groot huwelijk feest gehad. Nog mijn lieve Vaderken Creve heeft ook eenige lieden gezingen van zijn jongheid. Hoe spijtig, dat kunt ik dat niet hooren.

Bij U wanneer zal zoo een feest zijn? Zoo lief en schoon meisjes hebben zeker wel al kennis niet waar!

Lieve Bertje nu moet ik al sluiten, want moet ik aan mijn familieleden eeten gewen, want is laat avont. Ik kunt niet genoeg slaapen, nooit is niet genoeg. Zoo rap is morgen. Ik kunt wel denken, dat bij U is ook het zoo.

Lieve Bertje, als ge wat tijd heeft, schrijft maar iets van u allen. Zendt ik aan U allen honderd en honderd kussen: Anna.

Niettegenstaande Anna nu weerom in een openbare dienst werkzaam is, en met haar man nu een gezin van tweeverdieners uitmaakt, én haar zoon Paul een zware vakantiejob opneemt, heeft ze er toch geen goed oog in dat haar zoon ooit een fiets zal kunnen kopen. De tegenwaarde van 4.000 Belgische frank was is dat jaar ook hier een heleboel geld voor zo een tweewieler.

Dat Irène Celie bijwijlen uitgebreid nieuws van hier naar Boedapest stuurde, hebben we elders ook al vernomen. En welke humoristische liedjes "Peet" Wies Creve nog zong bij het trouwfeest van haar broer Hubert, kunnen wij alleen maar raden. Stichtend zullen die wel niet geweest zijn! En zeer precies ook wel niet meer: de stamvader van de pleegfamilie van Anna was toen al 93 jaar oud!

* * *

Latere brieven van Anna aan Bertha Van Renterghem kunnen we eigenaardig genoeg niet meer vinden. Voor nieuwjaar 1958 komt nog een kaartje aan, met de afbeelding van een paddenstoel op de voorzijde, en met

op de verso volgende tekst: *"Op de eerste dag van het jaar 1958 ontvangt ons hartelijke groeten en wensen wij een gelukkige en vreugdevolle Nieuwjaar. Met veel kussen: uwen Anna."*

Rond Pasen opnieuw een kaartje. Daarop twee kuikentjes tussen drie paaseieren met daarbij de Hongaarse tekst: *"Kellemes husvéti ünnepekét!"*. Achteraan schrijft Anna: *"Een vroolijke Paschfest wensen wij allen aan U met veel groeten en kussen. Anna en familie."*

Zonder verdere aanduiding van datum volgen twee jaar na elkaar nog twee paaskaartjes. Duidelijk nagetekend door de afzenders zelf staan daarop dezelfde kuikentjes afgebeeld. Maar de Hongaarse tekst is vervangen door een zelfgemaakt bijschrift. Op het eerste *"Vrolijke Paschfeest!"* en op het tweede *"Vrolijk Paasfeest!"*. Op die twee kaartjes staat op de achterkant respectievelijk: *"wenscht met groeten: Anna en familie (van Budapest)"* en *"Voor U allen zendt ik mijn beste wensen: Anna en kinderen."*

• **Hier blijft het bij. Dit is het laatste wat wij aantreffen in de uitgebreide brievenvloed die Anna Takàcs vanuit Boedapest naar hier gestuurd heeft. Wat Bertha Van Renterghem heeft ontvangen, is een welgekomen aanvulling op wat reeds gepubliceerd werd in het Jaarboek nr. 42 - 2009 van de Heemkundige Kring "De Vierschaar" vzw - Wachtebeke.**

Wies Creve
februari 2010.

HET LANDELIJK LEVEN TE WACHTEBEKE ca. 1925

**Een blik op werkzaamheden op de Sluize
met 2de van links (met schort) Maria Willems,
daarnaast Kamiel Willems (met pet)
en de jonge kerel (met schop in de hand) is Victor Willems.**

**Een lied uit het repertorium van "Peet" Wies Creve (1864-1961)
zoals even vermeld in de brieven van Anna Takàcs
van 12 maart 1956 en 30 juli 1957**

HET LIED VAN DE ZWEER

'k Zat onlangs al mee 'n zwere
t'endent mijne rug daar entwaar,
en da dee mij zo'n zere,
da massandegen schromelijk daar.

Al bij den dokter gekomen,
zei 't hij, vriendjen, laat betijen,
hij heeft er seffens zijn mes genomen
om den knobbel weg te snijen.

Hij gaf mij daarbij een flesken
en zei : drink er elk uur van,
zweren, brand en andere pijnen,
't zal genezen zijn alsdan.

Mensen, mensen, hoe zere da da paktegen,
'k dronk er ne lepel van
nog voor da 'k thuis geraaktegen,
'k moeste wel twee, drie keer mijn broek afdoen,
'k moeste stillekes gaan om nie te moeten broên.

Lof en dank, heren doktoers gij allen:
zonder u, de wereld zou vervallen,
ja, de grootste weldoeners zijt gij,
de steunpilaren van de maatschappij!

**Van
Wynkel Sportief
tot
F.C. Sint-Kruis-Winkel**

Etienne Van Kenhove

1) Wynkel Sportief

Enkele jaren terug, bij het terugvinden van twee oude foto's van een Winkelse voetbalploeg uit de jaren twintig van de vorige eeuw, werd bij mij de interesse opgewekt om toch iets meer te weten te komen over deze voormalige Winkelse sportvereniging. Tijdens deze zoektocht kwam ik op vrij toevallige wijze in contact met Kamiel Helderweirt, toen woonachtig in de Albert De Smetstraat, en geboren te Winkel op 12 april 1912. Kamiel, intussen overleden, bleek een oud-speler van deze voetbalploeg te zijn en kon nog feilloos alle spelers benoemen. Daarnaast gaf hij nog enkele aanwijzingen, waaronder het feit dat ook mijn vader één van de spelers was, zodat we ons toch een beeld kunnen vormen over deze sportieve kerels uit het interbellum.

De ploeg, gekenmerkt door haar geel-zwarte uitrusting, moet ergens tussen 1920 en 1928 opgericht zijn en trad aan in het Diocesaan Verbond, de voorloper van de Koninklijke Vlaamse Voetbalbond. Hun clublokaal was het café van herbergier en voerman Jos Verhoeven in de Dorpstraat. Hun terrein lag een honderdtal meter verder, op en rond de boerderij van de familie De Koninck.

De Dorpstraat rond 1920. Het eerste huis links was de herberg van voerman Jos Verhoeven. De pijl verwijst naar de achterliggende boerderij van familie De Koninck.

Het bestuur bestond uit:

- Voorzitter: Victor Cornelis (brouwer-bierhandelaar)
- Secretaris: Edmond De Wulf
- Schatbewaarder: Meester Cyriel Van Poucke

De spelersgroep was meestal een mengeling van jonge kerels uit Sint-Kruis-Winkel, aangevuld met enkele sportievelingen uit de omgeving. Over eventuele klinkende overwinningen of zware nederlagen is jammer genoeg niets meer teruggevonden. Alleen weten we nog dat Wynkel Sportief tot net voor de tweede wereldoorlog actief was.

Onderstaande foto toont ons een elftal van Wynkel Sportief anno 1929, met de terreinafgevaardigde en het bestuur.

Achteraan v.l.n.r.: Edmond De Wulf (secretaris en terreinafgevaardigde); Cyriel De Wever (doelman); Gerard Verstraeten en René De Paepe (verdedigers); Cyriel Van Poucke (schatbewaarder) en Victor Cornelis (voorzitter)

Midden v.l.n.r.: Robert Van Kenhove (links-midden); Karel Droesbeke (midden-midden); Jules De Baets (rechts-midden)

Vooraan v.l.n.r.: Achiël Haes (links-extrême); Cyriel De Vin (inside links); Albert Van Acker (center-voor); Gerard Buyse (inside rechts); Bernard Roegist (rechts-extrême)

Deze lidkaart is persoonlijk Zij wordt verbeurd verklaard in geval van bedrog. De leden genieten kosteloozen toegang tot de matches. De club noch het bestuur zijn verantwoordelijk voor de ongevallen op het terrein. De leden zijn persoonlijk verantwoordelijk voor de schade, die ze zouden kunnen veroorzaken. Voor de spelers is deze kaart niet meer geldig, zoo zij niet regelmatig beantwoorden aan de uitnodigingen voor de matches.

La présente carte est personnelle. Elle sera confisquée en cas de fraude. Les membres ont accès gratuit aux matches. Le club ni le comité ne sont responsables des accidents sur le terrain. Les membres sont personnellement responsables des dégâts qu'ils pourraient causer. Pour les joueurs cette carte n'est valable que pour autant qu'ils répondent régulièrement aux convocations pour les matches.

U. M.

Wynkel Sportief

1929-30

VOORZITTER :

Cornelis Victor

JAAR 1929-1930

LIDKAART

als

Speler lid

M. Kamiel Helderweirt

Adres Groenendaal
Wynkel S. Kruis

Bedrag

20 fr.

De Schatbewaarder

J. van der Vliet

Wynkel Sportief

aangesloten bij U. M.

Lokaal: J. van der Vliet

Terrein:

Kleuren: Geel & Zwart

Lidkaart van Kamiel Helderweirt

2) De annexatie door Gent

In de naoorlogse periode was er van voetbal te Sint-Kruis-Winkel zo goed als geen sprake meer. Alleen organiseerde de plaatselijke KAJ-afdeling sporadisch nog wel een vriendschappelijke voetbalmatch, maar daar diende steeds een lange zoektocht naar een gepaste terreinlocatie aan vooraf te gaan.

Met de annexatiepolitiek van de stad Gent, waardoor zowel Winkel, Mendonk, Desteldonk als een deel van Kluizen op 1 januari 1965 bij Gent werden gevoegd, hoopten de Winkelse sportievelingen op beterschap. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1964 immers werd de uitslag voor Sint-Kruis-Winkel geannuleerd. De Gentse overheid bedacht toen alle verkozenen uit de kanaaldorpen met de weinigzeggende titel van “mensen met een raadgevende stem”. Aangezien ik toen een van de verkozen kandidaten op de CVP-lijst was, betekende dit de start van mijn politieke carrière. En aangezien de toen sterke CVP-afdeling van Sint-Kruis-Winkel in goede verstandhouding leefde met de Gentse burgemeester Emiel Claeys en zijn havenscheper Gerard Van den Daele, was de kans ook groot dat er toch naar enkele van mijn verzuchtingen zou geluisterd worden.

Parallel met de Gentse annexatie was er natuurlijk ook de vestiging van Sidmar. Deze inplanting had er niet alleen voor gezorgd dat bijna de helft van het Winkelse grondgebied omgevormd werd tot industriezone, onze regio werd ook zowat overspoeld met gastarbeiders uit vooral Italië en Spanje. Eén van hen was “Pino”, of beter Eduardo Defendi, afkomstig uit Brescia. Naast zijn dagelijkse job baatte hij in de Dorpsstraat ook café “De Ploeg” uit. Maar Pino was vooral een groot voetballiefhebber. Het was dan ook in zijn café dat er door de toenmalige jeugd meermaals gepraat werd over de problemen voor het vinden van een voetbalterrein voor de KAJ. Op die wijze werd ik aangesproken met de hoop iets aan deze situatie te kunnen veranderen. En toen ik op een goede keer door de Gentse burgemeester Emiel Claeys werd uitgenodigd om hem te vergezellen bij een bezoek aan het in opbouw zijnde Sidmar, zag ik een kans. Na een rondrit, die was aangevat te Terdonk bij de Arbedkaai en eindigde bij de grens met Zelzate aan de voormalige spoorweg, werden wij ontvangen in het bureau van de heer Herman Philips, personeelsdirecteur van Sidmar. Dit was ondergebracht in de voormalige hofstede van de familie Criel, op de hoek van de Zandstraat. Het was hier dat de officiële vraag werd gesteld: *“Meneer Philips, U hebt met de firma Sidmar van ons Sint-Kruis-Winkel vele en vele hectaren grond onteigend. Kan op deze gronden niet een plaatsje vrijgemaakt worden voor de aanleg van een voetbalterrein ten behoeve van onze jeugd?”*

De heer Philips antwoordde hierop dat hij deze vraag zou overmaken aan de hogere leiding, en in de eerste plaats aan de secretaris-generaal Carlos Regnier. Maar wat later bleek er toch nog wat druk nodig te zijn van de Gentse havenscheper Gerard Van den Daele om de leiding van Sidmar te overhalen.

Ondertussen had de KAJ, enigszins op clandestiene wijze, een terrein gevonden achter de woningen van de Burgstraat en de Karel De Clercqstraat. Deze opgespoten gronden waren enerzijds overwoekerd met onkruid, maar hadden anderzijds wel een heel goede waterdoorlaatbaarheid. Het zou dus, mits wat medewerking van de stad Gent en Sidmar, een uitstekende locatie voor het aanleggen van twee voetbalvelden kunnen worden.

3) De geboorte van FC Sint-Kruis-Winkel

De toezegging voor het aanleggen van twee voetbalvelden werd zowel in de volkse wijk Terdonk als in café De Ploeg op groot applaus onthaald. Meteen werd geopperd om een nieuwe voetbalvereniging op te richten. Er was nu een terrein en er waren enkele kandidaat-spelers. Alleen ontbrak nog een bestuur. Er werd voorgesteld om een rondschrijven op te stellen met de vraag naar kandidaat-bestuursleden voor deze nieuwe voetbalclub. Hierin werd vermeld dat in café De Ploeg, op 15 december 1967, een vergadering zou georganiseerd worden waar de eventuele kandidaten meer uitleg zouden krijgen. De opgestelde tekst werd aan champetter Robert Buyle overgemaakt, die dan het drukwerk voor zijn rekening nam. Het werd een onverhoopt succes. Op de aangegeven dag zat café De Ploeg afgeladen vol. Het openingswoord inclusief de doelstelling en de stand van zaken werd door ondertekende gehouden. Uit al deze enthousiaste toehoorders zou zeer zeker een stevig bestuur kunnen gevormd worden.

Op gevaar af er toch enkele te vergeten, waren dit:

Jan Haes; Roger De Loose; René Van Speybroeck; Albert Teirlynck; Jan De Vetter; Cyriel Bauwens; Leopold Govaert; Henri Van Trijp; Roger Van Damme; Albert Buysse; Louis Teirlynck; Roland Van Hoecke; Gerard Van de Veire; Julien Bauwens; Maurice Quarter; Willy Gerres; Roland Genbrugge; Robert Buyle; Raoul Baetselier; Albert Bauwens; Cyriel Van Hecke; Eduarde Defendi (Pino)...

De vergadering verliep heel vlot en, zoals verhoopt, werd uit deze groep het eerste bestuur samengesteld. Zonder één tegenstem werd Jan Haes tot de

eerste voorzitter verkozen. Hij zou worden bijgestaan door champetter Robert Buyle als secretaris en Roland Van Hoecke als schatbewaarder. Naast dit drietal werd ook een groep vrijwilligers gevormd, waaronder Cyriel Van Hecke, Leopold Govaert en Julien Bauwens, die zich belangeloos voor de nieuwe voetbalclub wilden inzetten.

4) De periode Jan Haes (1968 1973)

Het eerste en belangrijke werk dat voorzitter Jan Haes mocht coördineren, was het oprichten van een gepaste accommodatie. Zoals hierboven vermeld werden ons door Sidmar de gronden ten westen van de toenmalige Burgstraat en ten noorden van de Karel De Clercqstraat toegewezen. In samenwerking met de Gentse Sportdienst en Sidmar, werden in het voorjaar van 1968 deze overwoekerde terreinen omgevormd tot twee biljartvlakke voetbalvelden. De hele omgeving werd met een omheining afgesloten en er werden plannen gemaakt voor het optrekken van een gebouw waarin twee kleedkamers, een scheidsrechterscabine, een vergaderruimte en vooral een kantine konden ondergebracht worden. Hiervoor werd een oude soldatenvriend van mij, brouwer Paul Everaert uit Eksaarde, aangesproken. Hij was meteen bereid om dit voor zijn rekening te nemen. Voor de nodige nutsvoorzieningen zoals water, elektriciteit en telefoon konden we dan opnieuw rekenen op de goodwill van Sidmar. Op die wijze ontstond een heuse voetbalaccommodatie volledig naar de voorschriften van de Belgische Voetbalbond.

De volgende stap was nu het samenstellen van elftal, het zoeken naar een trainer, en niet te vergeten, een groep vrijwilligers voor het uitbaten van de kantine. Een andere vraag die toen gesteld werd was in welke kleuren F.C. Sint-Kruis-Winkel zou aantreden. Er werd voorgesteld, en aanvaard, om net zoals de vooroorlogse voetbalploeg, Wynkel Sportief, een geel-zwarte uitrusting te kiezen. Maar een toevalligheid besliste daar anders over. Victor De Baets, echtgenoot van kruidenierster Martha Ongenae uit de Dorpstraat, was toen een hevig Gantoisesupporter. Als zijn bijdrage voor de pas opgerichte Winkelse voetbalvereniging besloot hij om een volledige uitrusting te schenken. Alleen had hij hiervoor, naar het voorbeeld van zijn favoriete Gentse ploeg, de kleuren blauw-wit gekozen. Het geschenk werd natuurlijk in alle dank aanvaard, met als gevolg dat ook F.C. Sint-Kruis-Winkel blauw en wit als clubkleuren kreeg.

In de tussentijd was het bestuur er ook in geslaagd een aanzienlijke groep kloeke kerels samen te brengen die op sportieve wijze de Winkelse voetbalkleuren wilden verdedigen, en een vrijwilligersschare die de supporters van de nodige dranken zou kunnen voorzien.

Nu alles voorhanden was kon men uitkijken naar de inhuldiging van het terrein en de allereerste match. Dit zou gebeuren op 3 augustus 1968. Op die dag was er een massa volk naar de Burgstraat afgezakt. De gebruikelijke plichtplegingen werden bijgewoond door de secretaris-generaal van Sidmar, de heer Carlos Regnier. De sportieve Winkelse onderpastoor, E.H. Willy Van Bastelaere, had voor de gelegenheid zelfs zijn kwispel en wijwatervat meegebracht. Na de nodige speeches wijdde hij dan het nieuwe voetbalveld, in de hoop dat de spelers van alle onheil zouden gevrijwaard blijven. En dan kon de vriendschappelijke match tegen de burens uit Doornzele aanvatten. Wat de uitslag was weet ik niet meer, maar ik herinner mij nog heel goed dat de dames in de kantine hun handen vol hadden om de dorstige supporters tijdig te bevoorraden. Deze dames waren: Prudenceken De Baets, (echtgenote Amar Teirlinck), Julia Kips (echtgenote Robert Buyle), Cecile Buysse (echtgenote Gerard Van de Veire), Annie Chalmet (echtgenote Maurice Querter) en Francine Willems (echtgenote Willy Gerres).

Opening van de voetbalterrein op 3 augustus 1968.

Het lint wordt doorgeknipt door secretaris-generaal van Sidmar, Carlos Regniers. Het lint wordt vastgehouden door Martine Teirlinck (links) en Patricia Defendi (rechts). Het kussentje rust in de handen van Chantal Van de Veire. Achteraan bemerken we o.a. meester Omer Van de Walle; Cyriel De Baets; E.H. Willy Van Bastelaere, Eduardi Defendi (Pino), Maurice Querter; Gilbert Carpentero; Gerard Van de Veire; Robert Buyle; Alphons Van Hecke; Etienne Van Kenhove; Albert Teirlinck...

Enkele dagen later, op 10 augustus 1968, sloot F.C. Sint-Kruis-Winkel aan bij de K.B.V.B., met als officieel aansluitingsnummer 7210 en getooid in de kleuren blauw en wit. Vanaf dan kon men zich voorbereiden op de competitie van het komende voetbalseizoen 1969-1970. Hierin zou F.C. Sint-Kruis-Winkel aantreden in de 3e provinciale, de laagste reeks.

Een elftal van F.C. Sint-Kruis-Winkel eind jaren 60 v.d. vorige eeuw
Achteraan v.l.n.r.: Eric De Sweemer; Roland Van Rijselberghe;
Etienne Gerres; Leonce Raes; Pol Chinitor; Albert Bekaert.
Vooraan v.l.n.r.: Roger Pille; Edgard Buysse; Rudy Lauwers; Freddy
Chalmet; Eric Van Bambost.

Maar alle begin is moeilijk. Bij de eerste wedstrijden werden we telkenmale verslagen en was F.C. Sint-Kruis-Winkel het zwakke broertje van de reeks. Het was zelfs wachten tot 1 februari 1970 vooraleer we eindelijk onze eerste overwinning konden vieren. Op het einde van de competitie prijkten we dan ook op de voorlaatste plaats.

Voor het seizoen 1970-1971 besliste de K.B.V.B. een lagere reeks in te voeren: 4e provinciale. Aangezien onze voorlaatste plaats in de vorige competitie was het heel logisch dat F.C. Sint-Kruis-Winkel in deze nieuwe reeks zou ondergebracht worden. De seizoenen 1970-1971 en 1971-1972 werden met wisselend succes afgewerkt. In 1972 lukte het immers om na een span-

nende eindronde tussen de ploegen die in hun reeks tweede waren geëindigd, te promoveren naar 3e provinciale.

Het daarop volgende seizoen werd in de eerste plaats gekenmerkt door het verlies van onze voorzitter Jan Haes. Hoewel hij ook als voorzitter een stille persoonlijkheid was, was hij ook meestal de eerste die de handen uit de mouwen stak. Als hulde voor zijn inzet werd nadien jaarlijks een jeugdtoernooi opgericht dat zijn naam droeg: 'De Trofee Jan Haes'.

Uit dezelfde periode.

V.l.n.r.: Roger Vereecke; ? Delamarre; Albert Beeckaert; Eric Van Bambost; Leonce Raes; trainer Guido Legrand; Pol Chinitor; Sinesio Fernandez Iglesias; J. De Baets; Edgard Buysse; Eric De Sweemer en Etienne Van Damme.

5) De periode Robert Buyle (1973 - 1978)

Na het overlijden van Jan Haes werd secretaris Robert Buyle tot nieuwe voorzitter gekozen. Zijn functie als secretaris werd dan weer toevertrouwd aan Maurice Quarter. Onder het bewind van champetter Robert Buyle werd de accommodatie verder gemoderniseerd. Dit was vooral te danken aan de supportersclub 'Blauw-Wit' onder de leiding van Antoine De Muynck. Dankzij hen werd naast het veld een elektronisch scorebord opgesteld en werd de kantine van een nieuwe geluidsinstallatie voorzien.

In die periode werd ook de transferpolitiek van de club gewijzigd. De verantwoordelijkheid hiervoor werd toegewezen aan secretaris Maurice Quarter en bestuurslid Etienne Van Kenhove.

Maurice was een stille minzame kerel die het voetbalgebeuren in de omgeving op de voet volgde. Beroepshalve was hij bediende bij UCB in Wondelgem. Daar kwam hij in contact met een schare spelers uit het Gentse. Tijdens de lunchpauze aanhoorde hij de verslagen van gespeelde matches, het lof over de winnaars, het verdriet van de verliezers. Maar wat Maurice vooral interesseerde waren de verhalen over de ongelukkige bankzitters, de mannen die net naast de ploeg waren gevallen, zij die vertelden dat ze zo niet bij hun ploeg zouden blijven. Het transferduo Querter-Van Kenhove ging hen dan wel eens scouten, waarna nadien eventueel de eerste contacten werden gelegd. En dankzij het goed gestructureerd financieel beleid van de club, waren we zelfs in de mogelijkheid om af en toe een heel goed bod te doen. Door deze manier van werken werd de kern van F.C. Sint-Kruis-Winkel met regelmaat versterkt met meer ervaren en beter opgeleide spelers. Twee van de opmerkelijkste spelers die in die periode voor de kleuren van Sint-Kruis-Winkel hadden gekozen was het Evergemse duo Marcel Wieme en Jacky Van Hecke. Zij vormden toen de ruggengraat van de ploeg. Met hen werden dan ook meer dan degelijke resultaten gehaald in 3e provinciale:

Seizoen 74 – 75: derde

Seizoen 75 – 76: tweede

Seizoen 76 – 77: vierde, en winnaar van de Beker van het Noorden.

In diezelfde periode was voorzitter Robert Buyle betrokken geraakt bij een auto-ongeval. De hierbij opgelopen verwondingen noopten Robert om zijn functie van voorzitter op te geven. Prompt werd hij met toestemming van het voltallige bestuur tot erevoorzitter van de club benoemd. Hij werd opgevolgd door bestuurslid van het eerste uur, Etienne Van Kenhove.

6) Periode Etienne Van Kenhove (1978 – 1995)

Met de aanstelling van Etienne Van Kenhove als derde voorzitter van F.C. Sint-Kruis-Winkel werd de werking van de club op een meer professionele manier aangepakt. Etienne was reeds van bij de stichting in 1968 bestuurslid en droeg ook de verantwoordelijkheid voor de aankoop van nieuwe spelers. Als kantoorhouder van de VDK-spaarbank, hoofdagent van DVV-verzekeringen en ook door zijn politieke mandaten als gemeente- en provincieraadslid, had hij een ruime kennissenkring opgebouwd. Zijn professionele ervaring stelde hem dat ook in staat om op gepaste wijze te reageren

telkens er een financieel haalbare speler op de markt kwam. En als voormalig voetballer van Blueboys Zelzate was het spelletje op zich ook geen onbekende voor hem.

Sinds ook de jeugd uit de omgeving stilaan de weg naar het voetbalveld van F.C. Sint-Kruis-Winkel had gevonden, ontstond de noodzaak om deze nieuwe Van Himsten en Cruyfs in enkele jeugd ploegen onder te brengen. Hierdoor moest het bestuur herschikt worden en verschenen er nieuwe gezichten in de rangen van de vereniging. Raoul Baetselier, oud-speler van S.K. Wachtebeke, werd in opvolging van René Van Speybroeck de nieuwe ploegafgevaardigde van het eerste elftal en Roger De Bruyne werd terreinverantwoordelijke. Noël De Jaeger en Jean De Letter werden aangesteld als PR-verantwoordelijken, terwijl Marnix Van Rijkegem verantwoordelijk werd voor de afzonderlijke jeugdkas. Ghis Hillaert zorgde ervoor dat tijdens de jeugdwedstrijden de terreinen in orde waren. In 1983 trokken we dan met onze jeugd ploegen naar Teselt en Zammel-Westerlo in de Kempen, waar we tegen enkele grotere ploegen mochten aantreden en er enkele wedstrijden konden winnen.

In samenwerking met onze supportersvereniging 'Blauw-Wit', werd ook de algemene accommodatie verder uitgebreid. Rondom het tweede veld werd een lichtinstallatie opgetrokken terwijl even verder een nieuw, derde voetbalveld werd aangelegd. Met medewerking van de heren Gilbert Carpentero en Jacques Delori, directieleden van Sidmar, werd de volledige veldomheining voorzien van platen voor eventuele sponsoring, terwijl ter bestrijding van de overvloedige konijnen er honderden meters wildgaas werd geplaatst. Verder werd ook de kantine uitgebreid met een eetruimte voor de spelers en een receptiezaaltje. Met de financiële steun van de Gentse Sportdienst en de Gentse Schepenen van Sport, Noël Boucquet, werd een staantribune opgetrokken. Ook voor het onderhouden van de voetbalvelden, zoals maaien en herzaaien, en het ophalen van het achtergelaten afval konden we nu op de Gentse diensten rekenen.

Ondertussen bleven ook de prestaties van het eerste elftal in 3e provinciale meer dan behoorlijk:

Seizoen 77 – 78: derde

Seizoen 78 – 79: vijfde

Seizoen 79 – 80: derde

Seizoen 80 – 81: derde

Seizoen 81 – 82: zevende

Seizoen 82 – 83: tiende

De glorieperiode van F.C. Sint-Kruis-Winkel situeert zich zeker midden de jaren tachtig. De vereniging beschikte nu over een ervaren bestuursploeg en begeleiders, terwijl de nieuwe lichter spelers meer dan goede voetbalkwaliteiten had. Ook de daaraan gekoppelde aanwerving van speler-trainer Luc Prevenier in 1983 bleek een schot in de roos. Luc was licentiaat lichamelijke opvoeding en was daarbij een uitstekend doelverdediger. En aangezien onze keeper, Guy Van Hooteghem, opgeroepen was voor zijn legerdienst, sloegen wij twee vliegen in een klap. Maar toch was het zijn talent als trainer, en de kwaliteiten van de volledige groep, die het seizoen 85 – 86 een knaller van jewelste maakten.

F.C. Sint-Kruis-Winkel, seizoen 1985-1986, 3e provinciale
Rechtstaand v.l.n.r.: voorzitter Etienne Van Kenhove; afgevaardigde
Brigandprijs; Tony De Vylder; bestuurslid Ghislain Hillaert;
Freddy Van Nieuland; Martin Teirlynck; Rudy Helsens; Dirk
Quarter; trainer Luc Prevenier; Geert Bauwens; ploegafgevaardigde
Raoul Baetselier; secretaris Maurice Quarter;
Gehurkt v.l.n.r.: Alain Boméré; Ludwig Van Damme; Philippe
Schauvlieghe; Dirk Blanckaert; Jean Pierre Van der Straeten;
Guy Van Hootegem; Luc Quarter; Johan Van de Voorde;
bestuurslid Noël De Jaeger

Na een spannende competitie werd op het einde van het seizoen in een adembenemende finale over twee wedstrijden tegen Bassevelde en Maldegem, de kampioenstitel behaald. Het bescheiden ploegje van een gemeente van amper een 'klakke' groot, promoveerde naar tweede provinciale. In café 'Sportief', bij Raoul Baetselier en Mariette De Baets, op het

Knippegroentje, duurde het feest tot in de vroege uurtjes. Maar ook in café 'De Ploeg' bij Pino vloeide het gerstenat rijkelijk door menige kelen. Ons clublied, met tekst van Mariette De Baets en op de tonen van het bekende clublied van Gantoise, schalde door de lucht, van aan de hoogovens van Sidmar tot aan de kerktoren van Winkel:

*Hier is het clubje van Sint-Kruis
Wij gaan hand in hand
Hier is het clubje van Sint-Kruis
Wij zijn overal thuis
Wij spelen altijd met veel moed
Dat doet ons allen goed
Hier is het clubje van Sint-Kruis
Hier is F.C. ...
Hier is de club van Sint-Kruis-Winkel
En goal is troef*

Maar naast het eerste elftal haalden in datzelfde seizoen ook onze jeugdspelers tussen 8 en 10 jaar de titel in hun reeks. Op de koop toe wonnen zij nadien ook nog 'De Beker van het Noorden', een nacompetitie ingericht door het dagblad 'Het Volk'. De finalewedstrijd werd door verschillende scouts van grotere ploegen bijgewoond, zodat twee van onze jeugdproducten naar Lokeren verhuisden.

In tweede provinciale konden we ons uiteindelijk vier seizoenen handhaven. We eindigden achtereenvolgens als achtste, tweemaal tiende en vijftiende, wat ons in 1991 opnieuw in derde deed belanden. Ondertussen was ook een aantal van onze spelers door andere clubs opgemerkt en hadden zij hun kans in hogere reeksen gekregen. Zo werd Luc Quarter speler van o.a. Lovendegem, Assenede, SLV Zelzate, F.C. Oostakker, Sint-Denijs-Westrem, F.C. Zelzate en terug naar Sint-Kruis-Winkel. Zijn broer, Dirk Quarter speelde zelfs ooit voor het Engelse F.C. Rugby. Het grootste talent was ongetwijfeld David De Ridder. Hij werd opgesteld in de elftallen van Eeklo (2e nationale), Beveren (1e nationale), Destelbergen (1e provinciale), Denderleeuw (3e nationale), F.C. Roeselare (bevordering), Wetteren (bevordering), Willebroek (bevordering), SK Lebbeke (bevordering), Oudenaarde (3e nationale), Eine (1e provinciale) en terug naar F.C. Sint-Kruis-Winkel.

Andere spelers die hun voetbalgeluk elders beproefden, zij het met wisselend succes, waren o.a.: Freddy Van Nieuland, Johan Van de Voorde, Peter Michiels, Azzedine Benfoda, Bjorn Brunson, Dirk Blanckaert, Joeri Raemdonck.. .

Het begin van de jaren 90 was minder succesrijk. De sterkste spelers waren enerzijds verdwenen en/of iets ouder geworden. In het seizoen 91-92 eindigde Sint-Kruis-Winkel dan op de 16e plaats wat een terugkeer naar 4e provinciale betekende. Daar werden we opnieuw wel eerste, maar toch was er iets veranderd. Het oude(re) bestuur kreeg steeds meer te kampen met de jongere entourage rond de club, zodat een bestuurswissel wenselijk werd. Zowel secretaris Maurice Quarter, schatbewaarder Roland Van Hoecke, hoofdverantwoordelijke van de kantine, Cecile Buysse als ikzelf als voorzitter hielden de eer aan onszelf en stapten na 28 jaar op. Wij zijn met z'n allen met de nodige lof uitgezwaaid en ontvingen een prachtige gedenkplaat voor onze onbesproken staat van dienst. Alleen secretaris Maurice Quarter had het heel moeilijk met deze vernieuwde situatie. Hij ervoer dit alles alsof de 'oude garde' gewoon aan de kant was gezet, en heeft nadien nooit meer een voet op het terrein van Sint-Kruis-Winkel kunnen zetten.

Enkele anekdotes en wetenswaardigheden

Voor de 18 jaar lange periode van mijn voorzitterschap zijn er toch enkele voor mij belangrijke feiten die ik nog wil aanhalen. Dit is in de eerste plaats het overlijden van Gerard Van de Veire in 1984, wat een groot verlies voor onze voetbalvereniging betekende. Op sportief vlak zijn er in die periode een aantal spelers aangekocht die een echte meerwaarde voor de club hebben betekend. Hierbij denk ik vooral aan het Evergemse duo Marcel Wieme en Jacky Van Hecke. Maar ook kerels zoals Octaaf Guldemont, Marc Vervinckt, Gilbert Persant, J. Vlegels, Freddy Ghys, L. De Rouck, F. Schauvliege, F. Deghouwie, Roger Janssens, Rudi Broeckaert, I. De Keyser, De Leander, Ignace De Walsche, Luc Prevenier, Adolf Iterbeke, Ivan Acke, Gilbert Teirlynck, Jean Pierre Wyckaert, Tony De Vylder, D. Stockman, Eric Schatteman, Van Wambeke, F. De Wachter, Prosper Van Hoorebeke, E. Roegiers, Rick Porte, De Smet, M. Vivey, Jean Pierre Van der Straeten, Jean Pierre Withouck, Alex De Vlieger, F. Seghers, gebroeders Roggeman, J. Spitael, E. De Poorter, E. De Vetter en zoon, M. Waeri, M. De Caluwé, Van Hoogendorp, Bart Tourny, Jerry D'Hoe, Van Wingenen e.a., waren spelers die ons vele mooie voetbaluren hebben bezorgd.

Ook uit de eigen jeugdwerking hebben zich een aantal uitstekende voetballers ontpopt. Op gevaar af er enkele te vergeten waren dit: Freddy en Rudy Van Nieuwland, Pierre, Eric en William Helskens, Etienne en Freddy Gerres, Ronny, Martin, Gilbert, Gildar en Noël Teirlynck, Koen en Tony Van Kenhove, Filip en Gilbert Guldemont, Alain en Jurgen Boméré, Ronny en Serge De Muynck, Dirk en Nic Blanckaert, Filip en Herwig Celie, Arsène en Eddy Rottier, Ludwig Van Damme, Kamiel De Wispelaere, Davy De Vetter, Dirk Van Assel, Jacky Baetselier, Eddy Van de Vaerd, Kurt en

Koen Hillaert, Wim De Pauw, Guy Van Hootegem, Kristof Sey, Wim Van de Voorde, Filip Van Laere, Zij werden door de jaren heen opgeleid door een aantal ex-spelers van de club zoals Julien Ongenae, Dirk Van Assel, Arsène Rottier, Rudy Van Nieuwlant, Eric Meyvaert, Johan Van de Voorde e.a..

Wat me ook is bijgebleven is het denkwerk van onze schatbewaarder Roland Van Hoecke. Hij was de man die o.a. het embleem dat op alle shirts van de spelers prijkt ontworpen heeft.

Een vraag die ook meermaals werd gesteld was hoe wij als klein clubje dit alles konden betalen. Een financiële inbreng van voetbalmecenassen, of enige subsidies van onze stad Gent hebben we niet gekend. Gelukkig was er, naast de inkomstgelden en de opbrengst van de kantine, altijd wel een groepje sponsors die voor de nodige, extra centen garant stond. Daarbij denken we in de eerste plaats aan de zaakvoerder van 'Lo-auto' uit Lochristi, ex-speler Octaaf Guldemont, wasserij 'Onze Was' uit Wachtebeke en de sponsoring van VDK-Spaarbank en DVV-verzekering. Maar ook de inbreng van Sidmar, die instond voor de nutsvoorzieningen zoals water, elektriciteit en telefoon, moet als een heuse sponsoring aangezien worden.

Een derde pijler waarop de club steunde was het organiseren van verschillende evenementen zoals, kaartingen, schietingen, tombola's, inrichten van minivoetbaltoernooien, zelfs duiventoonstellingen en -verkoop... . Maar hét evenement was toch het bekende volksbal met het al even bekende dansorkest van Frans Bonne.

Gust den loper

Eén van de beste transfers die ik tijdens mijn voorzitterschap hebben kunnen realiseren was deze van Gust De La Ruelle, beter bekend als 'Gust den loper'. Hij was het manusje van alles. Gust had het gevoel dat zijn werk bij SK Wachtebeke niet echt meer geapprecieerd werd en gaf er in onze buurgemeente de brui aan. Er werd onmiddellijk contact met hem opgenomen en hem voorgesteld om bij F.C. Sint-Kruis-Winkel als verzorger te fungeren. En daar hebben wij nooit spijt van gehad. Gust was dan ook een verzorger naar de letterlijke betekenis van het woord. Na de match zou dan ook nooit een truitje of broekje ontbroken hebben of Gust wist het wel te vinden. Eén van de sterke punten van onze vereniging was dan ook de wetenschap dat een voetbalploeg, naast een goed bestuur, ook nood heeft aan werkende krachten. En daar was Gust een schoolvoorbeeld van.

Een derby tegen SK Wachtebeke.

Het was ergens op het einde van de jaren zeventig van de vorige eeuw; de topmatch tegen onze bureu uit Wachtebeke, de derby van het jaar. Op die zondagnamiddag werden onze terreinen met meer dan 1200 voetbalsupporters uit beide gemeenten overspoeld. Maar diezelfde zondag had ook de wijkkermis van Terdonk plaats, waar traditiegetrouw de Winkelse fanfare Sint-Cecilia voor de nodige muzikale stemming zorgde. De vertrekplaats van 't muziek van Winkel' was ergens in het dorpscentrum waar het aan een gezapig tempo richting Terdonk vertrok. Het gevolg was dat ter hoogte van Knippegroen de stoet al aangedikt was met tientallen Wachtebeekse voetbalsupporters in hun toeterende auto's. Toen die eindelijk aan de Bokstraat kwamen was de match al een tiental minuten aan de gang. Eén van die supporters was toenmalig burgemeester Wies Creve. Toen hij aan de kassa kwam lag er maar één vraag op zijn lippen: en...wat is de stand?? Met enige fierheid kreeg hij als antwoord; 2-0!!, waarop Wies bijna achterover viel. En het werd er niet beter op, althans voor die van Wachtebeke! Tijdens de receptie voor genodigden na de wedstrijd keken wij dan ook in de ietwat bleke gezichten van de Wachtebeekse aanhang, want SK Wachtebeke werd die zondagnamiddag met maar liefst 8-1 ingeblikt!! Eerlijkheidshalve moet hier aan toegevoegd worden dat wij dit burenduel niet altijd wonnen en zeker niet met dergelijke cijfers.

Een derby tegen FC Zelzate

Op 2 oktober 1988 werd een derby gespeeld tegen FC Zelzate. De wedstrijd werd van begin af aan op het scherpst van de snee betwist met wisselende kansen aan beide zijden. Een kwartier voor het einde, toen iedereen zich zowat verzoend had met een scoreloos gelijkspel, versierde FC Sint-Kruis-Winkel een hoekschop. Roger Janssens, een speler met een fluwelen trap-techniek, krulde de bal rechtsreeks voorbij de verbouwereerde Zelzate doelman, John Schenkels. Als klap op de vuurpijl kreeg Sint-Kruis-Winkel enkele minuten later een vrije trap. Roger Janssens nam opnieuw de bal, legde hem in alle rust op de aangewezen plek en met een korte afgemeten aanloop schilderde hij het leer netjes in de winkelhaak, volledig buiten het bereik van een grabbelende John Schenkels. Na het laatste fluitsignaal, toen een erg teleurgestelde John Schenkels het terrein verliet, weigerde hij een handdruk en siste tussen zijn tanden 'vuile tseeven'. Nadien heeft John Schenkels, de latere burgemeester van Zelzate, zich hiervoor verontschuldigd. Hij was immers altijd een heel faire speler.

7) Periode Gilbert Van Acker (1995 - 2005)

In 1995 werd Gilbert Van Acker de nieuwe voorzitter. Hij werd bijgestaan door Julien Van Acker als secretaris en Chris Wyngaerd als penningmeester. Naar mijn mening is het heel dikwijls de secretaris die de grootste zorg voor een vereniging draagt. Met de persoon van Julien Van Acker had, en heeft men dan ook een uitstekend iemand voor deze functie aangesteld. Julien, vrijgezel en (dus) de rust zelve, koppelt kennis aan een aangename omgangswijze.

Waar het nieuwe bestuur wel over de nodige kwaliteiten beschikte kon dit echter niet op het veld vertaald worden. Na het moeilijke seizoen 1996-1997 duikelde FC Sint-Kruis-Winkelt terug naar 4e provinciale. In de daarop volgende jaren werden dan, met wisselend succes, verschillende trainerswissels doorgevoerd: Tony De Vylder ('95-'96); Eddy Van Hecke ('96-'97); Roland De Ridder en Martin Fiers ('97-'98); Martin Fiers ('98-'99); Tony Tausic ('99-'00); Nadien waren er ook nog Pascal De Maesschalck en Peter De Bosscher.

Tijdens de eerste jaren van de 21e eeuw werd ook stilaan duidelijk dat het verblijf op de Sidmarsite stilaan onmogelijk werd. Er was niet alleen het samengaan van Sidmar met andere staalbedrijven, met het nieuwe concern 'ArcelorMittal' tot gevolg, maar ook om veiligheidsredenen leek een nieuwe voetballocatie nodig. Een aanleiding daarvoor was een ongeval in 2005 aan de Sidmarkade. Bij het lossen van een zeeschip stootte de kraanman tegen een obstakel waardoor er een grote hoeveelheid poederstof vrijkwam. De rode goedje werd door een strakke noordenwind richting voetbalterrein geblazen, waar het door een miezerige regen alles besmeurde. Aangezien er net een jeugdwedstrijd plaats had vluchtten de tot roodhuiden omgevormde spelertjes vliegensvlug naar de kleedkamers om het vieze goedje te verwijderen. Naderhand werd de geleden schade wel door de verantwoordelijken van Sidmar vergoed, maar er werd tevens ook gemeld dat, zij het niet onmiddellijk, FC Sint-Kruis-Winkel best naar een andere voetballocatie moest uitkijken.

Maar dit was echter niet de enige tegenslag die de club dat jaar te verwerken kreeg; op 17 mei 2005 overleed ook haar voorzitter Gilbert Van Acker. Samen met zijn bestuur en spelers had hij er nog net kunnen voor zorgen dat de promotie naar 3e provinciale werd afgedwongen. Maar zijn opvolger had in de eerste plaats de opdracht naar een nieuwe locatie uit te kijken.

8) Periode Knud Van Eyck

Het zoeken naar een gepaste kandidaat voor het voorzitterschap had al vrij vlug succes. Met de komst van Marvin Van Eyck als jeugdspeler bracht ook zijn vader Knud Van Eyck met regelmaat een bezoek aan de club. Knud was de jonge bedrijfsleider van een schoonmaakbedrijf en werd bereid gevonden om de vrijgekomen functie van voorzitter in te vullen. Met zijn ervaring in het bedrijfsleven was hij hiervoor dan ook een uitstekend kandidaat. Al vrij vlug werden zowel het hoofd- als het jeugdbestuur uitgebreid tot: Voorzitter: Knud Van Eyck, secretaris Julien Van Acker, eerste ondervoorzitter Antoine De Muynck, tweede ondervoorzitter Marnix De Smet, penningmeester Chris Wyngaerd, materiaalmeester en terreinafgevaardigde Roger De Bruycker en ploegafgevaardigden Johan Humblé, Filip Bruggeman, Patrick De Zutter en Henri De Jaeger.

Dit nieuwe bestuur had dus de moeilijke opdracht een nieuwe voetballocatie te vinden. Ondertussen werden aan de accommodatie alleen nog de hoogstnodige herstellingen uitgevoerd zodat alles er een beetje troosteloos bij kwam te liggen. Dit betekende echter niet dat de prestaties op het veld minder werden, integendeel. Nadat in 2005 de promotie naar 3e provinciale gerealiseerd was, slaagde FC Sint-Kruis-Winkel erin om in het afgelopen seizoen 2009-2010 kampioen te worden. Hoewel de voorlaatste wedstrijd tegen Bassevelde nog met 1-0 verloren werd, won het 'ploegje van achter Sidmar' zijn laatste match met 0-2 in Vinkt.

Als klap op de vuurpijl werden ook het reserve-elftal en de jeugd ploeg van de min13-jarigen laureaat in hun reeks. Dit was de kroon op het werk van het nieuwe bestuur, een bewijs dat met een efficiënte samenwerking de resultaten niet uitblijven.

Laten we nu hopen dat ook het vinden van een nieuw voetbalterrein, inclusief de nodige accommodatie, op eenzelfde succesvolle wijze kunnen afgerond worden.

Hierbij besluit ik met gevoelens van dank en erkentelijkheid jegens het staalbedrijf Sidmar, het huidige ArcelorMittal, voor hun belangeloze medewerking in vele opzichten. Maar ook een woord van dank aan de stad Gent, op wiens diensten we altijd een beroep konden doen. Een laatste dankwoord gaat naar de sponsors en de vele medewerkers. Deze vrijwilligers vormden altijd de werkende en leidinggevende kern van de vereniging. Good luck FC Sint-Kruis-Winkel, het ga u goed, en op naar een 'Gouden Jubileum'... ik hoop er nog bij te zijn.

Etienne Van Kenhove

De kampioenenploeg 2009-2010

Boven v.l.n.r.: Frederik Vereecke; David De Ridder; Guy Van Assel; Sven Van Nieulant; Geert De Poorter; Olivier De Smet; Davy Versluys
Midden v.l.n.r.: Tom Stevens; Juanito Van Laere, Philippe Celie (verzorg-
zorg); Eddy Van Hecke (trainer); Henry De Jaeger (ploegaf-
gevaardigde); Jurgen De Tollenaere; Frederic Lemey.
Onder v.l.n.r.: Jens Dhont; Sven Coppieters; Bilal Bocuk;
Jannes Dhont; Antonie Notte; Kristof Celie

Het reserve-elftal kampioen 2009-2010

**Achter v.l.n.r.: Tom Stevens; Frederic Lemey; Timothy Geers;
Wesley Wyngaerd; Hendrick Heeze; Jasper Bommeré;
Ahmed Gocen; Hannes Dhondt**

**Voor v.l.n.r.: Kristof Bekaert; Nic Blanckaert; Nick Van Kenhove;
Wesley Van Hoecke; Steven Vermeulen; Jens Vander Ghote;
Koen Van Poucke**

WACHTEBEKE IN AMERIKA
VROUW EN MAN ZIJN ÉÉN GESPAN:
EVELYN ACCOE
& ALBERT VAN PUYVELDE

Guy Hoebeke

Evelyn Accoe als Navy Wave

Hier past wel een woordje uitleg over wat een Navy Wave eigenlijk is.¹

WAVES

De WAVES,² waren een afdeling van de U.S. Navy (Zeemacht), gedurende WO II, die volledig uit vrouwen bestond. De naam was een korte vorm voor ‘Women Accepted for Volunteer Emergency Service’. Hij was tevens een toespeling op oceaangolven (ocean waves). In vrije vertaling betekent dit ‘Vrouwen Aanvaard voor Vrijwilligers Noodgevallen Dienst’. ‘Noodgevallen’ houdt in dat de aanvaarding van vrouwen te wijten was aan de ongewone omstandigheden van de oorlog en dat bij het beëindigen van de oorlog, de vrouwen geen toelating zouden krijgen om hun carrière voort uit te bouwen in de zeemacht.

Mede door aandringen van Eleanor Roosevelt, vrouw van de Amerikaanse president Franklin Delano Roosevelt, werd de afdeling Waves gesticht. Die was van in het begin een officieel deel van de Navy en haar leden hadden dezelfde rangen en klassen als het mannelijk personeel. Ze werden ook gelijk betaald en waren onderworpen aan militaire discipline. Waves mochten geen dienst doen aan boord van slagschepen of vliegtuigen. Hun dienstplicht was aanvankelijk beperkt tot het Amerikaanse vasteland. Een groot deel deed kantoorwerk, maar andere werden ook gebruikt in de geneeskundige sector, de communicatie, wetenschap, technologie, ...

Inleiding

In het jaarboek 2009 stond in het artikel “WACHTEBEKE IN AMERIKA – CYRIEL VAN PUYVELDE” volgende tekst van de verteller Albert Van Puyvelde:

“In augustus 1948 was ik met vakantie in Highland Park, Illinois. Daar ontmoette ik Evelyn Accoe (°1922, South Bend, Indiana). Ze werkte in Highland Park,³ tijdens de zomer, om haar studies te kunnen betalen in het college. We trouwden in mei van het volgende jaar. ... Evelyn en ik houden ons Vlaams bij door het te spreken ... De Accoes kwamen van Sint-Laureins

-
1. Wat volgt is een vertaling van een tekst uit ‘Wikipedia, the free encyclopedia’
 2. De naam van deze groep is een **acroniem** (de eerste letters van de woorden in een naam samen nemen om een nieuwe, veel kortere naam te bekomen. Zo NAVO: Noord-Atlantische Verdrags Organisatie).
 3. ‘**Highland Park**’ is een voorstad van Chicago, Illinois en ligt ten noorden ervan aan het Michiganmeer. Hij werd gesticht in 1869, maar groeide vooral na WO II. **South Bend** ligt in Indiana ten oosten van Chicago. De stad ontstond in de vroege jaren 1700 dankzij de vestiging van pelsjagers. Het verdwijnen van industrie, zoals de Studebakerfabrieken, deed de stad geen goed. Het inwonersaantal daalde.
Deze gegevens werden gehaald uit ‘Wikipedia, the free encyclopedia’.

en Evelyn haar moeders familie komt uit de streek van Vosselare-Nevele en Baarle.”

Alhoewel beiden in de Verenigde Staten geboren zijn – weliswaar uit Vlaamse ouders – zijn ze blijkbaar thuis grootgebracht in hun Vlaamse dialect, dat ze hun ganse leven met mekaar gesproken hebben.

Evelyn Accoe, mevrouw Van Puyvelde, is geen Wachtebeekse, maar ze heeft door haar huwelijk met Albert Van Puyvelde, toch banden met onze gemeente. Ook indachtig de spreuk “Vrouw en man zijn één gespan” (spreuk die ik meermaals hoorde van mijn moeder, zaliger gedachtenis), kan het niet dat enkel de Vlaamse binding van Albert Van Puyvelde belicht werd en die van zijn echtgenote niet.

Voor wie het niet zou weten betekent het hierboven vermelde gezegde dat een echtpaar samen moet werken, dat het aan één zeel moet trekken! Zo ook hier. Evelyn en Albert hebben geen kinderen, maar zijn beiden zeer actief in de Vlaams/Belgische Vereniging “Center for Belgian Culture of Western Illinois” (CBC) in Moline. Maar daarover straks meer.

EVELYN ACCOE EN HAAR VLAAMSE WORTELS: GROOTVADER SERAFIEN ACCOE

Serafien was een boer in België. Hij trouwde met **Marie-Louise Bracke** op 15 april 1891 te Sint-Laureins. Zij werd geboren op 17 juni 1866, als dochter van Francies Bracke en Maria De Caluwe. Serafien wilde gaan boeren in de VSA. Oorspronkelijk wou hij op zijn eentje naar Amerika gaan, daar eerst eens rondkijken en zich vestigen, vooraleer hij zijn gezin zou laten over komen. Maar Marie-Louise, zijn vrouw, besliste daar anders over: “Gij gaat niet alleen, we gaan allemaal samen!”. En zo gebeurde in 1904. Ze reisden over Canada en vestigden zich in de streek van Mishawaka en South Bend in de staat Indiana. Ze kochten een boerderij in de buurt van South Bend en teelden pepermint. De kinderen gingen naar de katholieke Sint-Bavoschool in Mishawaka. Zes van de kinderen zijn geboren in België en twee in Amerika. In totaal hadden Serafien en Marie-Louise twaalf kinderen.

Het gezin Serafien Accoe – Marie Bracke 1910-11.
Voorste rij: Serafien, Marcel, Marie.
Achterste rij: Florine, Emma, Germaine, Achiel, Helena,
Martha, Margriet.

Het gezin Serafien Accoe – Marie Bracke op hun 45e huwe-
lijksverjaardag 15 april 1936.
Voorste rij: Achiel, Serafien, Marie, Marcel.
Achterste rij: Margriet, Florine, Martha, Emma, Germaine
en Helena.

**EVELYN ACCOE EN HAAR VLAAMSE WORTELS:
VADER ACHIEL ACCOE**

**Huwelijk van Achiel Accoe en Rosalie Lootens, 20 juni 1916.
Bloemenmeisje Margriet Accoe.
Bruidsjonker Arthur.
Bruidsmeid Germaine Accoe.**

Achiel Accoe werd op 3 augustus 1894 geboren te Sint-Laureins als zoon van **Serafien Accoe** en **Marie-Louise Bracke**. Toen hij tien jaar oud was, in 1904, vertrok hij naar de VSA met zijn familie. Achiel leerde de boerenstiel door te werken op de familieboerderij.

Op 20 juni 1916 trouwde **Achiel Accoe**, toen bijna 22 jaar, met **Rosalie Lootens**. Zij was de dochter van **Adolf Lootens** uit Baarle-Drongen en **Victorine Claeys** uit Vosselare bij Nevele. Rosalie werd geboren op 27 november 1896 te South Bend, Indiana.

Achiel en Rosalie hadden vier kinderen:

Marie, die Joseph Bokon huwde, en drie kinderen kreeg

George, die trouwde met Helen Mutti. Ook zij hadden drie kinderen

Richard, met echtgenote Pauline Monhaut. Vier kinderen

Evelyn, met haar Vlaamse wederhelft, Albert Van Puyvelde.

Ze hadden vier kinderen: (vlnr) Evelyn, George, Marie en Richard

Interessant hierbij is de evolutie te zien in de samenstelling van de huwelijken. Uiteraard zijn Serafien en Marie-Louise Vlamingen, want getrouwd in Vlaanderen. Hun zoon Achiel zocht en vond in de VSA ook een Vlaamse vrouw, Rosalie. Zij werd geboren in de Verenigde Staten. Van hun vier kinderen is Evelyn blijkbaar de enige die een echtgenoot van Vlaamse afkomst koos. De familienamen van de andere aangetrouwden, Bokon, Mutti en Monhaut, klinken zeker niet Vlaams. De eerste generatie kinderen, geboren in de VS, mengde zich dus al volop met andere nationaliteiten.

Arbeiders in de Studebaker fabriek te South Bend, Indiana, rond 1926-28. Uiterst rechts op de tweede rij: Achiel Accoe.

Achiel werkte in de Studebaker Automobielen fabriek, maar werd ontslagen tijdens de crisis in de jaren dertig. In 1934 vond hij werk bij de Bendix Corporation⁴ en werkte daar gedurende 10 jaar. Hij had ook een boerderij waar hij groenten kweekte en verkocht gedurende de crisisjaren. Later verhuisde hij met zijn gezin naar een grotere boerderij, waar hij zeer succesvol was. Toen hij met pensioen ging, trok hij naar Mishawaka.

Achiel Accoe en Rosalie Lootens

4. **Bendix Corporation**, voormalige Amerikaanse corporatie, gesticht in 1924, die remsystemen maakte voor auto's. Voor een groot deel van de 20e eeuw was Bendix een leidende fabrikant en leverancier voor auto-onderdelen.... *Uit Wikipedia.*

Drie van zijn vier kinderen deden militaire dienst tijdens W.O. II. George diende in het Panamakanaalgebied als radio-operator bij de Luchtmacht, Richard was bij de Zeemacht in de Stille Oceaan, Evelyn maakte deel uit van de Navy Waves en werkte in het postkantoor van de vloot in San Francisco en het grootste deel van de oorlog in dat van het San Diego Zeemacht Hospitaal in Californië.

**Het gezin Achiel Accoe - Rosalie Lootens
op de 25e huwelijksverjaardag.
Zittend: Achiel en Rosalie.
Staand: George, Evelyn, Marie en Richard.**

Achiel Accoes gezin onderhield veelvuldige contacten met de familie in België, o.a. met Fred Accoe, eigenaar van Fred's café in Sinte-Margriete. Ook Evelyn en Albert hebben nog contact en bezoeken hen als ze in België zijn. Omgekeerd heeft de ganse familie in België hen bezocht in 1999. In 1970 en 1975 hebben Evelyn en Albert samen met Evelyn's ouders het ouderlijk huis bezocht in de Boterhoek van Sint-Laureins. Daar woonden toen twee broers in van Achiel, die ook in Mishawaka gewoond hadden. Ze konden daar echter niet aarden en zijn teruggekeerd naar België. Achiel stierf te Mishawaka op 31 januari 1979, 84 jaar oud, en zijn vrouw Rosalie te La Grange op 19 mei 1989, 92 jaar oud. Ze werden beiden begraven te South Bend.

Viergeslacht: Serafien, Achiel, Richard en Richard John Accoe

EVELYN ACCOE EN ALBERT VAN PUYVELDE

Kleine Evelyn verlaat het huis

We laten nu Albert even aan het woord.

“Na haar legerdienst volgde Evelyn het college, wat mogelijk gemaakt werd door de GI Bill. Dit was een wet die een programma goedkeurde, waarbij de staat betaalde voor de collegestudies van veteranen van WO II. Die werden gewoonlijk G.I.’s genoemd.

We ontmoetten mekaar in augustus 1948 in het huis van een vriend in de buurt van Chicago. En op 28 mei 1949 traden we in het huwelijk.

Na ons huwelijk werkte ze voor John Deere,⁵ als opzichter voor mentaal gehandicapten. De laatste elf jaar was Evelyn belastingsverificateur voor de IRS.⁶

We werden lid van het CBC in 1970. Na een drietal jaren begonnen we actief mee te werken in het centrum. In de loop van de jaren zijn we actief geweest in verschillende comités. We hebben het maandelijkse Belgische ontbijt opgestart, dat de grootste bron van inkomen voor het CBC is en waarmee de huur, en zelfs meer dan dat, betaald wordt. We organiseerden

5. John Deere is een internationaal bekende firma, die o.a. landbouwmachines maakt.

6. IRS (Internal Revenue Service) is de Binnenlandse Dienst voor Inkomstenbelastingen van de VSA. Deze dienst is verantwoordelijk voor het innen van de belastingen.

ook een Belgische volksdansgroep en zongen in het Belgische koor. Evelyn gaf ook de Nieuwsbrief uit, maakte deel uit van het bestuur en is nu vice-president. Ik was ook lid van het bestuur.”

HET CENTRUM VOOR BELGISCHE CULTUUR (CBC)

Hoe bijzonder Evelyn en Albert wel zijn en welke rol ze, als kinderen van Vlaamse ouders, speelden in de plaatselijke Amerikaanse samenleving kan best geïllustreerd worden door hun betrokkenheid bij voormeld centrum. Het is dan wel aangewezen eerst een schets te geven van de streek rond Chicago, waar alles zich afspeelt.

Tussen de jaren 1850 en 1900 bloeide de Belgische bevolking in de streek door de werkgelegenheid in landbouw en industrie. Parallel met de groei van het aantal mensen van Belgische herkomst, steeg hun culturele invloed op de gemeenschap. Zelfs vandaag staan de **Quad-Cities**⁷ op de tweede plaats voor wat betreft bevolking van Belgische oorsprong.⁸ Het CBC werd gesticht om culturele evenementen te organiseren en ook programma's, bijeenkomsten en activiteiten in het gebied Quad-Cities. CBC is een private vereniging die valt in de categorie 'Social Club' en die gevestigd is in Moline, Illinois. Ze werd opgericht in 1963. Er werken meer dan 20 mensen in de vereniging.⁹ Het centrum bezit een uitgebreide verzameling documenten en archieven voor geschiedkundig en stamboomonderzoek. Voorts zijn er nog vertaaldiensten, demonstraties van kantklossen en een geschenkenwinkel.

In de folder door CBC zelf uitgegeven lezen we dat: “de Quad Cities ooit de grootste Belgische bevolking van de VSA hadden en nu nog de tweede grootste. Vanaf midden de jaren 1800 tot de vroege jaren 1900 stroomden Belgen naar de streek om er te boeren of te werken in de industrie. Dikwijls kwamen vaders en zonen eerst aan om werk te zoeken als boeren, metse-

7. **Quad Cities** – Uit Wikipedia, de vrije encyclopedie.

Website: <http://www.belgianmuseumquadcities.org>

De vijf grootste steden zijn Davenport, Bettendorf en Moline in de staat Iowa en Rock Island en East-Moline in de staat Illinois. Gedurende de jaren 1930 werd het gebied bekend onder de naam **Quad Cities**. Het ligt in de vallei van de Midden-Mississippi, rond het punt waar de rivieren Rock en Mississippi samenvloeien. Toen de Europeanen de eerste keer in de streek kwamen, werd het bewoond door de Indiaanse stammen van de Sauk en Foxes. De ontwikkeling van Europese nederzettingen was te wijten aan het verkeer op de rivieren.

De Industriële Revolutie trok ondernemende mensen naar de Quad Cities omdat de rivieren waterkrachtenergie konden leveren en ook omdat ze vracht- en personenverkeer over water mogelijk maakten.

8. Voorgaande tekst uit Google: Center Voor de Belgische Cultuur | 712 18e Ave, Moline, IL | Dingen te...

9. Voorgaande tekst uit Google - Belgian Culture Center Moline IL 61265 | L.I.VESTRONG.COM.

laars, makers van werktuigen voor de groeiende industrie voor landbouwmachines. Als ze genoeg verdiend hadden lieten ze de rest van de familie over komen. Naarmate de Belgische bevolking groeide, nam ook de invloed en de impact op de gemeenschap toe. Behalve hun vindingrijkheid en hun sterke arbeidsethiek brachten ze ook hun sporten zoals ‘rollebolle’ (krulbollen), duivensport en wielrennen mee. Daar dienen nog bij vermeld te worden hun kantklossen en hun kookkunst, waaronder de befaamde Belgische wafels. De Gazette van Moline was ooit het enige Vlaamse dagblad in de VSA, maar fuseerde later met de Gazette van Detroit.”

In dezelfde folder worden gebeurlijke bezoekers uitgenodigd om het Belgische erfgoed van de gemeenschap te beleven door hun verzameling familiale voorwerpen, literatuur, foto’s, ... te bekijken. Men kan ook terecht in het centrum voor een tochtje in de oude stad (Olde Town). Maandelijks kan men ouderwetse Belgische wafels proeven. Andere facetten van de Belgische invloed in de streek zijn een monument “In Flanders Fields” over WO I, het Memoriaal voor de Belgische inwijkelingen en meerdere bolbanen. De kerk van het H. Hart (Sacred Heart) in Moline kwam er na een petitie van de Belgische inwoners aan hun bisschop. De eerste steen van de kerk werd gelegd door kardinaal Mercier in 1919.

Evelyn en Albert werden lid in 1970 en hun betrokkenheid blijkt duidelijk uit het eerbetoon aan hun adres door Celie Donohoe, de voorzitter van het CBC, op 13 oktober 2008.¹⁰

“Het CBC wil twee mensen huldigen die eindeloze uren van hun tijd gegeven hebben om België, het Centrum en de Belgische cultuur te promoten. Ze maakten bijna 45 jaar deel uit van de Raad van Bestuur. **Evelyn** gaf de maandelijks nieuwsbrief uit, was archivaris en directie-secretaresse. Ze organiseerde wedstrijden voor het bakken van rozijnenbrood, kooklessen voor ‘hutsepot’ en stoverij diners. Evelyn was mede-organisator van de kerstfeesten en is ook verantwoordelijk voor de financiële kant van de wafelontbijten. Bovendien is ze de huidige (2008) Vice-President. **Albert** is onze fotograaf, audiovisuele goeroe en computer grafiek specialist. Samen zongen ze in het Belgische koor. Ze organiseerden, gaven opleiding over en voerden Belgische volksdansen uit in de Hoover Memorial Library en op meerdere festivals in de Quad Cities regio, in België, Europa en in gans de VSA gedurende 20 jaar.

Ze demonstreerden het maken van LUKKEN en het gaaischieten¹¹ op de lig-

10. Vrije vertaling van de Engelse tekst, uit e-bericht van 16 februari 2010.

11. LUKKEN zijn platte koekjes, die gemaakt worden op een heet bakijzer. Oorspronkelijk werden ze ingevoerd uit België, maar ze worden nu gemaakt in Detroit. Boogschieten (popenjay) gebeurt op de liggende wip. Vroeger was er ook een staande wip in Moline, maar die is al meer dan 50 jaar verdwenen.

gende wip op de Bicentennial in Washington, D.C.¹² Ze zijn ook de internationale aankopers voor onze 'Kleine Winkel'. Evelyn was ook lid van het bestuur van de Erfgoed Liga (Heritage League) van de Quad-Cities als afgevaardigde van het CBC. Ze was trouwens ook twee jaar President van die Erfgoed Liga.

Enkele jaren geleden lasen ze in de Chicago Tribune dat een restaurant in Minneapolis Belgische wafels maakte. Ze reden er naartoe om inlichtingen te vragen over de herkomst van de wafelijzers en van de deeg. Evelyn ontdekte dat de leverancier slechts 8 km verwijderd was van South Bend, waar ze opgroeide. Ze bezochten de firma en na twee bezoeken konden ze een ijzer en deeg kopen. Dit was het begin van ons Belgische wafelontbijt. Op de wielervedstrijden in 1980 verkochten we voor 383 \$ wafels en maakten 83 \$ winst. Maar twee jaar later, ter gelegenheid van het Internationale Folk festival verkochten we voor meer dan 2.000 \$. De wafels hebben ervoor gezorgd dat we vele jaren een dak boven het hoofd hadden. Willen Evelyn en Albert a.u.b. opstaan? Dokter Louis Deporter en zijn vrouw Patricia schonken een Belgische lithografie aan Evelyn en Albert voor hun jaren toegewijde dienst voor het CBC.”

12. De **Bicentennial** was een reeks vieringen halverwege de jaren 1970, die hulde bracht aan de historische gebeurtenissen die leidden tot de oprichting van de Verenigde Staten als een onafhankelijke republiek. Het hoogtepunt van de Bicentennial viel op zondag, 4 juli 1976, met de 200e verjaardag van de aanneming van de Onafhankelijkheidsverklaring.

CENTER FOR BELGIAN CULTURE of Western Illinois, Inc.

712 - 18th Avenue, Moline, Illinois 61265
(309) 762-0167
www.belgianmuseumquadcities.org

February, 2010

EXECUTIVE BOARD

President

Celie Donohue

Vice President

Evelyn Van Puyvelde

Secretary

Karen VandeKerckhove

Treasurer

Alan Hoyt
backhome1@mchsi.com

Member at Large

Art Holevoet

Past President

Scholarship Committee

Robert VandeWiele

Honorary Consul

Patrick Van Nevel
pvannevel@msn.com

Membership

Bill Coopman

Waffle Chairman

Catherine VanHecke

Flemings in the World

Marlene Shattuck

Genealogy

Bev Franque

Archivist

Millie Kale

Rolle Bolle Rep.

Bill Fisher
764-8068

Grant Chairman

Chris Vershaw

Newsletter Editor

Dave Coopman
d.coopman@mchsi.com

Chaplain

Rev. Jim DeBisschop

Calendar of Upcoming Events

February 6th	Waffle Breakfast	7:30 to 11:00 a.m.
February 6th	Belgian Lacemakers	1:00 to 4:00 p.m.
February 8th	Board Meeting	4:00 to 5:30 p.m.
March 6th	Waffle Breakfast	7:30 to 11:00 a.m.
March 6th	Belgian Lacemakers	1:00 to 4:00 p.m.
March 8th	Board Meeting	4:00 to 5:30 p.m.

Visit the Center for more information and to stay updated on current events.

Schedule for Volunteers

The February schedule is as follows:

Date	Gift Counter	Host/Hostess
Wed., February 3rd	Evelyn VanPuyvelde	Al VanPuyvelde
Sat., February 6th	Celie Donohue (AM) Joan DeClerck (PM)	Maurine Schweitzer
Wed., February 10th	Mary Lou Andrae	Clara Van DeVeire
Sat., February 13th	Margaret Wadsworth	Bill Wadsworth
Wed., February 17th	Celie Donohue	Gene Donohue
Sat., February 20th	Al Hoyt	Al Hoyt
Wed., February 24th	Millie Kale	Millie Kale
Sat., February 27th	Elaine Hendrickx	Bob Hendrickx

Contact Margaret Wadsworth (786-5791) as soon as possible if there is a conflict with your scheduled time.

Before venturing out in bad weather this winter, give the Center a call to see if our doors are open. Sometimes our volunteers are not able to get to the Center.

Center OPEN Wednesday & Saturday 1:00 to 4:00 p.m.
Waffle Breakfast 1st Sat. of each month

Het maandblad van het Center for Belgian Culture

In februari van dit jaar (2010) volgde aanvullende commentaar van Albert. Hij en Evelyn startten het maandelijkse Belgische Wafels ontbijt in de vroege jaren 1980. Ze zijn nu niet langer betrokken bij het bakken, maar Evelyn is de kassierster gedurende de twee uren van het ontbijt. Dat vindt plaats op de eerste zaterdag van elke maand. Zoals hoger reeds vermeld, wordt daarmee o.a. de huur betaald. Evelyn was vier jaar Vice-President, maar denkt er aan ermee op te houden. Zij en Albert maakten deel uit van het bestuur op verschillende tijdstippen. De leeftijd begint echter te wegen (Evelyn °1922 – Albert °1922) en dwingt hen de zaken iets kalmer aan te doen.

**February
Waffle Volunteers**

Your waffle volunteers for February will be cooks/servers Theresa and Bob Bailey, Art VanHecke, Joan DeCap, and Linda VanHecke. Mike Kerckhove will have mixed the batter, Gene Donohue will work the kitchen, Evelyn VanPuyvelde and Marian Knock will take the money, and while Catherine suns herself in Hawaii, the VanHecke family will watch over everything. See you at Waffle Saturday, February 6th.

Evelyn is de kassierster gedurende de twee uren van het ontbijt

De kers op de taart kwam begin dit jaar. Een filmploeg van Canvas bezocht het CBC en interviewde vijf leden die Belgische voorouders hadden. Albert en Evelyn waren niet bij die vijf, maar toen ze na de mis uit de kerk kwamen, sprak de ploeg hen aan en vroeg waar hun ouders vandaan kwamen. In de enkele seconden tijd die hij kreeg slaagde Albert te zeggen “Mijn voadre es van Wachtebeke en mijn moedre van Ruisselede!”¹³ Evelyn zei in het Engels “Mijn ouders zijn van Vosselare en van Sint-Laureins”. Meerdere mensen hebben dit gezien, o.a. M. Callens, die aan de bron ligt van deze twee artikels, en ook Chris, de nicht van Albert, die in het Antwerpse woont. Het filmpje was en is te bekijken op internet onder het adres <http://video.canvas.be/publiek-geheim-afl4-red-star-line-immigranten>. Het duurt 2 minuten en 21 seconden. Evelyn en Albert zijn er heel duidelijk op te zien en te horen.

Tot slot tonen we enkele vermeldingen van Evelyn en Albert in de Nieuwsbrief van het CBC. In het nummer van maart staat onze oproep voor contacten met mensen afkomstig uit onze streek, oproep die jammer genoeg zonder gevolg bleef. Albert nam persoonlijk herhaalde keren ons jaarboek 2009 mee naar het centrum, maar ook hij had geen succes.

13. Dit is authentiek, want dat heeft schrijver dezes zelf gehoord en gezien op TV.

CENTER FOR BELGIAN CULTURE of Western Illinois, Inc.

712 - 18th Avenue, Moline, Illinois 61265
(309) 762-0167
www.belgianmuseumquadcities.org

Can You Help?

Immigration remains to be a hot topic lately. The Center received another request from the regional historical society that encompasses the towns of Wachtebeke, Sint-Kruis-Winkel, Mendonk, Moerbeke-Waas, Zaffelare and Zelzate seeking help. The society is working on publications about immigration to the U.S., and they are looking for descendants of immigrants from those six towns. They would like to publish their stories in the yearbooks of their society. They are looking for pictures, documents, letters, etc. If you have relatives who came to this country from those towns and would be willing to copy, fax, scan, or send stories and material about them or their journey, the historical society promises to return any originals.

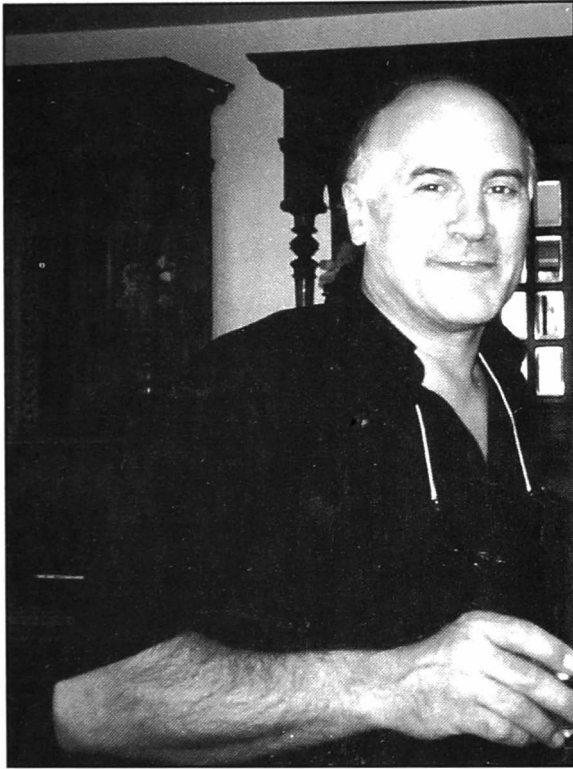
If you have material or would like more information, you can contact Guy Hoebeke, president of the historical society, via email at guy.hoebeke@telenet.be or by regular mail at Walderdonk 62, B9185 Wachtebeke, Belgium.

the batter, Gene Donohue will work the kitchen. Evelyn VanPuyvelde and Marian Knock will take the money, and while Catherine suns herself in Hawaii, the VanHecke family will watch over everything. See you at Waffle Saturday, March 6th.

CBC Scholarships

Applications for both the CBC and Ruth Lambrick VanTieghem Scholarships are available at the Center. They're located on the desk as you enter the door at the Center. If you would like a CBC application mailed, please call (309) 792-8246. Applications are also available at the area high schools. Three CBC Scholarships are available to any high school student entering college. The Ruth Lambrick VanTieghem Scholarship is for any student who has completed two years of college and is continuing with his/her education.

OP HET THUISFRONT

Freddy Accoe

Hierboven schreven we dat Achiël Accoes gezin vanuit Amerika contact onderhield met de familie in België, o.a. met Freddy Accoe, eigenaar van Fred's café in Sinte-Margriete. Het ligt voor de hand dat we ook zouden nagaan wat er aan herinneringen overgebleven was bij de Accoe familie, die hier gebleven was, en dan met name bij **Freddy Accoe**,¹⁴ eigenaar van het restaurant '**Fred's café**'.¹⁵

Toen we op maandag 25 oktober 2010 bij Freddy belandden voor een interview, was zijn antwoord op bovenvermelde vraag "Niets". In de jaren 1980 stelde hij namelijk aan zijn vader Fred de vraag "Zijn er Accoes ginder gebleven?". Waarop vader Fred Accoe antwoordde "'k Peize dan z'al weere gekiërd zijn.". Maar dat klopte niet, want in 1990 stonden plots Evelyn Accoe met haar broers Richard en George en haar echtgenoot Albert Van Puyvelde, aan Freddy's deur. Ze waren naar Duitsland gereisd om een zoon van George of Richard te bezoeken en kwamen nadien naar ons.¹⁶ In

14. In de wandeling kort en goed Fred genoemd. Voor de duidelijkheid – Freddy's vader werd ook Fred genoemd – behouden we voor de huidige eigenaar de naam 'Freddy'.

15. Langeweg 3 - 9981 Sint-Margriete - 09 379 80 27 – www.fredseetcafe.be

men nadien naar Freddy.¹⁶ In jaarboek 2009 schreven we hoe Albert Van Puyvelde tot zijn stamboomonderzoek gekomen was en dit bezoek was het resultaat. Ze waren eerst langs gegaan bij achternicht Chris Van Puyvelde, die woont in het Antwerpse, waren dan terecht gekomen in Wachtebeke en vandaar doorgereisd naar Sint-Laureins, het geboortedorp van de familie Accoe. Een adres hadden ze niet en dus vroegen ze aan de mensen in de straat of ze soms de familie Accoe kenden. Ze werden doorverwezen naar de bekendste telg van de familie, Freddy van Fred's café. En daar stonden ze dan. Albert en Evelyn spraken Vlaams en de andere twee Engels. Voordien was er uiteraard geen contact geweest, maar nadien werd de schade ruimschoots ingehaald met brieven, nieuwjaarswensen en bezoeken. Na 1990 kwamen de Amerikanen nog meerdere keren op bezoek, namelijk in 1997, 2002, 2003 en in 2009 de laatste keer. In mei 1999 gingen Belgische Accoes naar Moline t.g.v. het 50-jarig huwelijksjubileum van Albert en Evelyn.

**50-jarig huwelijksjubileum Albert en Evelyn
Evelyn (Li) – Mariëtte (Freddy's zuster) – Marie (Re) Evelyns zuster**

16. In 1970 en 1975 bij vorige bezoeken aan België waren Albert en Evelyn al eens komen kijken naar Sint-Laureins, om te zien waar hun 'roots' lagen.

**50-jarig huwelijksjubileum Albert en Evelyn
Voor het huis: Julien – Mariëtte – Evelyn – Albert – Freddy**

Hoe zat alles nu in elkaar?

Daarvoor moeten we even terug in de tijd en wat opklimmen in de stamboom.

1 * Alles begint bij de gemeenschappelijke voorvader **Eduard Accoe**. Hij is de **overgrootvader van Evelyn** en de **betovergrootvader van Freddy**.

° Sint-Laureins 08 april 1835

∞ Sint-Laureins 06 april 1864 met Philomena Willems

† Sint-Laureins 06 april 1903

Hij had negen kinderen in totaal, vier meisjes en vijf jongens. Daarvan zijn **Serafien (2^A)** en **August (2^B)** van belang. Serafien als grootvader van Evelyn en August als overgrootvader van Freddy.

2A* **Grootvader Serafien Accoe**

° Sint-Laureins 17 september 1866

∞ Sint-Laureins 15 april 1891 met Marie-Louise Bracke (° 17 juni 1866 - † South Bend 1948)

† Dowagiac, Missouri 08 oktober 1960.

Uitgeweken naar de VSA in 1904.

Die had twaalf kinderen, waarvan er negen in Sint-Laureins geboren zijn en de laatste drie in South Bend, Indiana. Hier is **Achiel** van belang.

3A* **Vader Achiel Accoe**

° Sint-Laureins 03 augustus 1894

∞ 20 juni 1916 met Rosalie Lootens (° 27 november 1896 te South Bend, Indiana)

† Mishawaka, Indiana 31 januari 1979.

Die had vier kinderen allemaal geboren in de VSA:

Marie ° 6 april 1917 te South Bend, Indiana

George ° 25 augustus 1918 te Mishawaka, Indiana

Richard ° 14 juli 1920 te South Bend, Indiana

Evelyn ° 10 februari South Bend, Indiana.

Hier is de laatste van belang.

Rosalie's ouders waren klaarblijkelijk nog voor Serafien uitgeweken!

2B* **Overgrootvader August Accoe** (broer van 2A* Serafien)

° Sint-Laureins 13 augustus 1864

∞ 7 november 1888 met Mathilde Standaert (° Maldegem)

† Sint-Laureins 15 juni 1950.

Van zijn kinderen onthouden we zoon **Julius**.

August Accoe en Mathilde Standaert

3^{B*} Grootvader Julius Accoe

° Sint-Laureins ° 13 januari 1890

∞ 1 augustus 1923 met Helena De Smet

† Sint-Laureins 23 september 1973

Uitgeweken naar de VSA in 1909 op 19-jarige leeftijd. Teruggekeerd in 1922. Hij had vier kinderen: **Alfred Henry**¹⁷ – Clarisse – Willy – Lucien. Hier wordt de lijn voortgezet door Alfred.

4^{B*} Vader Alfred Henry Accoe

° Annawan, Illinois 9 december 1913

∞ 12 augustus 1939 met Alida Cornelis (° Bentille)

† 28 augustus 1990 te Sinte-Margriete, teruggekeerd naar België 1922.

Hij had drie kinderen: Mariëtte, Julien en **Freddy**.

5^{B*} Freddy Accoe

° 11 juli 1954 te Eeklo

∞ 27 juni 1973 te Eeklo met Godelieve De Coninck

Hebben drie kinderen:

Ilse ° 11 februari 1974 – Frederik ° 4 januari 1977 – Liselotte (Lize) ° 17 juni 1980.

Jules (Julius) week dus uit naar de VSA in 1909. Hij trok over Chicago naar Moline en vandaar naar Annawan, Illinois. Als boerenzoon vond hij werk op een grote boerderij als knecht. Daar werd Alfred Henry geboren. De drie jongste kinderen zagen het levenslicht in België. Jules keerde namelijk terug naar Sint-Laureins in 1922. Hij zei later altijd “Liever kleine boer in Sint-Laureins dan grote knecht in Amerika!” In België hadden de gezinnen veel kinderen en weinig eten en Amerika ook veel kinderen en genoeg te eten, maar voor de rest was het hetzelfde. Er zijn indertijd veel mensen van hier naar Amerika vertrokken wegens de auto-industrie (Ford, Studebaker, ...). Jules is eerst alleen naar de VSA getrokken en heeft dan zijn lief, Helena De Smet laten overkomen. Ze zijn getrouwd in de States. Helena's twee zusters zijn met haar meegegaan naar Amerika, maar zijn ginder gebleven. Terug in België kocht Jules dan een “doeningske”.¹⁸ Zoon Alfred Henry was negen jaar toen hij hier belandde.

17. Het raadsel van de tweede naam “Henry”: in de ganse stamboom van de Accoes kwam die geen enkele keer voor. Alfred Henry wist het zelf ook niet. Alles werd verklaard tijdens een bezoek van zoon Freddy aan het stadhuis van Annawan op zoek naar een huwelijksakte. Boven de ingang deur stond “Annawan, Henry county”.

18. Blijkbaar had hij toch wat geld verdiend op de grote boerderij in Amerika.

Café Polderzicht

Op 1 november 1939 namen Alfred Henry en zijn vrouw Alida Cornelis het cafeetje “Polderzicht” over. Het was voordien uitgebaat door Prudence Neels, een tante van Marc Sleen (is Neels omgekeerd), de geestelijke vader van Nero, Piet Fluwijn en Bolleke, De Lustige Kapoentjes, Octaaf Keuninck, ... Marc Sleen werd geboren te Waarschoot en kwam zijn vakanties doorbrengen bij zijn tante. De brug over het Leopoldskanaal, vlakbij Fred's café, stond vroeger bekend als “Neelskes brug”. Vroeger kon men er visvergunningen krijgen voor de Bentille-kreek, de Blokkreek, het Hollands gat en de Boerenkreek.

Freddy nam het café over in 1992 als Fred's café. In 2002 werd het omgevormd tot “ribbekens”-restaurant en vanaf dit jaar organiseren ze, samen met andere restaurants uit de omgeving, een “palingmaand”, telkens in oktober.

Fred's café

De “Boterhoek” waarvan sprake hierboven onder “Evelyn Accoe en haar Vlaamse wortels: vader Achiël Accoe”, is het eerste gehucht tussen Sint-Laureins en Balgerhoeke. De eerste Accoes die zich daar vestigden zijn vermoedelijk in de jaren 1600 uit Frankrijk gekomen. Oorspronkelijk was de naam Haccou. In Vlaanderen is de “H” weggefallen. In West-Vlaanderen tegen de Franse grens wonen er veel en wordt de naam geschreven als Accou. Hier in Oost-Vlaanderen schrijft men Accoe.

SLOT

Ook op andere vlakken kregen Evelyn en Albert erkenning. Zo had het paar als oorlogsveteranen een buitenkansje. Ze werden dit jaar uitgenodigd om gratis naar Washington, D.C. te gaan om het gedenkteken voor W.O. II en andere sites te bezoeken.

Het laatste nieuws, heet van de naald (6 oktober 2010), is dat Albert en Evelyn verhuisd zijn naar een appartement voor bejaarden in Iowa, twintig minuten rijden van waar ze woonden in Moline. Dat laat nog altijd contact toe met de vereniging waar ze zoveel jaren van hun leven actief meewerkten.

Hier eindigt het verhaal van twee Vlamingen van de eerste generatie die, uit Vlaamse ouders, in de VS geboren werden. Hun ouders, die als volwassena naar Amerika uitweken, leerden zichzelf Engels spreken, lezen en schrijven. In die tijd was er in de Lagere School hoegenaamd geen sprake van Engels. Ze integreerden zich wonderwel in hun nieuwe vaderland, getuige daarvan de gunstige faam die ze genoten, o.a. wat hun werkkraft en hun inzet betreft. Hun kinderen maken volwaardig deel uit van de Amerikaanse samenleving, maar zijn hun wortels nog niet vergeten. Bij de kleinkinderen echter blijft nog wel wat hangen, maar het volledig Amerikaan worden is al duidelijk. Dit is in feite onvermijdelijk door de gemengde huwelijken tussen de verschillende nationaliteiten.

We wensen Albert en Evelyn nog een lang en gelukkig leven!

Guy Hoebeke

Albert en Evelyn nu¹⁹

19. Foto genomen half oktober 2010.